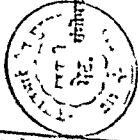
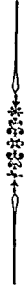

श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभाई-जैन-पुस्तकोदारे ग्रन्थाङ्कः—११
सुविहितशिरःशेखर-श्रुतस्थयिरानेकाचार्याविद्युम्भितं यथायोगं दृत्तिच्छायाऽऽदिसमलङ्कृतं—

सदीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकम्

संशोधकः—अवधनप्रभापकर-रत्नरत्नच्छाम्भोजभाणु-श्रीमन्मोहनमुनीश्वरवित्तेयवित्तेय-स्वर्गीयाऽनुयोगाचार्य-
श्रीमत्केदारमुनिजीगणिययन्त्रिपदो बुद्धिसागरो गणितः ।

मुद्रणवियापिका—भेष्टि देवचन्द्र-लालभाई-जैनपुस्तकोदारसंस्था ।

प्रकाशकः—जीयणचन्द्र साकरचन्द्र श्येरी, तस्या अवैतनिको मन्त्री ।

धीरापुत्रा १९३७

[भाष्यं संस्करणं]

चिह्नमापुत्राः १९९७

पुस्तकानुः १८१३

निष्करणं एकं रूप्यकम्

श्रीलालानुः १९४१

[प्रतयः १९००]

इदं पुस्तकं मुन्वापुर्यां श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभाई-जैनपुस्तकालयाया अवैतनिकमन्त्रिणा जीवनचन्द्र साकरचन्द्र जोहरी
इत्यनेन "निर्णयसागर-सुद्रणास्पदे" कोलभाटवीथ्यां २६-२८ तमे गृहे रामचन्द्र येसू शेडगेबारा मुद्रापितम् ।

All Rights reserved by the Trustees of the Fund.

अस्य पुनर्मुद्रणार्थाः सर्वेऽधिकारा एतद्भाण्डागारकार्यवाहकैरायतीकृताः ।

Printed by Rāmachandra Yesu Shedge, at the "Nirṇaya-sāgar" Press, 26-28, Kolbhāt Street, Bombay.
Published for Śeṭha Devacanda Lālabhāī Jaina Puṣṭakoddhāra Fund, at Śeṭha Devacanda Lālabhāī
Jaina-Dharmasālā (Śrī Ratnasāgara Jaina Boarding House), Badekhān Cakalā, Gopīpurā,
Surat, by Jivanchand Sakerchand Jāveri, Hon. Secretary.

Setha Deshpande Lalabhai Jaina Pustakoddhara, Fund. Series: No. 91

VAIRĀGYA ŚATAKĀDI GRANTHA-PANCAKAM

With Notes, Commentary, etc.

Grantha	Name	Author	Year	Commentary etc. by	Vikram Era	Christian Era	Pages
1	Vairāgya Śataka	not available	not available	Gopavindya	1647	1591	1-33
2	Vairāgya Rasjyana	Laxmilabha Gopi	do	Not available	Not available		34-42
3	Padmānanda Śata	Śreṣṭhi Padmānanda	do	nī	nī		43-50
4	Laghu Ajita Śanti Stavan	Jina Vallabha Sūri	do	Dharmatilaka	1322	1266	51-63
5	Dharma Śloka Prakarana	Jina Vallabha Sūri	do	nī	nī		64-66

Vikrama Era 1997]

Price Re. 1-0-0

[Christian Era 1941

**The Executive Members of
Sēṭha Devacanda Lālabhāi Jaina Pustakoddhāra Fund**

The Board of Trustees :

Manchubhāi Sākaracanda Jhaverī

Nemacanda Abhecanda, J. P.

Nemacanda Gulābacanda Devacanda

Hirābhāi Manchubhāi Jhaverī

Sākaracanda Khus'ālacanda Jhaverī

Hon. Secretary,

Jivanacanda Sakaracanda Jhaverī

सटीकनेराराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्य ग्रन्थानुक्रमः—

अङ्कः	ग्रन्थविषयानाम्	मूलकृपा	दीक्षा-छाया-विषरण-कृपा	पृष्ठाङ्कः
१	पेराम्पन्नवचनम् (सटीकम्)	पूर्वाचार्यः	श्रीगुणविनयगणिः	१-३३
२	पेराम्परसायनभरणम् (सच्छायम्)	श्रीलक्ष्मीलामगणि.	—	३४-४२
३	पद्मगन्धर्ववचनम् (मूल्यानम्)	श्रेष्ठि पद्मानन्दगकविः	—	४३-५०
४	लम्पडिनन्तान्तिन्नानम् (सविषरणम्)	श्रीजिनवज्रभस्वरिः	श्रीधर्मतिलकमुनिः	५१-६३
५	परमेशिशामभरणम् (सचमवग्यदयम् मूल्यानम्)	श्रीमद् जिनवज्रभस्वरिः	—	६४-६६

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाई-जैनपुस्तकोद्धार-फण्ड-भाण्डागारस्य कार्यकराः

(द्रस्टीमण्डलम्)

- (१) मंछुभाई साकरचंद, झवेरी
- (२) नेमचंद अमेचंद, (जे.पी.)
- (३) नेमचंद गुलाबचंद देवचंद
- (४) हीरामाई मंछुभाई झवेरी
- (५) साकरचंद खूशालचंद झवेरी

अथैतनिक मन्त्री-

जीवणचंद साकरचंद झवेरी

उय शान्तिः-धीशान्तिः

श्रीरत्नाभिमान्द्रेण मयित्वात् निवृत्तानुपुष्योदधेः, सद्योपायुष्मात्प्य यः सुमनसं चक्रे ज्वलं ह्यत्प्रितम् ।
दुष्कर्माभिधिदेवैर्गाढतपोवज्रायुषं धारयन्, जीपादेप सुपर्वनाथसमातः श्रीसिद्धिचरुसीश्वरः ॥

किञ्चिद्वक्तव्यं ।

शेठ देवचन्द्र डाढभाई लैनपुस्तकोद्धार फंडसांघी, पृथक् पृथक् मुनियर्थोधी गुम्फितः थयेला वैराग्यशक्तकादि पांच ग्रन्थोऽ
'तिरिचरावानी' छुपापठे "ग्रन्थाद् ९१" तरीके प्रसिद्ध करवा शकिसाली थावं छुं.

ग्रन्थ खने ग्रन्थकारो सम्यन्धे संशोधक मुनिवर्य श्रीबुद्धिसागर-गणिये विस्तारधी आलेखेछुं होवायी ते ज वस्तुने फरी मूकवानुं
प्रयोजन देगनुं नयी. संशोधक मुनिराज ए परमप्रभाविक वचनसिद्धरुप मुनिराज श्रीमन्मोहनलालजी महाराजश्रीना मुख्य शिष्य
महान् तपस्वी आचार्य श्रीजिनयशःसूरिजी (प्रसिद्ध नाम श्रीजसमुनिजी) महाराज के जेओ त्रेपन ५३ उपवासनी महान् तपस्या करी
प्रभुश्रीमन्मोहनलालजी निर्वोणभूमि पावापुरीमां स्वर्गवासी थया हवा, तेमना आशानुवर्ती अने श्रीमन्मोहनलालजी महाराजना ज शिष्यरत्न
श्रीहेममुनिजी महाराजनां शिष्य स्वर्गीय अनुयोगाचार्य श्रीमत्केशरामुनिजी महाराजना शिष्य छे. एओश्रीये लघुवचयमां मात्राद्दश १०
थपंती हमरे मारवाडमां चवां गाममां दीक्षा अंगीकार करी हली. संशोधक लघु वये पण शास्त्रादिपठनमां अति वरसाही अने लघुसंबंत

हरभ्रंश म्द्वारा जोवामां आब्या छे. पोते कदाच लघुअभ्यासी होय तोपण तेओना उत्साहने प्रोत्साहन मळे, अने भविष्यमां आवा पृथक् पृथक् गच्छो अने समुदायोना लघुलघुवयना मुनिमहाराजो पण संशोधनादिकार्यमां प्रेराता रहे एटली ज भावनाथी, 'अह्ण ९०'मो विद्यमान तपगच्छाचार्य श्रीविजयरामचन्द्रसूरि-शिष्य-पालब्रह्मचारी मुनिश्री कनकविजयजी द्वारा, अने आ वैराग्यशतकादि पांच प्रन्यो श्रीमद्बुद्धिसागरजी गणि द्वारा संशोधन कराववा प्रेरायो छुं. सशोधक मुनिराजनो उपकार मानीये ए जहरी छे.

आ पही प्रसिद्ध यनारा ग्रन्थोना (१) अभिधानचिंतामणि कोप, निघंटुशेष, लिंगानुशासन, शब्दभेदप्रकाश, एकाक्षरनाममाला, शिखोछ (२) जन्मगुरु गुम्फित निनशतक अने (३) जैनकुमारसभव-सटीक प्रेसमां चाल् छे. उपरांत (१) प्रमाणनयतत्त्वलोकांकार रत्नाकरायतारिका टीका, टिप्पण, पजिकासहित (२) आवश्यकनिर्युक्ति छायासहित (३) श्रीमद् यशोविजयजीकृत अनेकांतविवरण अने (४) आगमोद्वारक धागमव्याख्याप्रज्ञ आचार्यप्रवर श्रीमद् आनन्दसागरसूरीश्वरजीनी देखरेख नीचे दीर्घ खर्चवाळो, शक्य एटलो सम्पूर्ण अने सुन्दर 'प्राकृतकोष' प्रसिद्ध करावा नाटे हस्तप्रत तैयार करवातुं कार्य चाली राहुं छे. ए प्रंथ हवे पही प्रेसमां मोकलासे.

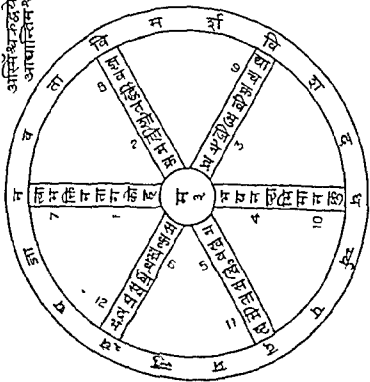
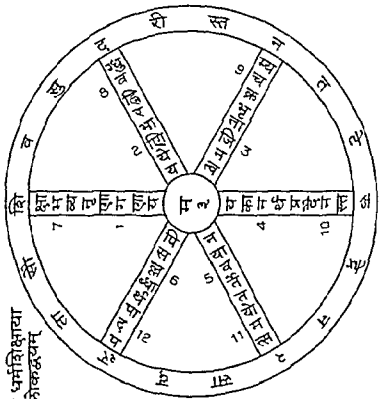
टोपीवाळा चाल, सॅन्डहर्स्टरोड, मुंबई
सं० १९९७ धारणशुद्ध पूर्णिमा
वा० ७ मी ऑगस्ट १९४१ गुरुवार

जीवणचंद साकरचंद जवेरी,

अवैतनिक मन्त्री

अस्मिंश्चक्रद्वये धर्मशिक्षाया
आधान्तिमं लोकद्वयम्

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जक्षेरी.

जन्म १९०९ वैक्रमाब्दे

कार्तिकशुक्लैकादश्याम्

(देवदीपावली-सोमवासरे)

सूर्यपुरे.

निर्याणम् १९६२ वैक्रमाब्दे

पौषकृष्णतृतीयायाम्

(मकरसङ्क्रान्तिमन्दवासरे)

मुम्बय्याम्.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

Born 22nd Nov. 1852 A. D. Surat,

Died 13th January 1906 A D Bombay.

11-41:-Copies 1500

नमोऽस्तु श्रमणाय भागवते महावीराय

समारभ्यतेऽयं सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्योपक्रमः ।

शान्ताय दान्ताय जितेन्द्रियाय, धीराय वीराय मुनीश्वराय ।

सञ्जान्त्रयोधादिगुणाकराय, भक्त्या नमः श्रीमुनिमोहनाय ॥ १ ॥

अपि अद्भुतभरमारितान्तःसरणाः सञ्जानाः ! गृह्णन्ववलोकयन्तु चैतत् “सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकम्” । अत्र हि सर्वतोऽर्वाङ्
वैराग्यशास्त्राख्यं सटीकं ग्रन्थरत्नं मुद्रितमस्ति, यदनुपमां संसारसारां प्रख्यापयदत्युत्तमवैराग्यरसपोषकत्वेन शताधिकगाथाप्रमितत्वेन
च ‘वैराग्यदातक’मित्यन्यर्थाभिधानं स्वीयं विभर्ति । निसर्गतः प्रादुर्भवत्यारेकेयं धीधनानां हृदये, यदुत्-क इमेऽस्य ग्रन्थरत्नस्य मूलप्रणे-
णारः ? के च इमे वृत्तिकार ? इति, तत्र तावन् ‘मूलप्रणेतारस्तु पूज्यप्रवराः के ?’ इत्यत्रोत्तरप्रदाने नास्ति ममेतिवृत्तानभिज्ञस्य साम-
र्थ्यम्, यदुपलम्भरसायनानुपलम्भात् । शपयिष्यन्तीतिवृत्तज्ञा महादुभावास्तद्धृत्तमिलाशासे ।

वृत्तिषट्काराभ्यान् प्रसिद्धा एव वन्द्यपरणा विनयगुणैकनिलयाः श्रीमन्तो गुणविनयवाचनाचार्यवर्याः ।

पूयाध्रमे स्वतनुषा कदा कं देशं पुरं कुलं चालञ्चक्रुः?, कदा कुत्र च दीक्षिता बभूवुः?, कस्य विनेयवराः?, कदा स्वपादवि-
न्यासेनेमं कुवलयं पावयाञ्चक्रुः?, कदा चैतां वृत्तिं विरचितवन्तः?, के के चान्ये ग्रन्था निर्मिता एभिः पूज्यवरैरिति जिज्ञासायां 'कदा
स्वजन्मना कं देशादिकमलञ्चक्रुः?, कदा कुत्र च दीक्षिता अभूवु'त्रिलेतब्ध्यापयितुमसमर्थोऽहं विदुषां पुरः, तत्साधनाभावात् । परं संबन्धे-
न्दसमुद्रर्षदर्शिमिते [१६४९] वैक्रमे लाभपुर(लाहोर)पत्तने श्रीजिनसिंहसूरीणां सूरिपदेन सम्भेयामपि वाचनाचार्यपदं प्रवदे× गच्छा-
धिपैर्युगपथानश्रीमज्जिनचन्द्रसूरिवरैरिति सुज्ञातमेवेतिहासविदाम् । कस्यैते विनेयाः?, कस्यैषां सत्तासमयः? कञ्चास्या वृत्तेर्विरचन-
कावः? इत्याचारैवाकदम्नकस्त्वस्या एव वृत्तेः ग्रन्थोद्धिरितेन—

“श्रीगुरुसरतरगच्छे, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजानाम् । राल्ये विराजमाने, मुनिर्वाद्धिरसेन्दुमित[१६४७]वर्षे ॥ १ ॥

श्रीक्षेमराजानिवपठकतां, शिष्या विशिष्य क्षमया क्षमभाः । क्षमाधराक्षोभ्यविनेयवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥२॥
प्रमोदभागिन्यसुनामवेया-स्तेषां च सन्त्यद्भुतभागधेयाः । शास्त्रार्थसर्वसकलापविज्ञा, जयन्ति सुज्ञा जयसोमसंज्ञाः ॥ ३ ॥
तेषां शिष्येण्यं, गुणविनयाख्येन निर्ममे न्याल्या । काऽपि यथादर्शमणु-स्वरितं वैराग्यशतकस्य ॥ ४ ॥”

इत्येतेन पद्यचतुष्केणैव निरञ्जा भवति, यतः स्फुटीभवत्तनेन यदुत-शुद्धधर्मोपदेशासृत्तपानप्रीणिताकव्यरभूप्रतिभ्य आपाढीयाष्टाहिकायां

× “तेषु च मणिजयसोमा, रत्ननिधानाद्य पाठ्या विहिताः । गुणविनयसमयसुन्दर-गणी कृतौ वाचनाचार्यो ॥ १ ॥” कर्मचन्द्रवंशावली ।

गमयेतेऽनादिपर्याय-साम्प्रतीर्थाप्यजल्पन्वर्षपर्यायि यापञ्जलप्रपातनियारेण समस्तजलचञ्जलुजातरक्षाकारके-शयुञ्जयादिसमस्ततीर्थ-
रक्षणागात्र (पुना) गन्नापके-सग्राह अकच्यप्रदचयुगप्रधानपदालंङ्कृतश्रीमज्जिनचन्द्रसूरीश्वराणां धर्मसाम्राज्यवर्तिनः श्रीमज्जयसोम-

१ "महापररजनपूर्णे, द्वादश एवेष्टु(शुभ्येषु)संपदेरेषु। स्फुटतरममापरिपटहः, प्रयादितो येष्ट्व सूरिवरेः ॥ १ ॥"

इति कल्पलताप्रशस्तौ श्रीमत्समयदुन्दुरोपाध्यायः ।

"शुनिमासे शुची पथे, प्रसन्नो दिनसप्तकम् । नयमीतो ददौ साहि-रमारिणुणपावनम् ॥ १ ॥

एकप्रशस्तु शुभ्येषु, फुरमानानि साहिना । अमारियोपणां कर्तुं, लेखयित्वाऽपितान्यहो ।। २ ॥" कर्मचन्द्रवशावली ।

२ "अन(दृग)न्धी धीअवपरितीर्णापापीपटाहिचऽमारि-न्याणधिशीलम्भतीर्थाप्यजल्पन्वर्षपर्यायि जल्पन्वर्षतिजलचरजीवततिम(ः)रक्षणसमुद्भूतप्रभूतयश-सम्भारसाहि-
प्रशस्तुप्रधानपरिपटहः + + धीमज्जिनचन्द्रसूरियुन्दरगाम्" इति पत्तनचित्कोशीयौषधपदत्रिंशिकाप्रतिग्रन्थे ।

१ "नाथेनाथ प्रसन्नेन, जैनात्मीर्षस्समेऽपि हि । मन्त्रिसाथक्रिरे नूनं, पुण्डरीकाचलादयः ॥ १ ॥" कर्मचन्द्रवशावली ।

४ "संपन्नन्तरयुगप्रदशमिते [१६४९] श्रीफाल्गुने मासि ये, *नम्राश्रीं कृण्वन्नाश्रीतिथौ[हि विल]सत्पुण्याः सतां नन्दिनः ।
शादिदशयुगप्रधानपरिपटहा आनन्दकन्दान्विते, धीमच्छ्रीमज्जिनचन्द्रसूरियुवो जीवन्तु विश्वे चिरम् ॥ १ ॥"

इति "युगप्रधान धीमज्जिनचन्द्रसूरि" नामनि हिन्दी-पुस्तके ।

"तत्पटावुक्ततः, धीमज्जिनचन्द्रसूरिनामानः । जाता युगप्रधाना, दिक्षीपतिपातिसाहिकृताः ॥ १ ॥" कल्पलताप्रशस्तौ ।

* गच्छि प्राष्ट-पूर्वसहित्या निशाया धी -चन्द्रदशशस्त्रिंशद्दशोभा यत्रैवविधा वृष्णपक्षीया ।

महोपाध्यायानां शिष्यवरा इमे वृत्तिकारपूर्व्याः, सप्तचत्वारिंशदधिके षोडशे श्लोके च वैक्रमाब्दे विनिर्मितेयं वृत्तिरिति । एतेन सत्ता-
समयोऽप्येषां पूर्व्यानां सप्तदशशताब्द्या मध्यकालीनः सुस्पष्ट एव ।

विद्यार्थतां वृत्तिभेदे निम्नोद्धरिताः समुपलभ्यन्तेऽन्येऽपि ग्रन्थाः श्रीमद्भृच्चिकृत्ताः ।

१-रण्डप्रशस्त्रिकाव्यस्य हनुमानकविकृतस्य वृत्तिः, शंशिसंक्षारसेन्दुं (१६४१)मिते वैक्रमे सूत्रिता ।

२-रघुवंशकाव्यवृत्तिः, विक्रमादसर्वेदेजीवनिकायेन्दुं (१६४६) ह्ययने निर्मिता ।

३-नटदमयतीकथायास्त्रिविक्रममदृक्कलायाष्टीका, तस्मिन्नेवाब्दे (१६४६)गुम्फिता ।

*४-सम्बोधसप्ततिकावृत्तिः, शंशिशैरजीवनिकायेन्दुं (१६५१)मिते वैक्रमे सन्दृब्धा ।

५-कर्मचन्द्रवंशावल्याः स्वगुरुनिर्मितायाष्टीका, रसवर्णदर्शनेन्दुं (१६५६)मिते वैक्रमाब्दे निर्मिता ।

६-विचाररत्नसंग्रहः^१, मुनिवाणैरसेन्दुं (१६५७)मितेऽब्दे वैक्रमीये दृब्धः ।

^१ जैनप्रयाग्या ३३५ तमे पृष्ठेऽस्मा गुणविजयवृत्तित्वेनोत्थित्वेन ग्रामादिकं आमिकं वेल्डनुमीयते, जावालिपुर (जालोर) दुर्गे यतिवर्षीश्रीपूजमन्त्रचित्तोशीयप्रती
कर्मवैतयेयमेव वृत्तित्वां गमोऽस्य मद्दृष्टत्वात् ।

† एतदप्येऽपि 'जैनप्रयागवल्या' ३३४ तमे पृष्ठे 'दमयन्तीवम्पूरुतिगुणविजयगणित्वे'त्युक्तितं परं ग्रामादिकं आमिकं वाऽनुमीयते, यतोऽनवरतं ग्रन्थसंशोधने कृत-
परिश्रमैः श्रीमत्पुरविजयदुनिपुत्रवै सम्बोधसप्ततदुपोद्घाते जैनप्रयागवल्यामपि च ३१० तमे पृष्ठे टिप्पण्या एतन्न्यटीकाकृत्तितयैवोद्धितम् ।

* मुद्रितपूर्वा एतच्चिह्नाङ्किता ग्रन्था, सोया जमुदिता इति ।

† जयजैनप्रयागवल्या ३३० तमे पृष्ठे श्रीमज्जयतोमहोपाध्यायाना कृतितयोत्थित्वेनमस्य ग्रन्थस्य ग्रामादिक आमिकं वेल्डेवानुमीयते, आगुजमुनिपुत्रवैजैनप्रयागवल्या-
नपि च ३१० तमे पृष्ठे टिप्पण्या एतन्न्यट्टित्वेनोत्थित्वेनोत्थितत्वात् । ज्ञायते जैनग्रन्थावलीतो यदुत्तास्त्वं ग्रन्थो राजनवरे, परं नोपलब्धो भवेपितोऽपि तत्र ।

- ७-उपशान्तिसायुषिः, विक्रमतो नन्द्याणैरसशैशि (१६५९) मिते हायने रचिता ।
- * ८-उत्तमोद्वाटगुलकृतण्डनम्, शरैरसपद्मैशिशि (१६६५) मिते समे वैक्रमीये प्रथितः ।
- ९-इन्द्रियपराजयशतकृतिसि, विक्रमतोऽभ्युधिरसैरसशैशि (१६६७) वर्षे प्ररचिता ।
- १०-अग्रजमत्सरूपचतुष्पदिषा, वेदव्याद्धिरसैरसशैशि (१६७४) मिते वैक्रमीये समे संसूत्रिता ।
- ११-दुष्पकमतयोगिनिरुत्तुष्पदिषा, शैरभ्युधिरसैरसशैशि (१६७५) मिते वैक्रमाब्दे सूत्रिता ।
- १२-परुपप्राशद्विपरस्तारुत्तुष्पदिषा (गु०) संस्कृतटीकयाऽन्विता, रसैर्मुनिपर्याप्तिशैशि (१६७६) मिते विक्रमाब्दे सन्दृष्टा ।
- * १३-'सद्य' शब्दार्थसमुगयः ।
- १४-उभयजितशान्तिसायुषिः ।
- * १५-कर्मपत्रयंशायलीरसकः ।
- १६-अशुनानुन्दरीसम्ग्यः (गु०), युगेरसैरसनेन्दु (१६६२) मिते वैक्रमे गुम्फितः ।
- १७-गुणमुन्दरीपुष्पदिषा (गु०), शरैरसैरसशैशि (१६६५) मिते विक्रमहायने प्रथिता ।
- १८-जिनभद्रीपद्युहस्तद्वय्याः गौर्जरो बालावयोयः १ ।

§ आगमूलोऽयं मग्यो मुष्यापुरीस्थानन्तनायजिनालयसर्के चित्कोपेऽस्ति, तस्यैते आदिभाः श्लोकाः—

“गिरां देयी नमस्तुल्य, संस्तुल्य पुरुषोत्तमम् । धीपार्थ्वे पार्थ्वसाचिच्य-कारिपार्थ्वमहोदयम् ॥ १ ॥

भविष्यन्त्येऽप्यनेके ग्रन्था एतद्दृष्टिकृताः, परं न मे श्रवणगोचरसमाप्ताः ।

शुचिश्चैषा मन्दधियामप्यल्पकारिणी, यतो नास्तत्र शब्दकाठिन्यं पद्यपाण्डित्यं वा, वर्तते च भाषालालित्यं वाचकानामन्दानन्द-
सन्दोहजनकं प्रासङ्गिको गद्यपद्योभयात्मकः कथासमूहश्चापूर्ववैराग्यरसोत्पादकः ।

प्राङ्मुद्रितो यद्यप्ययं सटीको ग्रन्थो नव्य(जाम)नगरवास्यव्यसुश्राद्ध-हंसराजात्मजेन पण्डित-हीराललेन, परञ्चाशुद्धिवहुलत्वा-
दुप्याप्यत्वाच्च सम्प्रति श्रेष्ठि-देवचन्द्रलालभाई-चैनपुस्तकोद्धारसंस्थाव्यवस्थापकावैतनिकमन्त्री शिवेरी-जीवणचन्दसाकरचन्दद्वारा पुन-
मुद्रणमभूत् ।

संशोधने चास्य पुस्तकचतुष्टयं समासादितम् ।

१-तत्रायं मोहमयीस्थानन्तनाथजिनालयसत्कचित्कोशीयं, लेखनकालादिसूचनरहितमतीवाशुद्धम् ।

२-द्वितीयमपि तत्रत्यसेव “संवत् १६६३ वर्षे कार्तिकवदि पष्ठी भृगु लिखितं” इति लेखकलेखान्वितं, नात्यशुद्धम् ।

श्रीजिनदत्तगुरूणां, कल्पतरूणामनन्तकामानाम् । पूर्त्यै चरणाम्भोजं, हृदयाम्भोजे निवेदयामि ॥ २ ॥

श्रीजितकुशलमहीनां, कुलमाले यस्य सर्वदाऽधीनम् । श्रीधरेण्ड्रं निघ्णाय, माग्यैः पद्मावतीजानिम् ॥ ३ ॥

पाठकशिरोमणीनां, गुरुवत्तक्षीणशुद्धिबिम्बानाम् । श्रीजयसोमगुरूणां, प्रसादमासाद्य सद्यशसाम् ॥ ४ ॥

त्रैलोक्यदीपिकाया, व्याख्यां वाचाविनोदविख्याताम् । वितनोमि संग्रहिण्याः, श्रीमद्गुणविनयगणिरैपः ॥ ५ ॥ पद्मभिः कुलम् ।

३-चतुर्थीयं पुना राजनगरस्थ 'डहेले' त्याख्याप्रसिद्धभाण्डागारसत्कं, नाल्युद्धं, लेखकनामादिविरहितमप्यनुमानतो नातिप्राचीनं, सततं साहित्योद्धारकचक्रकक्ष-झवेरी-श्रीमन्जीवणचन्द साकरचन्दद्वारा सम्प्राप्तम् ।

४-चतुर्थं तु छायापुरीयचित्कोशसोपाध्याय-श्रीमद्वीरविजयशास्त्रसंमहसत्कं, मुनिवर्य श्रीमन्मङ्गलविजयैः प्रेषितं झवेरी-जीवणचन्द साकरचन्दद्वारेव सम्प्राप्तं, नूतनमपि शुद्धप्रायम् ।

द्वितीयं ग्रन्थरत्नं "वैराग्यरसायनप्रकरणं" (सच्छायं) मुद्रितमस्ति, रचितं त्वेत "हृद्दमीलाभे" न वरमुनिनेति "रश्चयं पगरणमेयं, लच्छिछलाहेण चरमुणिणा" इत्येतस्यैव प्रकरणस्यान्तिमार्याऽद्धेन स्फुटीभवति ।

परमेते किंगच्छीयाः ? केपा सुगुरुणां विनीतविनेयाः ? कं विषयं ग्रामपुरादिकं चालञ्चक्रुः खजनुपा ? कतमानन्दं यावत्प्रावयामासुः ग्रमणविहारेणोमां भारतावनिम् ? कदा च विरचयाञ्चकुरेतं प्रकरणरत्नं ? कोस्वान् जग्रन्पुरन्यान् ग्रन्थान् ? इत्याद्यारेकाकदम्बकस्य समाधानमाधातुं नालम्भविष्णुरहं, तादृक्सामग्र्यभावात् ।

एकैव प्रतिरस्य 'महावीरमन्थमाला-धूलिया'द्वारा मुद्रिता (सच्छाया) सम्प्राप्ता, तामेव यथावबोधं विशोध्य मुद्रापितमिदम् ।

चतुर्थं पुनर्वैराग्यैकरसोत्कर्षपोपकत्वेन 'वैराग्यशत'मित्यन्वर्थाभिधानं पद्मानन्दकविना स्वाख्यया गुम्फितं 'पद्मानन्दशत'मित्यभिधया प्रसिद्धं ग्रन्थरत्नमस्ति ।

कवेश्चास्य सत्तासमयादि रचनाकालादवश्चाप्यस्य शतस्य यद्यपि निश्चितं नोपलब्धं, परं—
 “सिक्कः ‘श्रीजिनवल्लभ’स्य सुगुरोः शान्तोपदेशामृतैः, श्रीमं‘नागपुरे’चकार सदनं ‘श्रीनेमिनाथ’स्य यः ।
 श्रेष्ठी ‘श्रीधनदेव’ इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, ‘पद्मानन्दशतं’ व्यधत्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ २ ॥”
 इत्येतद्रन्थोपग्रान्तपत्तेन प्रकटितं स्वयमेव कविना सुगुरुं‘श्रीजिनवल्लभसूरि’शान्तोपदेशासुवसिक्केश्रेष्ठिं‘श्रीधनदेवो’ङ्गजत्वं स्वस्य,
 ‘नागपुरे’ (नागोर—मरुधरे) ‘श्रीनेमिनाथ’सदनकारकत्वमपि च स्वजनकत्वेति ।

‘श्रीजिनवल्लभसूरी’णो सत्तासभयः प्रतीव एवेतिहासविदां पट्टावल्यादिना द्वादशशताब्द्या मध्यकालीनो वैक्रमीयः । ततो नायुक्तं
 स एव समयः ‘पद्मानन्द’कवेरपीत्युक्तानकरणम् ।

संशोधनेऽस्य प्रतिद्वयं समासादितं, तत्राद्या तावन्निर्णयसागरमुद्रणालयमुद्रिता काव्यमाला—सप्तमगुच्छकस्या अन्तरत्नसुदितमाला,
 द्वितीया पुना राजनगरस्थ‘डहेले’त्याख्याप्रसिद्धभाण्डागारसत्का, नातिशुद्धाऽपि च ।

चतुर्थं ग्रन्थरत्नं ‘लघ्वक्षितशान्तिस्तवतं’ सटीकमस्ति, विषयोऽस्य मुख्यतया भगवतो रजितशान्त्योः स्वनात्मको नयादिस्वरूपप्रति-
 पादनेनोपदेशात्मकोऽपि च ।

‘मूलस्थास्य स्वस्य प्रणेतारः ‘सङ्घपट्टक—पिण्डविशुद्धि—यौषधविधिप्रकरण—यडशीति—सूक्ष्मार्थविचारसार्द्धशतका’द्यतल्प-
 मन्थसम्बर्भसंसूत्रणे सूत्रधारपथमाणाः सुविदितचक्रचूडामणयः कविद्वन्द्वद्वन्द्वारकाः कूर्चपुरीयचैत्यचासपरित्यागपुरस्तरं नानाङ्गुत्तिकारक

श्रीमदभयदेवसूरीश्वराणामुपसम्पन्नसद्गुरुनोपसम्पदत्वेन* शिष्याः† श्रीमज्जिनवल्लभस्वरिपादाः । पूज्यानां विशेषत इतिवृत्तक्षीप्सुभिर्विद्विषया
 'अपभ्रंशकाव्यत्रयी'भूमिकादय इति ।

* यदुक्तं—“तस्याभयगुरोः पार्श्वी-दुपसम्पत्ततोऽभवत् । जिनवल्लभशिष्योऽथ, सर्वसिद्धान्तपारगः ॥ ४३ ॥

क्रमशोऽभयसूरीणां, पट्टकन्दकेसरी । जिनवल्लभसूरीन्द्रो, द्रव्यलिङ्गिगजाद्वनः ॥ ४४ ॥”

इति सारतरंगच्छत्रुविहितस्वरिपरम्पराप्रसङ्गो ।

श्रीमन्तोऽपि च खं—“लोकाव्यर्कूर्चंपुरराच्छमहाघनोत्थ-मुक्ताफलोच्चलजिनेश्वरस्वरिशिष्यः ।

प्रातः प्रथां भुवि गणिर्जिनवल्लभोऽत्र, तस्योपसम्पदमवाप्य ततः श्रुतं च ॥ १ ॥”

इति अष्टसप्ततिरुथा (चिन्मूढीयमहावीर्यासादशिलालेखे), अपभ्रंशकाव्यत्रयीप्रस्तावनातः समुद्भूताम् ।

तथैव “के वा सद्गुरवोऽत्र चारुचरणाः; श्रीसुश्रुता विश्रुताः” इत्येतत्प्रस्योतरे “श्रीमदभयदेवाचार्याः” इति जैनश्रेयसरसम्पत्तमहेतुनाद्वारा
 सुदृष्टे सटीकस्तोत्ररत्नाकरद्वितीयविभागस्थे प्रश्नोपनिषत्प्रश्नके प्रश्ने श्रीमदभयदेवसूरीनेव सद्गुरवेनोचु । यथोक्तं तत्रैव खंमध्ये “ब्रूहि श्रीजिनवल्लभ ! स्तुतिपदं;
 कीदृग्निघथाः के सताम् ?” इति प्रश्नस्योतरे “मद्गुरवो जिनेश्वरसूरयः” इति, तथा अष्टसप्ततिकथां “जिनेश्वरस्वरिशिष्यः” इति च, तत्तु न्युपसम्पन्नो-
 पसम्पदत्वे सद्गुरव, किन्तु खं गार्हस्थ्यात्समुद्भूत्य धर्मबोधं ज्ञानादियुगोत्तरं च सम्प्राप्तवत्त्वाद्गुणकारं संसर्गमिधैत्यवाचित्वगुणत्वमधिपृश्य तेभ्यः यत्तां स्तुतिपदत्व-
 मुक्तम् । तच्चचित्तमेव । यतो नाभूवस्ते पूज्या अद्यवालीनमनुजा इव ज्योत्स्नारिण उपशारंसास्मत्तोरः कृतप्राः, किन्तु शिष्टाः, तथैव पदशीविष्टी वर्णितत्वात् ।
 तथाहि—“न चायमाचार्यो न शिष्टः” इति श्रीमन्मलयगिरयः, तथा “शिष्टध्यायमाप्याचार्यः” इति श्रीमद्भारिभद्रसूरयो युगमुनिशार्ङ्गश्रे(११७२)वर्ममाचिनः ।
 † “देवस्वरि पट्ट नेमिचंडु बहुगुणिहिं पसिद्ध । उज्जोयणु तद्द वद्धमाणु, खरतरवर लद्ध ।

विनिर्मिताऽस्य वृत्तिः सङ्घपट्टक-पञ्चलिङ्गीवृत्त्यादिविधग्रन्थनिर्मावृत्ताकिञ्चूडामणिश्रीजिनपतिसूरिशिष्यश्रीजिनेश्वरसूरिविनेयवरेण श्रीधर्मतिलकमुनिना नवकरंशिलीन्दुं (१३२९)मिते वैक्रमाब्दे । संशोधिता च वृत्तिकृतसतीर्ष्यैरेव जिनेश्वरसूरिय'श्रावकधर्मप्रकरण-वृत्तिविधायकैः श्रीलक्ष्मीतिलकोपाध्यायैरिति निगदितं—

“तैः श्रीलक्ष्मीतिलको-पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरां प्रयत्नेन ॥ ४ ॥”

अनेन प्रशस्तिगतपद्येन वृत्तिकृता स्वयमेव । संशोधनेऽस्यावाप्तं प्रतित्रयं, तत्राद्या श्रेष्ठि-देवचन्द्रलालभाई-जैनपुस्तकोद्धारसंस्था-व्यवस्थापकैः कारापिता मुद्रणयोग्या प्रतिः, या हि वि० संवत् १५८७ वर्षे लिखितायाः कस्याश्चित्प्रत्या आधारेण कारापिताऽऽसीत्, कापटीयैत्युपाह-ग्रोफेसर-हीरालालरसिकदासविहितया मूलमात्रस्य संस्कृतच्छाययाऽन्विता नात्यशुद्धा । द्वितीया सूर्यपुरस्थजैनानन्दपुस्तका-

सुगुरु जिनेश्वरेश्वरि नियमि लिणचंडु सुसंजमि । अमयदेउ सधंगु नाणि लिणवह्नु आगमि ।

जिणवत्तेश्वरि ठिउ षट्ठि तहि जिण उज्जोइउ जिणयणु । सावइहिं परिन्खिवि परिवरिउ मुह्ठि जीव रयणु ॥ ४ ॥”

इति कविपाइष्टतपद्यावत्याम्, संवत् ११७० वर्षे धारानगरीलिखितायाम् ।

“तच्छिष्यो जिणवह्नुमः प्रसुरभूद्विश्वम्भराभामिनी-भालन्दाललालमकोमलयशःस्तोमः शमारामभूः” इति जयन्तविजयकव्यग्रन्ते ।

“आकर्ण्योभयदेवश्वरिस्तुरोः सिद्धान्ततत्त्वाकृतं, येनाज्ञायि न सङ्गतो जिणगृहे वासो यतीनामिति ।

तं त्यक्त्वा गृहमेधिगेहवसतिर्निर्दूषणा क्षिप्रिये, स्वरिः श्रीजिनवह्नुमोऽभवदसौ विख्यातकीर्त्तिस्ततः ॥ १ ॥”

इति पूर्णमद्रीथशालिमद्रचरिग्रन्ते ।

स्यमात्सा नान्युजा नाग्नीनाऽपि च । एतीया तु विप्रमपुरस्यश्रीमज्जिनकृपाचन्द्रसूरिभाण्डागारसत्का, साहित्यसेवारसिक-विविधे-
विद्वान्गोपेष्ट-रेणक-धीमान्-अगरचन्द्रजीनाह्वामहाशयसम्प्रेषित'सटीकसप्तस्मरण'प्रत्यन्तगंता शुद्धप्राया ।

आत्म्याः प्रीष्टेः श्रान्ते "संवत् १३२२ वर्षे, कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्य-श्रीधर्मतिलक-गणिभिः ।
ममाप्तमिति । शुभं भवतु" इति लेखः । अनेन स्वाभाविकमेव भयति घृत्तेरस्या रचनेलेखनकालयोरेकत्वानुमानमदीर्घदर्शिनाम्, परं न तत्सङ्गतं
यतो त्त्रिगिना परंते वस्यामेव प्रती दादा-श्रीजिनदत्तसूरिविनिर्मितस्य गणधरदेवस्तुलादिस्मरणत्रिकस्य घृत्तिर्जयसागरोपाध्यायसन्दुब्धा ।
जयसागरोपाध्यायास्तु येषमीयपाध्यायपद्यदशशतकादारभ्य षोडशशतकप्रारम्भ* यावद्विद्यमानसत्ताका इत्यन्यान्याभ्यस्तल्लुक्तिभ्यो निश्ची-
यतेऽज्ञाच्छताग्राल एष फाले लिखितेषा प्रतिरिति सुटमेव । प्राङ्निर्दिष्टेरास्तु घृत्तेरस्या रचनाकालसूचनायैव लेखकेन लिखितसम्भाव्यते ।

पद्यमं त्यत्र विविधच्छन्दोऽलङ्कारसारारिकाव्यभूषणभूषितं चत्वारिंशत्पद्यात्मकं 'धर्मशिक्षाप्रकरणं' विन्यस्तम् । प्रणेतारस्तवस्यापि
ए एष यन्त्ररणाः कविचमशक्या नयान्घृत्तिविधायकश्रीमदभयदेवसूरिपट्टपूर्वोचलार्यमणः श्रीमन्तो जिनवल्लभसूरिमिश्राः । विषयोऽप्यस्य
प्रत्यभिचारे पयद्वयनिषदभैत्यभक्षितपसस्तव्याद्यष्टादशाधिकारेणोपदेशिक एव । विदुषां चेतस्त्रमत्कारकरी रचनाऽस्य प्रकरणस्य, नाना
छन्दोऽलङ्कारशब्दलालित्यार्पणनपाण्डित्यादिगुणैः पूर्णत्वात् ।

* "धीनयसागरगणिना, तेन मया पाचकेन शुचिवाच्यम् । पृथ्वीचन्द्रचरित्रं, विरचितमुचितप्रविस्तारम् ॥ ६ ॥

धीमजानपुलगरै, त्रिबिन्दुतिथि(१५०३)वत्सरे कृतो ग्रन्थः । माधुश्रावकवसतौ, समाधिसन्तोषयोगेन ॥ ७ ॥"

इति पृथ्वीचन्द्रचरित्रे ।

अस्य त्वेकैव प्रतिकृतिः पिचुमन्वपुरी (लीन्वडी) झा (आणंदजी-कल्याणजीत्याख्यया प्रसिद्ध) श्रीसहस्रसत्कवित्कोशीया श्वेरी-
जीवणचन्द्र साकरचन्द्रद्वारा सम्प्राप्ता ।

एवं पञ्चानामपि ग्रन्थानां क्रमशः प्रतिचतुष्टयैकद्वयत्रयैकाधारेण कृतेऽध्यायासे संशोधनकर्मणि छाद्दारव्यसुलभा दृष्टि-मुद्रणद्वोपजा
प्रमादजा वा वाः काश्चन स्वरजना जाता भवेयुस्ताः सम्मार्जनीया निसर्गतोऽनुग्रहपरान्तःकरणैः सहदैरित्यभ्यर्थयन्ते ।

संवत् १९९८, वै० शु० १३, श्रीमहावीरचैलनिश्रिते

मण्डोवर-खरतरगच्छोपाश्रये

मुन्वापुर्याम्

प्रवचनप्रभावक-श्रीमन्मोहनसुनीधरप्रशिष्यरत्नस्वर्गीयानुयोगाचार्य-

श्रीमत्केशरसुनिजीगणिवरान्तिपदः

बुद्धिसागरो गणिः

संवर्द्धनवाङ्मंडुं (१९९८)—मिते विक्रमहायने । शुक्रे त्रयोदशीघन्ते, माघवस्य सिते दले ॥ १ ॥

मुन्वय्याख्यमहापुर्यां, श्रीवीरचैलनिश्रिते । उषाश्रये सुरम्ये तु, श्रीखरतरसंज्ञिते ॥ २ ॥

श्रीमोहगमुनीशानां, प्रशिष्यशिष्यैकेण हि । यज्ञः-केशरपादाब्ज-द्विरेकैणाल्यबुद्धिना ॥ ३ ॥

जिनद्विरत्नसूरीणां, छत्रच्छायासु तिष्ठता । उषक्रमोऽयं सन्दग्धो, गणिना बुद्धिसिन्धुना ॥ ४ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

અંત-સેહ-સિદ્ધે, દીવસા-નાળં-લિસીદિવા જસસ;
તં ઘમ્મ-ચક્કવર્તિં, અરિદ્ધ-નોમિં નમસામિ.

[અર્ચા]

જેના દર્શાવે દેવતા ન્હયળયી નાહી જરા-યાદવી, જેના માઠલી-સારથી રથ-તળી ફેરી સુરક્ષા કરી;
જેને નાપુક નાર રાતુલ તજી વૈરાગ્યના રાગથી, યુવા સ્ત્રીજગદીશ નેમિચિત્તને ચંદું સદા આદરી ॥ ૩ ॥

શ્રીહંસવિજયજી

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ઉદ્ભવનો इतिहास.

જેમની સ્મૃતિને અર્થે આ ફંડ સ્થાપવામાં આવ્યું છે તે શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ ઝવેરીએ પોતાના મૃત્યુપત્રમાં રૂ. ૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ)ની રકમ વિલયી જાહેર કરી નિરાહી તપશીલ મુજબ નીચે પ્રમાણે શુભકાર્યોમાં લખવા માટે પોતાના દૂસ્ટીઓને ફરમાવ્યું હતું.

૨૦૦૦૦ જૂનાં વહેરાસરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં. (આ રકમ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી મારફતે, એ પેઠીની પણ ષ્ટલી જ રકમ ઉમેરાવીને, રાણકપુરજીના ધન્નાશાહ પોરવાડના જગપ્રસિદ્ધ 'ત્રેલોક્યદીપક' વહેરાસરના જીર્ણોદ્ધારમાં શેઠ દેવચંદના દૂસ્ટીઓએ માર્ગે માર્ગે નીચે લખેલ છે. વિ. સં. ૧૯૭૧-૭૨ લગભગ.)

૫૦૦૦ પાંચરાપોલ્લ સુરત અને ઘીજે. (સુરતની પાંચરાપોલ્લામાં અપાઈ.)

૨૫૦૦૦ યાદી કરવા માંડી છે તેની ધર્મશાલા કરવી. (સુરતમાં શેઠ દેવચંદે રૂ૦ ૨૦૦૦૦ (વીસ હજાર) સરચી મકાન સહિત યાદી વાંધવા માંડી હતી તેમાં ૨૫૦૦૦ (પચીસ હજાર) ડમેરી ધર્મશાલા સ્થાપી, જેથી ધર્મશાલામાં કુલે રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્વાલીશ હજાર) ની રકમ વપરાઈ.)*

૫૦૦૦ ફેશર અને ઘરાસમાં. (આ રકમ શેઠ ચેલાનાઈ લાલનાઈ શહેરી કેશર ઘરાસ ફંદમાં અપાઈ છે.)

શેઠ દેવચંદ ઉપર મુજબ રૂ૦ ૫૫૦૦૦ (પંચાવન હજાર) સરચવાની યાદી લખી શક્યા હતા, અને રૂ૦ ૧૦૦૦૦૦ (એક લાલ) માંથી રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્વાલીશ હજાર) શેમાં સરચવા ફરમાવવું તે વિચાર કરી લલવાના હતા. પરંતુ પોતાના અવસાન-કાલ પૂર્વે એ યાદી પૂર્ણ કરી શકાઈ નહિ, જેથી રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્વાલીશ હજાર) ની રકમ નામ-નિર્દેશ વિનાની શુભકાર્યમાં સરચવાની યાત્રી રહી. એ રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્વાલીશ હજાર) ની રકમ શુભકાર્યોમાં સરચવાની શેઠ દેવચંદના મુપુત્ર શા૦ ગુલાવચંદની કાયદેસર રત્ના મઝ્યા ઉપરાંત, શા૦ ગુલાવચંદ દેવચંદે પોતાના તરફથી મહૂમની યાદગીરી માટે શુભકાર્યમાં સરચવા કાટેલા રૂ૦ ૨૫૦૦૦

* શેઠ દેવચંદનો આત્મ્ય રૂ૦ વીસ હજાર સરચેલા હતા તેમાં રૂ૦ પચીસ હજાર ડમેરી રૂ૦ પચીસ હજારની ધર્મશાલા કરવાનો હતો. પણ કાનૂન મમાલે પિલ્લનો અર્થ પૂલો થયો કે “શેઠ દેવચંદ ગને પટ્ટી રકમ સરચી ગયા હોય તે વિલમાં યા તિરાલા તપસીલપત્રમાં એ મુજબનું સ્પષ્ટ કરેલું ન હોવાથી એ સરચેલ રકમ ગણવાની નહિ, પણ તેમાં રૂ૦ પચીસ હજાર ડટ્ટીઓ વધારે આપી તે વાદીની ધર્મશાલા કરવી.”

આ ધર્મશાલાનો ધર્મશાલા ઠરીકે છામ લેવાલો ન હોવાથી સ્વ૦ ગુલાવચંદે કોટંની રત્ના મેઝકી ધર્મશાલાને ‘શ્રીરાજસાગરની જૈન ચોટીંગ શાકત’ ઠરીકે ફેરવી. વિદ્યાર્થીઓ આવે પુનો મુંદર લખ લઈ રહ્યા છે.

(परीश हजार) पण आ रकममां उमेरी महुंम शेठ देवचंदना नामनुं एक स्थायी फंड स्थापवा सूचव्युं. आयी रु० २५००० (परीश हजार)नी रकमने रु० ४५००० (पिस्वालीश हजार)नी रकम साथे उमेरी रु० ७०००० (सित्तेर हजार) संगीन फंड स्थापवा माटे शेठ देवचंदना विल्ना ट्रस्टीओद्वारा जुदा राखवामा आव्या.*

आचार्य महाराज १००८ श्रीमद् आनन्दसागर सूरीश्वरजी (ते समये पश्यास पदे)नी सलाह अने उपदेशधी तथा शा. गुलाबचंद देवचंद शयेरीनी सम्मतिधी, आ एकत्र रकमोनुं महुंम शेठ देवचंदनी यादगीरी माटे “शेठ देवचंद लालभाई जैन पुस्तकोदार फंड” नामनुं आ ट्रस्ट शेठ देवचंदना मृत्युपत्रना ट्रस्टीयो (१) शेठ नगीनभाई घेलाभाई, (२) शेठ केशरीचंद रूपचंद, (३) शा. जीवणचंद गारुचंद अने (४) याई वीजफोरे (शेठ देवचंदनी पुत्री) ईस्वी सन् १९०९मां स्थाप्युं. तेमज योग्य व्यवस्था जब्वाई रहेवा माटे (१) शेठ नगीनभाई घेलाभाई, (२) शेठ केशरीचंद रूपचंद; (३) शा० जीवणचंद साकरचंद, (४) शा० गुलाबचंद देवचंद, (५) शेठ फुलचंद कस्तूरचंद, अने (६) शा० महुंमभाई साकरचंदने ट्रस्टीओ निमी ट्रस्टडीड करववामां आव्युं.

• शेठ देवचंदनो आताप विल्मो छण्या मुजब लाख रु० पूरा खरचवानो हतो परतु “शुद्धी जणावेली यादि प्रमाणे ते ते खावाओमां खरचवा” तेम विल्मो दुतावेतु इतु, उकारे जुदा कपशीलपत्रकमां पोते मात्र रु० पचावन हजारनी रकमनी यादि छपी शय्या अने रु० पिस्वालीश हजारी यादि पूरी करी तापवा नहि. आयी कायदेसर प्यो अर्थ नीकळ्यो के “विक्र करती वद्धते रु० एक लाख खरचवानी इच्छा हरो, परंतु तपशील छपती यलते रु० पंचायन हजार न खरचवानी इच्छा नियत स्थळोसर नकी होई रु० पिस्वालीश हजार नहि खरचवा माटे ज तपशीलपत्रकमां नोंप्या नहि होय, तेयी प रकमनो माळिक दणक पुत्र गुलाबचंद ज रहेतो. ट्रस्टीओने पोठानी मरजीधी शुभकामोमां प रु० पिस्वालीश हजार खरची नाखयानी सत्ता नथी. पण जो खरख गुलाबचंद प रकमनो माळिक पोते न यता प खरचवा माटे ट्रस्टीओने सम्मति आवे तो तेनी मरजी मुजब ट्रस्टीओने प रकम खरचवाने सत्ता प्राप्त थाप छे.” भाई धी गुलाबचंदनी इच्छा प रकम पोते लेयानी नहोती तेधी तेनी सम्मति मळवायी ज आ फण्नी स्थापना थई शकी.

महंम शेठनी दीकरी, शेठना मृत्युपत्रनी एक वहीवटकार (एक्विशक्युट्रिक्स), महंम शा० मूलचंद नगीनदास शबेरीनी विधवा याई वीजशोरनी, रु० २५००० (पचीस हजार) उपरांतनी रकमनी आखी मिल्कत वाई वीजकोरना मृत्युपत्रना द्रुस्तीयो तरफथी, ईस्वी सन् १९११ना एक दस्तावेजद्वारा भेट मळवाथी, तथा महंम शेठना भतीजा अने फंडना मुख्य द्रुस्ती महंम शेठ नगीनभाई वेलाभाई शबेरीना मृत्युपत्रनी रुपये रु० २००० (वे हजार)नी रकम तेमना द्रुस्ती अने वहीवटकार (एक्विशक्युट्रिक्स) 'घाई चंदन उर्फ लीलावती' तरफथी ईस्वी सन् १९२२मां भेट मळवाथी तथा परचुरण व्याजनी रकमो मळवा-यधवाथी फंडनुं भंडोळ रु० ११०००० (एक लाख दश हजार)ना आशारांनुं धरुं छे.

फंडनो छदेश "जैव श्चेतांवर मूर्तिपूजक धार्मिक साहित्यनी, जेवुं के प्राकृत, मागधी, संस्कृत, गुजराती, अंग्रेजी वगैरे भाषांमां तरावेलीं बंचावेलीं प्राचीन पुस्तको, काव्यो, निबन्धो, लेखो वगैरेनी जाळवणी, सीलवणी, पुनरुज्जीवन, रक्षण अने अभिवृद्धि करवानो" छे. प्राचीनवाणी हद्द विक्रम सं० १९५० पूर्वैनी खेरो अने सुद्रित ग्रन्थ माटे थयेला खर्च करतां अडधी किम्मतते ते वेचाने एवुं द्रुस्ट-डीडमां फारमावयामो आबुं छे.

शेठ कैसरीचंद रूपचंद सने १९१६मां द्रुस्टीपदेथी मुक्त थया, अने शेठ नगीनभाई वेलाभाई सं० १९७८,—ईस्वी सन् १९२१मां देहमुक्त यवाथी तेमना स्थाने शेठ अमरचंद कल्याणचंद अने शेठ नेमचंद अमेचंद जे. पी. ने सने १९२६मां द्रुस्ती निमयामां आब्या. भाई श्री गुलाबचंद देवचंद सं० १९८३,—सन् १९२७मां देहमुक्त थवाथी, तथा शेठ फुलचंद कस्तूरचंदना सने १९२८ना राजीनामाथी तेमना स्थाने शा० नेमचंद गुलाबचंद देवचंद अने शेठ हीराभाई मंछुभाईनुं सने १९२९मां द्रुस्ती तरीके संवर्ण करयामां आबुं, अने ए चारे नवा द्रुस्टीओनुं सने १९२९मां निमणुकरत (एपोइंटमेंट-डीड) करावी लेवडावुं.

शेठ अमरचंद कल्याणचंदना सने १९३२मां थयेला अवसानथी, शेठ साकरचंद खुशालचंदने सने १९३६मां दूस्ती-पदे संवरयामां आव्या, अने सने १९३६मां ते धायतनुं निमणूकसत (एपोइंटमेट-डीड) कराववामां आव्युं.

सने १९३७मां में दूस्तीपदनुं राजीनाशुं आल्युं; अने अमुक समय बाद दूस्तीमंडले माहं राजीनाशुं खीकारी मने दूस्तीपदथी मुक्त करी मंत्री तरीके मीम्यो.

फंडनी शरूआतथी फंडनुं भंडोळ स० १९९३ सुधी गर्नमेट सिक्युरिदिमां रोकयामां आवेलुं हतुं. सं० १९९३मां, सुवई वहार-कोट कालवादेवी रोड उपर फंडने वधु उत्पन्न करवा माटे स्थावर मकान खरीदवामां आव्युं ल्यारथी फंडनुं सघळुं भंडोळ ते स्थावर मिल्कतमां रोकायेळुं छे.

फंडनी ए स्थावर मिल्कत उपर आ मुजव नामो अंकित करायं छे:—

मिलतनी मालिकी-सूचक]

“शेठ देवचंद लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड मिल्कत (सुरत)”

मिल्कतनु नाम-सूचक]

“आगमोद्धारक”

छेहं पांच छ वर्षथी फंड तरफथी आगळ जेटला बहु प्रमाणमां पुस्तको प्रसिद्ध न थवातुं कारण ए हतुं के ए समय दरमियान फंड पासे पूरती रोकड रकमनो अभाव हतो. ते पहेलांना वर्षोमां आगळ करतां बहु रकम खरचाई गयेली, अने निर्दिष्ट वर्षो दरमियान वेचवना पुस्तकोतुं मंडोळ घणुं वधी गयुं होई पुस्तकना वेचणमांयी यती आवक पण आगळ करतां बहु ओछी थई गई हती. आथी योबो समय पुस्तकप्रकाशनतुं काम मुलतवी रातरुं आवश्यक थई पड्युं हतुं. त्रणे वर्ष न्याजनी रकम भेगी थवा देवामां अने पुस्तकोनो खोंक वेचवामां गयां.

आ पछी टूटीओए फंडतुं आशरे रु० एक लाख दस हजारतुं थवा जतुं आहुं मंडोळ वघारे उत्पन्नमाटे सिक्क्युरिटीमांथी छुटं करी उपरोक्त मकानमां रोक्क्युं. ते पछी एकाद वर्षे मकाननी आवक एकत्र थवा नांढी.

आ रीते पैसानी छूट थतां पुस्तकप्रकाशनतुं कार्य हवे फरी हाथमां लेवामां आव्युं छे. जो विक्रय प्रमाणमां ठीक चालु रहेसे तो पुस्तको मोटा प्रमाणमा प्रसिद्ध करानतुं अगारे माटे बहु सुगम बनसे. जैनसमुदाय आ वात लक्ष पर लई वने एटलां पुस्तको सरिदी शानप्रभावनाना कार्यने उत्तेजन आपसे, एवी आशा राहुं छुं.

मुंबाई ता० ७ ऑगस्ट, १९४१ गुरुवार.

पि० सं० १९९७, श्रावण शुद्ध नारियेळी-पूर्णिमा.

जीवणचंद साकरचंद जवेरी

अवैतनिक मन्त्री

A Brief Account of the Fund

I find some people anxious to know something more about Śēṭha Devacanda Lālabhāi Jaina Pustakodhāra Fund than they do at present. Hence I give here a brief account as to how it was incorporated, and a very brief note as regards its inner machinery since then up to date.

Śēṭha Devacanda Lālabhāi, to commemorate whose memory this Fund was established, directed in his will that a sum of Rupees one-lac be used in charity. Out of Rupees one-lac, he had made up his mind for the following sums only.

- (1) Rs. 20000 towards reparation of old delapidated Jaina temples.
- (2) Rs. 5000 towards *pinjarapoles* at Surat and other places.
- (3) Rs. 25000 to be utilised for building a *dharmaśālā* in place of a proposed bungalow in a compound owned by the donor in Surat, and then under construction.
- (4) Rs. 5000 to be spent towards providing saffron and camphor (*barāsa*) to Jaina temples.

The above sums totalling Rs. 55000 mentioned in the will were respectively utilised in the following manner:

(1) This sum was spent after reparation of the well-known Jaina temple at Rānakapura through Śētha Ānandajī Kalyānājī firm, under the supervision of the late Gulābacanda Devacanda. The Ānandajī Kalyānājī firm contributed an equal sum towards this undertaking.

(2) This sum was handed over to the Surat Pinjarapole.

(3) The late donor had already spent Rs. 20000 after a compound for a bungalow with a garden, which was then under construction. The sum of Rs. 25000 was added to it, and a *dharmaśālā* was built therein.¹

(4) This sum was donated to Śētha Gheḷābhāi Lālabhāi Jaina Kesara-Barāsa Fund.

The donor had not decided how to spend the remaining Rs. 45000, and expired before giving any instructions as to this sum. The court interpreted this fact in a rather curious way: 'The donor, when he prepared the will, might have intended to spend the entire sum of Rs. one-lac in charity. But the fact that he has not mentioned as to the disposal of more than the said Rs. 55000 means that he might

¹ The donor intended to add a sum of only Rs. 5000 to the sum he had already spent; that is, Rs. 25000 was the entire sum he intended to spend after the *dharmaśālā*. But, according to the court-interpretation the words meant a fresh sum of Rs. 25000, and hence Rs. 25000 more had to be spent after the *dharmaśālā* building.

have changed his intention at the last moment. Hence the surplus sum of Rs. 45000 must go to his adopted son Gulābacanda. If, however, the heir Mr. Gulābacanda wants to spend that sum in his father's charities, he is at liberty to do so.' Late Gulābacanda, a worthy son of the donor, asked the trustees of the will of the late donor to spend that sum in some charitable work, and added a sum of Rs. 25000 to it in memory of the revered father. He further instructed the said trustees that they should spend the totalling sum towards some charitable concern which was permanent.

Pūjyapada Āgamoddhāraka *Acārya* (then *pānyāsa*) Ānandasāgara advised the trustees of the will of the late donor, (1) Śētha Naginabhāi Ghelābhāi, (2) Śētha Kesarīcanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivanacanda Śākaracanda, and (4) Mrs. Vījakora Mūlacanda (daughter of the late donor) to spend the sum in establishing a *ustakodhāra* fund, and Gulābacanda gave his sanction for the same. Hence the present Fund was established. The following were its original trustees. (1) Śētha Naginabhāi Ghelābhāi, (2) Śētha Kesarīcanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivanacanda Śākaracanda, (4) Mr. Gulābacanda Devacanda, (5) Śētha Fūlacanda Kasturacanda, (6) Mr. Manchubhāi Śākaracanda.

Mrs. Vījakora, widow of the late Mūlacanda Nagīnadāsa Jhaverī, daughter of the late donor and executrix of his will, donated a sum of more than Rs. 25000, her entire estate, to the Fund at her

death. This sum was handed over to the Fund in 1911. Similarly one of the chief trustees of the Fund and a nephew of the late donor, Naginabhāi Ghelābhāi donated a sum of Rs. 2000 to the Fund, at his death in 1921, which was handed over to the trustees in 1922. These two donations and sundry interests etc. added to the main sum have amounted to about one-lac and ten-thousand Rupees.

The aim of this Fund as laid down in the trust-deed is as follows: It should undertake the preservation, circulation, publication etc. of ancient literature pertaining to the Śvetāmbara Mūrtipūjaka sect of Jaina religion, written in any language—Sanskṛt, Prakṛt, Apabhraṃśa, Pālī, Gujarātī, English, German &c. It was also laid down that no work composed after V. S. 1950 should be considered ancient, and the books published should be sold at half the cost price.

Śeṭha Keśaricanda Rūpacanda resigned in 1916 and Śeṭha Naginabhāi Ghelābhāi expired in 1921. Śeṭha Amaracanda Kalyāpacanda and Śeṭha Nemasanda Abhecanda were appointed as trustees in their stead in 1926. Mr. Gulābacanda died in 1927 and Śeṭha Fālacanda Kasturacanda resigned in 1928. Hence Mr. Nemasanda Gulābacanda Devacanda and Śeṭha Hīrābhāi Manchubhāi were appointed in 1929 as trustees in their place. In 1929 an appointment-deed was got executed for the appointment of the said four new trustees. Śeṭha Amaracanda Kalyāpacanda expired in 1932. Hence Śeṭha Śakaracanda Khusālecanda was

nominated for the place in 1936, and an appointment—deed to that effect was got executed in the same year. In 1937 I tendered my resignation, and after some delay it was accepted. Thereupon the trustees appointed me the Honorary General Secretary of this Fund.

Since the establishment of this institution, its funds were invested in the Government Securities. But since we bought a building situated at Kālabādevī Road, Bombay, in V. S. 1998, the said fund is mainly invested in that immovable property. This building is renamed as follows:

SETHA DEVACANDA LĀLABHĪ JAINA PUSTAKODDHĀRA FUND ESTATE (SURAT)

ĀGAMODDHĀRAKA

Here the first line indicates the ownership, while "Āgamoddhāraka" the name of the building.

Topicalā Chawl, Sandhurst Road, Bombay, 4

Thursday, 7th August, 1941

Srāvṇ Sud 15, 1997

JIVANOHAND SAKRCHAND JAVERI

Hon. Secretary

श्रीजैनआनंदपुस्तकालये लभ्यग्रन्थाः—

१ अहिमाहकं, संप्रदासिद्धिः, पेन्द्रसुतिश्र	०-८-००	१५ परिणाममाला (लेखर पेपर)	०-१२-००	२७ युक्ति-प्रबोधः	१-८-००
२ अनुयोगशास्त्र-चूर्णिहारिमद्रीयवृष्टिश्च	१-१२-००	” (दोहंग पेपर)	०-१०-००	२८ ललितविस्तार (सटीपना)	०-१०-००
३ उपराध्ययन-चूर्णिः	३-८-००	१६ प्रवचन-सारोद्धारः (पूर्वाह्नः)	३-०-००	२९ वस्त्रवर्णसिद्धिः	०-४-००
४ ऋषिभाषितानि	०-२-००	१७ ” (उत्तरार्हः)	३-०-००	३० विचार-रत्नाकरः	२-४-००
५ ज्योतिषप्रदं दृग्प्रदीपिकम् (सटीकम्)	३-०-००	१८ पंचाशकादिशास्त्राष्टकम् मूलमात्रम्	३-०-००	३१ विदोपावश्यक-विषयानुक्रमः अका-	
६ त्रिनस्तुति देवना (हिन्दी)	०-६-००	१९ पंचाशकादिशास्त्रद्वयकत्याकाराद्यनुक्रमः	३-०-००	राधिक्रमः	०-२-००
७ कावतरंगिणी	०-८-००	२० पंचवस्तुक्रमन्यः (सटीकः)	२-४-००	३२ वंदारवृष्टिः	१-४-००
८ त्रिषष्टीयदेवानासंहः	०-८-००	२१ पररणसंदोहो	०-१२-००	३३ श्राद्धविधिः (हिन्दी)	१-८-००
९ इरापैकालिक-चूर्णिः	४-०-००	२२ प्रतलया विधान-कुण्डकादि	०-३-००	३४ क्षेत्रलोक-प्रकाराः	२-०-००
१० मरीचिकद्वाराकम् (संस्कृतछायापान्वितम्)	१-८-००	२३ प्रत्याख्यानदि-विदोपणवती-नीरावीक्षी	१-४-००	दृष्टयसिद्धप्रभाव्याकरणम्	
११ द्रष्टृलोकप्रकाराः	१-०-००	२४ पारसासूत्रं (सचित्रं)	१२-०-००	आचारांगसुम्बुत्तिः	
१२ नदीभादिज्जगत्सारादि-सो निपयकमश्च	१-८-००	२५ मध्यमसिद्धप्रभा व्याकरणम्	०-८-००	भयवतीसूत्रं दानक्षेत्ररसूरिकृत्ववृष्टिसहितम्	
१३ नदीचूर्णिहारिमद्रीयवृष्टिश्च	१-४-००	२६ यनोविजयजीकृत १२५, १५०, ३५०,		पुष्पमाला अथरनाम उपदेशमालाप्रकरणवृत्तिः	
१४ नक्षत्र प्रकरण-दृष्टवृष्टिः	३-०-००	गाथाया स्ववनानि (साक्षिपाठसहितानि)	०-८-००	तत्त्वार्थसूत्रम् (हारिमद्रीयटीकासहितम्)	

श्री-जैन-आनंद-पुस्तकालय, ओशवाल महोछा, गोपीपुरा, सुरत.

श्रेष्ठि-देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोद्धारप्रयाङ्गे-

ॐ धर्हं नमः ।

श्रीपद्मनाभ नमो नमोऽह, नमो नमः श्रोतुरगौतमाय । दावेति नाम्ना जनपूजिताय, वमस्तया सद्गुरुमोहनाय ॥ १ ॥

श्रीमद्कश्यपतुत्याणगुपदिश्याऽऽपाहीपाष्टादिकाऽमारिप्रवर्तापंक्राणां क्रियोद्धारकरणेन समारतकठोरतरसाधुक्रियाणां-धीसाहिद्वेषुगप्रधानपद्धारफाणां-
श्रीजिनचन्द्रसूरीश्वरणां साम्राज्यवर्तते-पाठकावतंस श्रीशेमराजगणित्तिष्य-त्राचकवर्यधीमत्प्रमोदमाणिष्यगणिवरान्तेवासि-यादिगजेकेसरि-
महीपाप्यावधीजयसोमगणित्तिष्यरत्न-सम्बोधसत्सत्रीन्द्रियराजवशतकरयुंशसृष्टावाचनरूपप्रप्यसौधसूयणसूत्रधार-धीसाहिसमक्ष-
प्रदपचापनापाथंपद्विभूषित-धीमद्गुणविनयगणिवरसङ्कलितया श्यालयया समलङ्कृतं पूर्वसूरिप्रपरधिमिर्मितम्

वैराग्यशतकम् ।

प्रणम्य श्रीधरं पार्श्वं, पूर्वसूरिविनिर्मितम् । वैराग्यशतकं सम्यग्, विवृणोमि यथामति ॥ १ ॥

तत्राऽऽद्यगाथेयं-

संसारंमि असारे, नत्थि सुहं बाहिवैयणापडरे । जाणंतो इह जीवो, न छुणइ जिणदेसियं धम्मं ॥ १ ॥
व्याख्या-'असारे' अमधाने, 'संसारे' चातुर्गतिकल्पे, तत्त्ववृत्त्या प्रायो वा किञ्चिदपि 'सुखं' सातवेद्यं कर्म, 'नास्ति'

न विद्यते, असारत्वे कारणमाह-यतः किम्भूते संसारे?; व्याधिश्च-शरीरमन्दता, वेदना च-मानसं दुःखं, तान्त्र्यां 'प्रचुरे' बहुले, अस्मिन् संसारे केवलं जन्तूनां व्याधिवेदने एव विद्येते एवं जानन्नपि 'इह' संसारे, 'जीवः' प्राणी, प्राप्तमपि जिनस्तीर्थकृद्भिः 'देशितं' उपदिष्टं, 'धर्म' दुर्गतौ पततः प्राणिनो धरतीति धर्मलं, 'न करोति' न विधत्ते, कर्मबहुलत्वादिति ॥१॥

अजं कलं परं परारिं, पुरिसा चिंतंति अत्थसंपत्तिं । अंजलिगयं व तोयं, गलंतमाउं न पिच्छंति ॥ २ ॥

व्याख्या-अद्यादिपदेषु प्राकृतत्वादनुस्वारः; 'पुरुषाः' मूढा नराः, अद्य दिने 'कल्पे' आगामिदिने, 'परस्मिन्, आगामिवर्षे 'परारिं' परस्मिन् वर्षे (या) 'अर्थसम्पत्तिं' द्रव्यसम्पदं-अर्थसम्प्राप्तिं वा, 'चिन्तयन्ति' विचारयन्ति, यथाऽद्य दिने द्रव्यसम्पद्व भविष्यति कल्पे वा परस्मिन् वा परारिं वा भविष्यति, इत्येवमाशाग्रस्तास्तिष्ठन्ति, परं ते 'अञ्जलिगतं' अञ्जलिप्राप्तं, 'तोय मिथ' जलमिव, 'गलत्' क्षरत्, आयुः 'न पश्यन्ति' न प्रेक्षन्ते-न विचारयन्ति, यथाऽञ्जलिगतं तोयं न कमपि कालं तिष्ठति तथेदमायुरपि क्षणे क्षणे आवीचिमरणेन क्षीयमाणं कियन्तं कालं स्यास्यतीत्येवं मूढत्वान्न जानन्तीति भावः ॥२॥

१ " तत्र षीचिर्विच्छेदभावदवीचि[रुदेवआवीचि]न्तेन मरणम[आ]वीचिमरणं, तल्पञ्चधा-द्रव्य १ क्षेत्र २ काल ३ भव ४ भाव ५ वेदात् । तत्र पञ्चारकतिर्यं गतरामरागास्तुत्तिसमयात्प्रच्युति निवृत्तिनायु कर्मदलितानामनुसमयमनुभवनाद् विच्यतं तद् द्रव्यावीचिमरणं, तच्च, नारकादिगतिचतुर्वि-
प्याद्यतुर्विधम् । एवं नारकादिचतुर्विधमिष्यत्प्राधान्यपेक्षया शेत्रावीचिमरणमपि चतुर्द्वैव । देवादिपुण्ड्रकालस्यासम्भवाद् देवाऽऽयुष्कालादिचतुर्भेदप्राधा-
न्यापेक्षया कालावीचिमरणमपि चतुर्विधम् । एवं देवादिचतुर्विधमपेक्षया भवावीचिमरणं चतुर्द्वैव । तथा देवादीनां चतुर्विधायुःक्षयलक्षणमावप्राधान्या-
पेक्षया भावावीचिमरणमपि चतुर्द्वैवेति" उच्यते।

जं कष्टे कायं, तं अन्नं चिय करेह तुरमाणा । बहुविग्धो ह्युमुहत्तो, मा अवरणं पडिवखेह ॥ ३ ॥
 न्याख्या-हे प्राणिनः ! यत् 'कल्पे' जागामिदिने, कर्तव्यं धर्मकरणीयमिति गम्यते, तद्धर्मकरणीयं 'त्वरमाणाः' विल-
 म्यमनुर्नन्तः सन्तः 'चिय' शब्दस्य एवकारार्थत्वादथैव कुरुध्वं, यतो 'हु' निश्चये, 'वहवाः' प्रचुरा, 'विष्णा' अन्तरायाः
 गन्तुस्मिन्निति बहुविध एव 'मुहत्तः' कालविशेषः, अतो मा 'अपराहं' सायन्तनसमयं, 'प्रतीक्षध्वं' विलम्बध्वं, "श्रेयांसि
 बहुविधानी"ति यचनात् पुण्ये कर्मणि प्रवर्तमानानां पुसां वहवोऽन्तराया उत्तिष्ठन्त्यतो धर्मकर्मविधाने मा विलम्बं कुरु-
 ध्वमिति, तथा च वेदेऽप्येवमेवोक्तं "न श्वः श्वः ससुपासीत्, को हि मनुज्यस्य श्वो वेदेति" ॥ ३ ॥

ही !! संसारसत्त्वायं, चरियं नेहापुरागरत्ता वि । जे पुषण्हे दिट्ठा, ते अवरण्हे न दीसंति ॥ ४ ॥

व्याख्या-ममरोऽपराहणिकः, संसारस्वभावस्य 'चरितं' आचरणं, संसारस्वभावचरितं दृष्ट्वा 'ही' इति विषादो मम,
 कथं विषादः ? इत्याह-'क्षेहानुरागेण' प्रेमबन्धेन-रक्षा अपि, आसतामन्ये, ये स्वजनादयः 'पूर्वाह्नि' प्रातःकाले, दृष्टास्त
 एव 'अपराह्णे' सन्ध्यायां न दृश्यन्ते, क्षेहानुरागरचानां किल वियोगासंभवात् एवोक्ताः, परं संसारस्य क्षणदृष्ट-
 गष्टत्वात्तेऽपि वियुज्यन्त इति भावः ॥ ४ ॥

मा सुयह जग्गियवे, पलाइयधमि कीस वीसमह ? । तिणिण जणा अणुलग्गा, रोगो अ जरा अ मच्चू अ ॥ ५ ॥
 व्याख्या-ओ लोका ! जागरित्तव्ये-धर्मकर्मणि कर्तव्ये इति भावः, तत्र 'मा स्वपिथ' मा शोधं, न प्रमादितव्यमिति

भावः, 'पलायितव्ये' अस्मात्संसारात् प्रनष्टव्ये, 'कस्माद्विश्राम्यथ ?' कथमस्मिन् संसारे खेदापनयनं कुरुष्वमिति भावः, कथं ? यतस्त्रयो जना भवतां 'अनुलम्बाः' पृष्ठतो लम्बाः—प्रवृत्ताः, वर्तन्त इति शेषः, ते के ? इत्याह 'रोगञ्च' अतीसारादिः, 'जरा च' वयोहानिः, 'मृत्युश्च' मरणं, एवंविधास्त्रयोऽपि जना अनुलम्बाः, अतो धर्मे न प्रमादो विधेय इति भावः, अन्योऽपि जागरितव्ये स्थाने न स्वपिति पलायितव्ये च न विश्राम्यतीति छाया[भावा]र्थः, जना इति लोकोक्त्या उक्तं, अन्यथैयामालम्भमत्पादिति ॥ ५ ॥

दिवसनिताघडिमालं, आउं सलिलं जियाण घेचूणं । चंदाइचवइल्ला, कालऽरहंइं भमाइंति ॥ ६ ॥

व्याख्या—'चन्द्रादित्यावेव' शशिभास्करावेव, 'वलीवदौ' वृषभौ, प्राकृतत्वाद्भिभक्तिपरिणामो, 'दिवसाश्च निशाश्च' [दिवसनिशा], ता एव 'घटिमाला' कुम्भपङ्क्तिसूया, जीवानां 'आयुः' जीवितमेव सलिलं 'गृहीत्वा' आदाय 'कालः' परिवर्तनालक्षणः, स एव अरघट्टसं 'भ्रमयतः' परिवर्तयतः, पुनरुच्चैः पुनर्वोचैरित्येवमिति ॥ ६ ॥

सा नत्थि कला तं नत्थि, ओसहं तं नत्थि किं पि विन्नाणं । जेण धरिज्जइ काया, ग्वजंती कालसप्पेणं ॥ ७ ॥

व्याख्या—सा नास्ति कला ह्यासप्ततेरन्यतरा, तच्च 'औषधं' अगदो नास्ति, तत् किमपि 'विज्ञानं' शिल्पं नास्ति, येन कलादिना 'कालो' मृत्युरेव सर्पस्तेन 'साद्यमानो' भक्ष्यमाणः 'कायो' देहो 'ध्रियते' तत्खादनाद्द्रक्ष्यते ॥ ७ ॥

१ एतत्स नदीर्णेषामावः "मस्तिन्नमोक्षेण [७-१-१०]" इति [पाणिनीय सूत्रेण] उच्यते ।

श्रीहरण्यिदनाडे, महिपरकेसर दिसामहदलिंदे । ओ पियइ कालभमरो, जणमयरंदं पुहविपउमे ॥ ८ ॥

जान्ना-‘गो’ इति पद्यापाणे अव्ययं, काल एव ‘धमरो’ मृदः, पृथिव्येय पद्मं, तस्मिन् ‘जना’ लोका एव ‘मकरन्दो’ रमणं विवृति, प्रत्योऽपि धमरः पद्मे मकरन्दं पिपत्येय, तथाऽयं फाल एव मृदो भूरूपकसले जनमकरन्दं प्रसत इति आशः, पाः-“सुपयं चरणयं पदु-पयं च अपयं समिद्धमहणं वा । अणवकए वि कयंतो, हरइ हयासो अपरितंतो ॥१॥” विभूते पृथिवीपद्मे, ‘दीपं’ आयतं ‘कणीन्द्र एव’ शेष एव, ‘नालं’ मृणालं, यस्य तत्तस्मिन् दीर्घफणीन्द्रनाले, इदं च लोकोनया पितेषणं, तथा ‘मदीपराः’ पर्वता एव ‘केसरानि’ किजुल्कानि यत्र तत्तस्मिन् महीधरकेसरे, प्राकृतत्वा-दिभनिगोपः, तथा ‘दिश एव’ आशा एव, ‘महान्ति’ वृहन्ति, ‘दलानि’ पत्राणि, यस्मिन् तत्तस्मिन् दिब्जहादले, स्वार्थे इतमत्वयः, “ओ सुपनापथात्पापे” [४-२-२०३] इति [हिम]प्राकृतव्याकरणे ॥ ८ ॥

छायाभिसेण फालो, सपलजियाणं छलं गयेसंतो । पासं कहवि न मुंचइ, ता धम्मे उज्जमं कुणह ॥ ९ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः । ‘छायाभियेण’ निजनिजशरीरप्रतिविम्बदम्भेन, अयं ‘फालो’ यमः सकलजीवानां ‘छलं’ रन्ध्रं ‘गयेत्यन्’ अयोक्त्वयन् सन् ‘पाशं’ प्राणिसमीपं कथमपि ‘न मुच्यति’ न त्यजति, शरीरिणामियं छाया न भवति किन्तु एव एव रन्ध्रं गयेत्यति, कदाऽसौ स्तलेत् कदाऽहं गृह्णामीति पान्छया, “ता” इति तस्मात् यूयं ‘धर्मे’ जिनप्रणीतेऽहिंसा-दिरूपे उद्योगं गुरुयं, यापयमेन गृहीता न वर्तये तायतिकृत्रिपुण्यं विद्वद्यमिति भावः ॥ ९ ॥

कालंमि अणार्णै, जीवाणं विविहृकम्मवसगाणं । तं नत्थि संबिहाणं, संसारे जं न संभवइ ॥ १० ॥

व्याख्या-‘अनादौ’ आदिरहिते ‘काले’ परिवर्तनालक्षणे ‘विविधकर्मवशगानां’ विविधकर्मयत्तानां ‘जीवानां’ प्राणिनां संसारे तत् ‘संविधानं’ भेदो नास्ति यत् ‘न सम्भवति’ न घटते, अपि तु सर्वमपि घटत इत्यर्थः, जन्तुभिर्नानाजातिष्व-
नेकविधकर्मप्रेरितैः सर्वेऽपि भेदा एकेन्द्रियादयः प्राणा इत्यर्थः ॥ १० ॥

बंधवा सुहिणो सधे, पियमायापुत्तमारिया । पेयवणाओ नियत्तंति, दाऊणं सलिलंजलिं ॥ ११ ॥

व्याख्या-सर्वेऽपि ‘बान्धवाः’ स्वजनाः, ‘सुहृदो’ मित्राणि, मातापितरौ, प्राकृतत्वात्सूत्रे विपर्ययः, पुत्रभार्या, मृतं प्रति ‘सलिलाञ्जलिं’ जलतर्पणं, दत्त्वा ‘पितृप्रितृवनात्’ स्मशानात्, ‘निवर्तन्ते’ व्याघ्रुव्य स्वगृहमायान्ति, न पुनस्तेन सहाऽनुयान्तीति भावः ॥ ११ ॥

विहंडंति सुआ विहंडं-ति बंधवा बल्लहाय विहंडंति । इक्को कहवि न विहडइ, यम्मोरे जीव ! जिणभणिओ ॥ १२ ॥

व्याख्या-‘रे जीव ! आत्मन् !, सुताः’ पुत्रा ‘विघटन्ते’ वियुज्यन्ते, स्वस्मात्तेषां पूर्वमेव मृतत्वात्, तथा ‘बान्धवाः’ स्वजना विघटन्ते, तथा ‘बल्लभाश्च’ स्त्रियो विघटन्ते, तस्याः मरणेनाऽन्येन सह संयोगाद्वा, अन्यत्सर्वं विघटते, परमेको ‘जिनभ-
णित’ स्त्रीयंकृत्यणीतो धर्मः कथमपि न विघटते, धर्मस्तु इहाऽमुत्राऽपि सुखकारणत्वादात्मनो न वियुज्यत इति भावः ॥ १२ ॥

अडकम्मपासयदो, जीवो संसारचारए ठाइ । अडकम्मपासमुक्को, आया सिवमंदिरे ठाइ ॥ १३ ॥

ध्याय्या-हे आत्मन् ! अष्टसंन्यानि कर्माण्येन पाशास्तैः 'बद्धः' संयतोऽयं 'जीवः' प्राणी 'संसारचारके' भवरूपे बन्दि-
 गृहे, 'तिष्ठति' आस्ते, अष्टकर्मपादोभ्यो 'मुक्तो' रहित आत्मा 'शिवमन्दिरे' मोक्षसाधे तिष्ठति, यदा आत्मा कर्मरहितो
 भवति तदैरुतामयेन क्षेत्रान्तरमरुदगन् मोक्षं प्रयातीति ॥ १३ ॥

विहयो मञ्जणसंगो, विसयसुहृद् विलासललियाडं । नलिणीदलऽगयोलिर-जललवपरिचंचलं सवं ॥ १४ ॥
 व्याख्या-‘विभयो’ धनं, तथा ‘सञ्जनानां’ पितृमातृभ्रातृभार्यादीनां, ‘सङ्गः’ सम्बन्धः, तथा ‘विलासेन’ लीलया
 ‘ललितानि’ मनोदानि, ‘विषयमुत्तानि’ विषयसौख्यानि, एतरसवं ‘नलिनीदलात्रे’ पद्मिनीपत्रप्रान्ते, “घोलिरो” दोलन-
 शीलो यो ‘जललयः’ पानीयविन्दुस्तद्वत् ‘परिचंचलं’ अतिशयेनाऽस्थिरं, यथा नलिनीपत्रप्रान्ते जलविन्दुः स्तोकं काल-
 मेव तिष्ठति, वायुना शीघ्रमेव पतनात्, तथा विभवादिकं सर्वमप्यस्थिरमित्यर्थः, “घूर्णो घुल-घोल-धुम्म-पह्लाः
 [८-४-१७]” इति [हेम प्रा०] सूत्रेण घूर्णधातोर्घोल आदेशस्ततः शीलार्थे इरप्रत्ययः ॥ १४ ॥ [अथ] कानपि पूर्व
 यूनो यलाद्युपेतान् दृष्ट्वा पश्चात्तानेव जरतो गलितशरीरान् वीक्ष्योपदेशमाह-

तं कस्य बलं तं कस्य, जुद्युगं अंगचंगिमा कस्य ? । सद्यमणिचं पिच्छह, दिष्टं नष्टं कयंतेण ॥ १५ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! ‘तद्’ इति तारुण्यावस्थायां चद् ‘बलं’ पराक्रममासीत्, तद्वलं तव कुत्र गतं ? , तथा तद्
 यौवनं तारुण्यं कुत्र ? , तथा ‘अङ्गचङ्गिमा’ शरीरोत्कृष्टता, कुत्र ? , तस्मात् ‘कृतान्तेन’ कालेन, कृत्वा ‘दृष्टनष्टं’ पूर्वं दृष्टं

पश्चात्प्रमिति दृष्टनष्टं 'सर्व' समस्तं 'अनित्यं' अशाश्वतं 'पश्यत' अवलोकयत, पूर्वं यच्छरीरमेवंविधमासीत्तदेव सम्प्रति कालैर्नैवंविधं विहितमिति का तत्र शरीरे आस्येति भावः ॥ १५ ॥

घणकम्मपासयद्धो, भवनपरचउप्पहेसु विविहाओ । पावइ विडंबणाओ, जीवो को एत्थ सरणं से ? ॥ १६ ॥
व्याख्या-हे प्राणिन् ! अयं 'जीवः' प्राणी 'घनानि' प्रचुराणि, यानि कर्माणि तान्येव 'पाशा' बन्धनग्रन्थयस्तैः 'वद्धः' संयतः सन् 'भव'श्चातुर्गतिकसंसार एव नगरचतुष्पथानि, तेषु 'विविधा' अनेकप्रकाराः शरीरमनोबुद्धिदायिन्यो 'विट-[विड]म्नना' विगोपनानि बधवन्धादिरूपाणि प्राप्नोति, अतः "एत्थ" एतस्मिन्, संसारे "से" तस्य प्राणिनः कः शरणं ?, यदवष्टम्भाद्धिगोपनानि स न प्राप्नुयादिति ॥ १६ ॥

घोरंमि गब्भवासे, कलमलजंवालअसुइवीभच्छे । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो कम्मणुभावेण ॥ १७ ॥

व्याख्या-'घोरे' रौद्रे 'गर्भवासे' जनन्युदरैकदेशे अयं जीवः 'कर्मणो' शुभाशुभरूपाणां 'अनुभावेन' प्रभावेण 'अनन्त-कृत्यः' अनन्तवारान्, 'उपितः' स्थितः, किम्भूते गर्भवासे ?, 'कलमलो' जठरद्रव्यसमूहः, स एव 'जम्बालः' कर्दमस्तेन 'अशुचि'रुद्धेजनीय-उद्वेगकारी, 'विभत्तो' भयजनकस्तस्मिन् ॥ १७ ॥

खुलसीई किर लोए, जोणीणं पमुहसपसहस्साइं । इक्किंमि अ जीवो, अणंतखुत्तो समुप्पन्नो ॥ १८ ॥

प्यास्या-क्रिडेत्यागमोक्ती, 'लोके 'योनीनां' जीवोत्वत्तिस्यानानां, चतुरशीतिः 'प्रमुखशतसहस्राणि' भेदलक्षणाणि, विपन्ते, 'नीयः' प्राणी, एकैकस्यां च योनामनन्तरान् समुत्पन्नः ॥ १८ ॥

मायापिगयंपूर्ति, संसारत्पेहिं पूरिओ लोओ । बहुजोगिनियासीदिं, न य ते ताणं च सरणं च ॥ १९ ॥

व्याख्या- 'युयोनियासिभि'श्चतुरशीतिलक्षप्रमाणयोनियासिभिः, 'संसारस्यै'र्भवस्थितैर्मातापितृवन्धुभिरयं लोकः 'पूरितो' भूतः, अमी जन्तवः सर्वेऽपि कदाचिन्मातृत्वेन कदाचित्पितृत्वेन कदाचिद्वन्धुत्वेन जाता इति, न च ते संसारस्या मात्रादयस्त्राणं भवन्ति, आपत्तरणसमर्थं त्राणमुच्यते, यथा महाब्रह्मोतोभिरुत्थमाणः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लव(पोत)-मात्राद्याऽऽपस्तरतीति, न च ते शरणं भवन्ति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भान्निर्भयैः स्थीयते, तत्पुनर्दुर्गं पर्वतः पुरुषो वेति, तथाऽऽ न कश्चिदस्तीति, उक्तं च—'जन्मजरामरणभयै-रभिद्रुते व्याधियेदनाम्रले । जिनवचनादन्यत्र तु, नास्ति [च] शरणं कचिद्योके ॥ १ ॥' ॥ १९ ॥

जीयो वाहियिद्रुत्तो, सफरो इव निज्जले तडप्फडए । सयलो वि जणो पिच्छइ, को सक्को वेयणाविगमे ? ॥ २० ॥

व्याख्या- जीयो 'व्याधिभी' रोगैः 'विद्रुत्तो'ऽभिद्रुतो 'निज्जले' जलरहितप्रदेशे 'शफर इव' मत्स्य इव "तडप्फडए"त्ति आकुली भवति, तथाविधं रोगैः पीड्यमानं जनं सकलोऽपि जनः 'पश्यति' अवलोकते, परं तस्य 'वेदनायाः' पीडाया, 'पिगमे' विनाशे, कः पुरुषः 'शक्कः' समर्थः ?, अपि तु न कोऽपि तत्पीडामपगमयतीत्यर्थः ॥ २० ॥

मा जाणसि जीव ! तुमं, पुत्रकलत्ताहं मज्झ सुहहेज्ज । निउणं धंयणमेयं, संसारे संसंताणं ॥ २१ ॥

व्याख्या-हे 'जीव !' आत्मन् !, त्वं 'मा जानीहि' माऽवबुध्यस्व, यथा मम पुत्रकलत्रादिः सुखहेतुर्भविष्यति, तर्हि किं जाने ? इत्याह-'संसारे' भवे, 'संसरतां' नारकतिर्यग्भवादिरूपेण पर्यटतां जीवानामेतत् पुत्रकलत्रादिकं 'निपुणं' गाढं बन्धनं, एतद्बन्धनबद्धा एव जन्तवः संसारे तिष्ठन्तीत्येवं जानीहीति भावः ॥ २१ ॥

जणणी जायइ जाया, जाया माया पिया य पुत्तो य । अणवत्था संसारे, कम्मवसा सवजीवाणं ॥ २२ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! संसारे 'कर्मवशात्' कर्मपरतन्त्रतया, 'सर्वजीवानां' सकलप्राणिनां, 'अनवस्था' अनैयत्यं, ता-
मेवाऽऽह-या 'जननी' माता, सैव भवान्तरे 'जाया' पत्नी 'जायते' उत्पद्यते, या जाया सा माता जायते, तथा कर्मव-
शात् पिता च पुत्रो भवति, च शब्दारुनश्च पिता भवति, अतोऽनवस्थैव, यदा जननी जनन्येव जाया जायैव भवान्त-
रेऽपि भवेत्तदाऽवस्था-नैयत्यं भवेत्, तथा नास्ति, अतोऽनवस्था, तथा चोक्तं श्रीमद्भगवत्यां-"अयं णं भंते ! जीवे सप-
जीवाणं मात्तिताए पियंताए भाइताए भगिणिताए भज्जाताए पुत्ताए धुत्ताए सुहृत्ताए उववण्णपुढे ?, हंता गोयमा !
अंसतिं अहुवा अणंतखुत्तो । सवजीवा वि णं भंते ! इमस्स जीवस्स मात्तिताए जाव उववण्णपुढा ?, हंता गोयमा !
जाव अणंतखुत्तो । अयं णं भंते ! जीवे सवजीवाणं अरिंताए वेरियंताए धातयंताए वहंगंताए पडिणीर्यंताए पच्चोमिच्च-

१ असकृए-अनेक्याः । २ अथवा । ३ अगन्तकृत्यै-अनन्तवारान् । ४ सामान्यतः शत्रुभावेन । ५ वैरिणः-दनुभावाबुबन्धयुक्ततया । ६ मारकतया ।

७ व्यथकतया-शादकतयैःसर्पैः । ८ प्रत्यनीकतया-कायोंपघातकतया । ९ अमित्रसहायकतया । [इति वृत्तो श्रीमद्भगवदेवचरित्रमिश्राः] ।

चाए उववण्णपुवे ? , हंता, गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो ! सबजीवा वि णं भंते !, एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सबजीवाणं रायत्ताए जुयरायत्ताए जाव सत्थवाहत्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! असइं जाव अणंतखुत्तो । सबजीवा वि णं एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सबजीवाणं दासत्ताए पेसत्ताए भयगत्ताए भातिङ्गत्ताए भोगपुरिसत्ताए सीसत्ताए वेसत्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो । एवं सबजीवा वि अणंतखुत्तो” (इति) द्वादशशतके सप्तमोद्देशके ॥ २२ ॥

न सा जाई न सां जोणी, न तं ठाणं न तं कुलं । न जाया न मुया जत्थ, सबे जीवा अणंतसो ॥ २३ ॥

व्याख्या-संसारे सा 'जातिः' क्षत्रियादिर्न, तथा सा 'योनि'र्जोवोत्पत्तिस्थानं न, तथा तत्र 'स्थानं' आकाशक्षेत्रं न, तथा चोक्तं श्रीभगवत्यां-“एयंसि णं भंते ! महालगंसि लोगंसि अत्थि भंते ! केती परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे, जत्थ णं अयं जीवे ण जाते न मते वा वि ? , गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चति ? , एयंसि णं ए महालयंसि लोगंसि णत्थि केई परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते ण मते वा वि ? , गोयमा ! से जहा नामए केइ पुरिसे अयातयर्सस एगं मट्ठं, अयावयं करेज्जा, से णं तत्थ जहन्नेणं एको वा दो वा तिण्णि वा उक्कोसेणं अयासंहर्स

१ गृहदासीपुत्रतया । २ प्रेप्यतया-ध्वदेइयतया । ३ मृतकतया-दुष्कालादौ पोषिततया । ४ वृष्यादिलाभस्य भागप्राप्तकृत्या । ५ अयैरपाजितार्थानां भोगकारितरतया । ६ शिक्षणीयतया । ७ द्वेष्यतयेति । ८ पृथ्वाश्चतुर्थ्यर्थत्वात्, अजाशतया । ९ अजाव्रजं-अजावाटकम् । १० यदिहाऽजाशतप्रयोग्ये वाटके उरुकृष्टेणाऽजाशदस्रक्षेपणमभिहितं तत्तासामतिसङ्कीर्णतयाऽवस्थानव्यापनार्थम् । [इति वृत्तौ श्रीमदभयदेवसरिपूज्याः] ।

पक्खिवेज्जा, ताओ णं तत्थ पडरपोयराओ पडरपाणिघातो जहण्णेणं एगाहं वा दुयाहं वा तियाहं वा उक्कोसेणं छम्मासे परिवसेज्जा, अत्थि णं गोयमा ! तस्स अयावयस्स केती परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारेण वा पास-वणेण वा खेलेण वा सिंघाणएण वा वंतेण वा पित्तेण वा पूएण वा सुक्केण वा सोल्लिएण वा चम्मेहिं वा रोमेहिं वा सिंगेहिं वा खुरेहिं वा णहेहिं वा अणकंतपुवे भवति ? , भगं ! णो तिण्हे समहे, होज्जा वि णं गोतमा ! तस्स अयाव-यस्स केई परमाणुपोगलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारेण वा जाव नहेहिं वा अणकंतपुवे, णो चैव णं एवंसि ए महालयंसि लोगंसि, लोगस्स य सासयं भायं संसारस्स य अणादिभायं जीयस्स य णिच्चभायं कम्मवहुत्तं जग्गणमरण-वाहुत्तं च पडुच्च णत्थि केई परमाणुपोगलमेत्ते वि पदेसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते वा ण मते वा वि, से तेण्हेणं तं चैव जाव ण मते वा वि” (इति) द्वादशशते सप्तमोद्देशके, तथा तत्कुलमुप्रादि न, यत्र जात्यादिपु सर्वे जीवा ‘अनन्तश्चो’ अनन्तवरान् ‘न जाता’ नोत्पन्ना, ‘न मृता’ न परासुत्वं प्राप्ता इति, एतावता व्यवहारशिशुपगतानां येषां जीवानाम-नन्तः कालो वृत्तो विद्यते तेषां सर्वेष्वपि, जात्यादिपु अनन्तश उत्पत्तिर्जातैव भविष्यतीति सम्भाव्यते, पुनरेतदभिप्रायं बहुश्रुता एव विदन्तीति ॥ २३ ॥

तं किं पि नत्थि ठाणं, लोए वालज्जगकोडिमित्तं पि । जत्थ न जीवा बहुसो, सुहदुक्खपरंपरं पत्ता ॥ २४ ॥
व्याख्या-हे प्राणिन् ! लोके तत्किमपि ‘वालायकोटिमात्रं’ केशाग्रप्रान्तमात्रमपि ‘स्थानं’ क्षेत्रं नास्ति, बह्वास्तां, यत्र

१ मरुत्तचरणभूमयः मरुत्तचरणीयाश्च, अनेन च तासा मरुत्तचरणीयसम्भवो बहुश्रुतापिशावाविरहेण सुस्तया चिरजीविव चोक्तम् । [इति वृत्तो] ।

बालाम्रकोटिमात्रेऽपि स्थाने 'बहुशो' बहून् वारान् 'जीवाः' प्राणिनः, 'सुखदुःखपरम्परां' सातासातपरिपाटीं, न प्राप्ताः,
पृथानता जीवाः कर्मवशात् प्राणिनः, 'सुखदुःखपरम्परां' सातासातपरिपाटीं, न प्राप्ताः, ॥ २४ ॥

सवाओ रिद्धीओ, पत्ता सधे वि सयणसंबंधा । संसारे ता विरमत्तु, तत्तो जइ सुणसि अप्पाणं ॥ २५ ॥
व्याख्या-हे आत्मन् ! संसारे पर्यटता भवता सर्वा 'ऋद्धयः' सम्पदः, प्राप्ता, अपि शब्दार्थश्च पुनस्त्वया सर्वे स्वज-
नसमन्था मातापितृभ्रात्रादिभेदभिन्नाः प्राप्ताः, यतो "मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च । युगे युगे व्यतीतानि,
मोहस्तेषु न युज्यते ॥ १ ॥" अयुक्तत्वं च "दाराः परिभवकारा, बन्धुजनो बन्धनं विपं विषयाः । कौड्यं जनस्य मोहो ?,
ये रिपवस्तेषु सुहृदाशा ॥ २ ॥" "ता" इति तस्मात्कारणात् यद्यात्मानं सुखिनं भवन्तं जानासि तदा तदृद्धिस्वजनसम्ब-
न्धेभ्यो 'विरागस्व' निवर्त्तस्व, विरतेः सुखकारणत्वादिति ॥ २५ ॥

एगो बंधइ कम्मं, एगो बहंबंधमरणवसणाइं । विसहइ भयंमि भमडइ, एगुच्चिय कम्मवेलविओ ॥ २६ ॥

व्याख्या-'एक एव' असहाय एव जीवः 'कर्म' ज्ञानावरीणीयादि, 'बन्धाति' आत्मना सह संश्लिष्टं करोति, तथा एक
एव भवान्तरे 'बंध'स्ताडनं, 'बन्धो' रज्ज्वादिना संयमनं, 'मरणं' प्राणव्यवनं, 'व्यसनं' आपत्, ततो बंधश्च बन्धश्च
मरणं च व्यसनं च, तानि 'विपहते' अनुभवति, बंधवन्धादिकं नरकादौ प्राप्नोतीत्यर्थः, तथा एक एव कर्मभिर्"वैलविओ"
ति वञ्चितः-पुण्यकरणाद्विप्रलब्धः सन् 'भवे' संसारे भ्रमति, वञ्चैर्वैलवादेशो भवति ॥ २६ ॥

अन्नो न कुण्ड अहियं, हियं पि अष्पा करेइ न हु अन्नो । अष्पक्यं सुहदुक्खं, मुंजसि ता कीस दीणसुहो ? २७
व्याख्या-हे प्राणिन् ! 'अहितं' अनिष्टं वधवन्धादिकं अन्यः कोऽपि न कुरुते, यथाऽनेनाऽहं ताडित इत्यादि परकृतं
मा चिन्तयेति भावः, तथा 'हितमपि' इष्टमप्यात्मनः सुखकारणकदम्बकं आत्मैव करोति, 'हु'निश्चये, नैव 'अन्यः' परः
करोति, "ता" इति तत, 'आत्मकृतं' आत्मना शुभाशुभकर्मप्रेरितेन 'कृतं' विहितं, सुखदुःखं 'मुनक्षि' अनुभवसि, ततः
कस्माद् 'दीनमुखो' विच्छाद्यवदनः ? यदि परेण किञ्चिदिष्टमनिष्टं वा कृतं स्यात्तदा तव तयोरुपरि रागद्वेषकरणमुचितं
स्यात्, परं स्वात्मैव सर्वं करोतीति, तथा चोक्तं श्रीउत्तराध्ययनेषु २०—“अष्पा नई वेयरणी, अष्पा मे कूडसामली ।
अष्पा कामदुहा घेणु, अष्पा मे नंदणं वणं ॥ १ ॥ अष्पा कत्ता विकत्ता य, दुक्खाण य सुहाण य । अष्पा मित्तममित्तं
च, दुप्पट्टियसुपट्टिओ ॥ २ ॥” ॥ २७ ॥

यहुआरं भविदत्तं, वित्तं विलसंति जीव ! सयणगणा । तज्जणियपावकम्मं, अणुभवसि पुणो तुमं चेव ॥ २८ ॥

व्याख्या-हे 'जीव !' आत्मन् !, त्वया 'बहुना आरम्भेण' कृष्यादिरूपेण, "विदत्तं" उपार्जितं 'वित्तं' धनं 'स्वज-
नाणाः' पितृमातृभ्रातृपुत्रादयो 'विलसन्ति' अनुभवन्ति-तत्फलभोक्तारो भवन्तीति भावः, तेन आरम्भेण 'जनितं' उत्पा-
दितं 'पापं' अशुभप्रकृतिरूपं 'कर्म' ज्ञानावरणीयादि, त्वमेव एककः पुनर्नरकादौ, आर्षवचनत्वाद् "वर्तमानसामीप्ये
वर्तमानवद्भे"ति वचनाद्वा भविष्यति वर्तमाना[दिशः], 'अनुभविष्यसि' तत्फलत्वाद् लप्स्यसे इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अहं दुःखियाहँ तहं सु-खियाहँ जहं चिंतियाहँ डिंभाहँ ।
तहं धोवंं पि न अप्पा, विचिंतियो जीव ! किं भणिमो ? ॥ २९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! त्वया यथा मोहवशेन 'डिम्भा' वाला अथ 'दुःखिताः' शीतत्राणाद्यभावेन पीडिता वर्तन्ते, तथा 'बुभुक्षिताः' क्षुधिता वर्तन्त इति 'चिन्तिता' अहर्निशं तच्चिन्ताकुलिततया विचारिताः, परं हे जीव ! त्वया 'स्तोक-मपि' अल्पमपि 'आत्माऽऽकृतपुण्यः परलोकं कथं भविष्यतीत्येवं' न विचिन्तितोऽतस्त्वां 'किं भणामः' किं वचमः ?, योग्यस्यैवोपदेशार्हत्वात्, त्वं च परार्थचिन्तको जातो, न स्वार्थचिन्तक, इत्यतो मूर्खः, "स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खते"ति वचनात् ॥ २९ ॥

रणभंगुरं सरीरं, जीवो अण्णो य सासयसरूवो । कम्मवसा संबंधो, निब्बंधो इत्थ को तुज्झ ? ॥ ३० ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! इदं शरीरं 'क्षणभङ्गुरं' क्षणविध्वंसि, यत उक्तं श्रीआचारांगे [लोकसाराध्ययने द्वितीयोद्देशके] "भेउरधम्मं विद्धंसणधम्मं अधुवं अणितयं असासयं चयावचइयं विपरिणामधम्म"मित्यादि, एतद्वीका "अपि चैतदादारिकं शरीरं सुचिरमप्यौपधरसायनाद्युपबृंहितं मृण्मयाऽऽमघटादपि निस्सारतरं सर्वथा सदा विशराविति दर्शयन्नाह--"भेउरधम्म" मित्यादि, यदि वा पूर्वं पश्चादप्येतदादारिकं शरीरं वक्ष्यमाण धर्मस्वभावमित्याह--"भेउरधम्म" मित्यादि, स्वयमेव भिद्यत इति भिदुरः, स धर्मोऽस्य शरीरस्येति भिदुरधर्ममिदमौदारिकं शरीरं सुपोषितमपि वेदनोद-

याच्छिरदरचक्षुह्र प्रमृत्यवयेषु स्वत एव भिद्यत इति भिदुरं, तथा 'विधंसनधर्मं' पाणिपादाद्यवयवविधंसनात्, तथा अवश्यम्भावसम्भावितं त्रियामान्ते सूर्योदयगद् ध्रुवं, न तथा यत् तदधुनं, तथा अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकत्वभावतया कूटस्थनित्यत्वेन व्यवस्थितं सन्नित्यं, नैवं यत्तदनित्यमिति, तथा तेन रूपेणोदकधारावच्छ'यद्भवतीति शाश्वतं, ततोऽन्यदशाश्वतं, तथेष्टाहारोपभोगतया धृत्युपष्टम्भादीदारिकशरीरवर्णणापरमाणूपचयाच्चयस्तदभावेन तद्विचटनादपचयः, चयापचयौ विद्येते यस्य तच्चयापचयिक, अत एव विविधः 'परिणामो' अन्यथाभावात्मको 'धर्मः' स्वभावो यस्य तद्विपरिणामधर्म" [इति सिद्ध० सा० प्र० स० मुद्रिते १८७ पत्रे], यतश्चैवम्भूतमिदं शरीरकं, तथा 'शाश्वतस्वरूपो' अप्रच्युतानुत्पन्नस्वरूपो 'जीव' आत्मा 'अन्य.' शरीराद् भिन्नस्तदपगमे तदनपगमात्, तर्हि परस्परं विभेदे अनयोः शरीरात्मनोः परस्परं सम्वन्धः कथं? इत्याह—'कर्म'दात्' कर्मपरतन्त्रतयाऽनयोः 'सम्वन्धः' संयोगः, अतस्तयाऽस्मिन् शरीरे को 'निर्वन्धः' अनुबन्धः—का मूर्च्छा?, उक्तं च—'मंसडट्टरुहिरणहारू-वणद्धकलमलयमेयमज्जासु । पुण्णंमि चम्मकोसे, दुग्गंथे असुइवीभच्छे ॥ १ ॥ सचारिमजंतगलं-तवच्चमुतंतसययपुण्णंमि । देहे होज्जा ? किं रा-गकारणं असुइहेउम्मि ॥ २ ॥" अतः शरीरेऽनुबन्धं परित्यज्य किञ्चिद्धर्मे उद्यमं कुर्विति भावः ॥ ३० ॥

कह आयं कह चलियं, तुमं पि कह आगओ कहं गमिही । अशुन्नं पि न याणह, जीव ! कुडुंयं कओ तुज्झ ? ३१
व्याख्या—हे जीव !, आत्मन् ! इदं 'कुडुम्भं' मातृपितृभ्रात्रादि कुत आगतं?, तथा 'कुत्र चलितं' इतो मृत्या कुत्र

गतं ? त्वमपि कुन आगतः कुत्र गमिष्यसीति 'अन्योऽन्यमपि' परस्परमपि युवां 'न जानीथे' न बुद्ध्येथे, यत उक्तं श्री-
 आचाराङ्गे [शस्त्रपरिज्ञाऽध्ययने प्रथमोद्देशके] "इह मेमेसि णो सन्ना भयति, तं जहा-पुरच्छिमाओ वा दिसाओ
 आगओ अहमंसि, दाहिणाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, पच्चत्थिमाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उत्तराओ
 वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उट्ठाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, अहो दिसाओ वा आगओ अहमंसि, अन्नयरीओ
 वा दिसाओ अणुदिसाओ वा आगओ अहमंसि । एवमेगेसि णो नातं भयति-अत्थि मे आया उववाइए, णत्थि मे आया
 उववाइए, के अहं आसी ? केया इओ युए इह पेच्चा भविस्सामि ?, से जं पुण जाणेज्जा सहसंसदियाए परवागरणेणं
 अणेसि वा सोचा" इत्यादि, अतस्त्व कुतः कुटुम्बं ?, परस्परमपि गमनागमनाद्यनवगमात् ॥ ३१ ॥

एणभंगुरे सरीरे, मणुयभवे अग्मपडलसारिच्छे । सारं इत्तियमेत्तं, जं कीरइ सोहणो धम्मो ॥ ३२ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'शरीरे' देहे 'क्षणभङ्गुरे' क्षणं क्षणं विशरारुणि, तथा मनुष्यभवे 'अग्मपडलसदृक्षे' मेघसमूह-
 समाने, वायुना शीघ्रमेव यथाऽऽभ्युन्दं विनश्यति तथाऽयं मनुष्यभवोऽपि देवभवाद्यपेक्षया अल्पकालावस्थायी, अतोऽत्र
 'एतावन्मात्र'मित्यप्रमाणमेव 'सारं' न्याय्यं-न्यायोपपत्तं-युक्तमित्यर्थः, यत् 'शोभनः' पञ्चाश्रवादिरतिरूपो 'धर्मो' जिन-
 प्रणीतः क्रियते, "सारं तु द्रविणन्याय्यवारिपु" इत्यनेकार्थः ॥ ३२ ॥

जग्मदुक्खं जरादुक्खं, रोगा य मरणाणि य । अहो ! दुक्खो हु संसारो, जत्थ कीसंति पाणिणो ॥ ३३ ॥

व्याख्या-अहो ! इति जीवसन्बोधने आश्चर्यं वा, संसारे पर्यटतां जन्तूनां तन्नाऽस्ति यद्दुःखरूपं न, तथाहि—जन्म-
दुःखं, दुःखहेतुत्वाद्दुःखं, तथा चोक्तं—“सुईहिं अग्निवणाहिं, सभिणस्स निरंतरं । जारिस्सी वेयणा होइ, गन्ते अट्ट-
गुणा तथा ॥ १ ॥ अइविस्सरं रसंतो, जोणीजंताउ कहवि निप्फडइ । माऊइ अप्पणो वि य, वेयणमउलं जणेमाणो
॥ २ ॥ जायमाणस्स जं दुक्खं, मरमाणस्स जंतुणो । तेण दुक्खेण संतत्तो, न सरइ जाइमप्पणो ॥ ३ ॥” तथा ‘जरा’
वयोहानिर्दुःखं, तथा चोक्तं—“थरहरइ जंघजुयलं, झिज्जइ दिट्ठी पणस्सइ सुई वि । भज्जइ अंगं वाए-ण होइसिं भो !
विअइपरो ॥ १ ॥ लोयंमि अणाइज्जो, हसणिज्जो होइ सोअणिज्जो उ । चिट्ठइ घरस्स कोणे, पडिओ मंचंमि कासंतो
॥ २ ॥ बुद्धत्तणंमि भज्जा, पुत्ता धूआ य बहुजणो वा वि । जिणदत्तसावगस्स व, पराभवं कुणइ अइटुसहं ॥ ३ ॥” तथा
चोक्तं श्रीआचाराङ्गे—[लोकविजयाध्ययने प्रथमोद्देशके] “जेहिं वा सद्धिं संवसति ते वि णं एगया नियगा तं पुंविं परि-
वयंति, सो वा ते नियगे पच्छा परिवएज्जा, नालं ते तव ताणाए सरणाए वा, तुमं पि तेसिं नालं ताणाए वा सरणाए वा”
एतदीका—“ वा शब्दः पक्षान्तरद्योतकः, आत्मां तावदपरे लोका, यैः पुत्रकलत्रादिभिः ‘सार्धं’ सह, संवसति त एव
भार्यापुत्रादयो, ‘ण’मिति याक्यालङ्कारे, ‘एकदे’ति वृद्धावस्थायां “नियगा”आत्मीया, ये तेन समर्थावस्थायां पूर्वमेव
पोपितास्ते तं ‘परिवदन्ति’ परि-समन्ताद्ददन्ति-यथाऽयं न धियते नाऽपि मञ्चकं ददाति, यदि वा ‘परिवदन्ति’ परिभ-
वन्तीत्युक्तं भवति, अथवा किमनेन वृद्धेनेत्येवं परिवदन्ति, न केवलमेपां, तस्याऽऽत्माऽ[शरीरम]पि तस्यामवस्थायामव-
गीतो भवतीति, आह च—“वलिसंततमस्थिशेषितं, शिथिलस्त्रायुधृतं कडेवरम् । स्वयमेव पुमान् शुगुस्सते, किमु कान्ता

कमनीयविग्रहा ? ॥ १ ॥” गोपालनालाङ्गनादीनां च दृष्टान्तद्वारेणोपन्यस्तोऽर्थो बुद्धिमधितिष्ठतीत्यतस्तदाविर्भावनाय
 क्रयानकं—कौशाम्ब्यां नगर्यामर्यायान् बहुपुत्रो धनो नाम सार्धवाहस्तेन चैकाकिना नानाविधैरुपायैः स्वापतेयमुपाजितं,
 तथाऽशेषदुःसितनधुजनस्वजनमित्रकलत्रआवृत्नादिभोग्यतां निन्दे, ततोऽसौ कालपरिपाकवशाद् दृढभावमुपगतः सन्
 पुत्रेण सम्यरूपालनोपचितकलाकुशलेषु समस्तकार्यचिन्ताभारं निचिक्षेप, तेऽपि ‘यमनेनेदृशीमवस्थां नीताः सर्वजनात्रे-
 सरा विहिताः (कृता)’ इति स्मृतोपकाराः सन्तः कुलपुत्रतामवलम्बमानाः स्वतः क्वचित्कार्यव्यासंगात्स्वभार्याभिस्तम-
 कल्पं वृद्धं प्रत्यजीजागरत्, ता अप्युद्धर्तनस्नानभोजनादिना यथाकालमर्धूणं विहितवत्यस्ततो गच्छत्सु दिवसेषु वर्धमानेषु
 पुत्रभाण्डेषु प्रौढीभवात्सु भर्तृषु जरद्बृद्धे च विवशकरणपरिचारे सर्वाङ्गरुम्पिनि गलदशेषस्रोतसि सति शनैः शनैरुचि-
 तमुपचारं शिथिलतां निन्द्युः, असावपि मन्दप्रतिजागरणतया चित्ताभिमानेन विस्रसया च सुतरां दुःखसागरावगाढः
 सन् पुत्रेभ्यः स्तुपाक्षूणान्याचक्षे, ताश्च स्वभर्तृभिश्चेखिद्यमानाः सुतरामुपचारं परिहृतवत्यः, यत उक्तं—“अइतज्जणा
 न कीरइ, पुत्तकलत्तेसु भित्तमित्तेसु । दहियं पि महिज्जंतं, चयइ सिणेहं न संदेहो ॥ १ ॥” ततस्ताः सर्वाश्च पर्यालोच्यैक-
 वाक्यतया स्वभर्वनमिहितवत्यः—क्रियमाणेऽप्ययं प्रतिजागरणे दृढभावाद्धिपरीतबुद्धितयाऽपहृते, यदि भवतामप्यस्मा कमुप-
 र्ययिस्मग्भस्ततोऽन्येन विश्वसनीयेन निरूपयत, तेऽपि तथैव चक्रुः, तास्तु तस्मिन्नवसरे सर्वा एव सर्वाणि कार्याणि यथाऽवसरं
 विहितवत्यः, असावपि पुत्रैः पृष्टः पूर्वविरुक्षितचेतास्तथैव ता अपवदति—मैता मम किञ्चित्सम्यक्कुर्वन्ति, तैस्तु प्रत्ययिकवच-

नादवगततत्त्वैर्यथाऽयमुपचर्यमाणोऽपि वार्धक्याद्गौरुघते [इति प्रत्ययितं], ततस्तैरप्यवधीरितोऽन्येषामपि यथाऽवसरं ते तद्गण्डनस्वभावतामाचक्षिरे, ततोऽसौ पुत्रैरवधीरितः स्नुषामिः परिभूतः परिजनेनाऽयगीतो वाद्यात्रेणाऽपि केनचिदप्य-
ननुवर्त्यमानः सुखितेऽपु दुःखितः कष्टतरामायुःशेषामवस्थामनुभवतीति, एवमन्योऽपि जराभिभूतविग्रहस्तृणकुञ्जीकरणेऽप्य-
समर्थः सन् कार्यकनिष्ठलोकात्परिभवमाप्नोतीति, आह च—“गात्रं संकुचितं गतिविगलिता दन्ताश्च नाशं गता, दृष्टि-
र्भ्रश्यति रूपमेव हसते वक्रं च लालायते । वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, धिक्कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं
पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ १ ॥” इत्यादि, तदेवं जराऽभिभूतं निजाः परिवदन्ति । असावपि परिभूयमानस्तद्विरक्तचेतास्तदपवा-
दान् जनायाऽऽचष्टे, आह च—“सौ वा” इत्यादि, वा शब्दः पूर्वोपेक्षया पक्षान्तरं दर्शयति, ते वा निजास्तं परिवदन्ति,
स वा जराजर्जरितदेहस्तान् निजाननेकदोषोद्धट्टनतया परिवदेन्निन्देद्, अथमाऽविद्यमानार्थतया तानसाववज्ञायति परि-
भवतीत्यर्थः, येऽपि पूर्वकृतधर्मवशात् वृद्धं न परिवदन्ति, तेऽपि तद्दुःखापनयनसमर्था न भवन्तीत्याह च—नाऽऽ-
मित्यादि, ‘नाऽऽ’ न समर्थस्ते पुत्रकलत्रादयस्तवेति प्रत्यक्षभावमुपागतं वृद्धमाह—त्राणाय शरणाय वेति, तत्राऽऽपत्तरण-
समर्थं त्राणमुच्यते, यथा महाश्रोतोऽभिरुह्यमानः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लवमासाद्याऽऽपत्तरतीति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भा-
धर्मैः स्थीयते तदुच्यते, तत्पुनर्दुर्गं पर्वतः पुरुषो वेति, एतदुक्तं भवति—जराभिभूतस्य न कश्चिन्नाणाय शरणाय वा,
त्वमपि तेषां नाऽऽ त्राणाय शरणाय वेति” । तथा रोगाश्च दुःखं, तथा चोक्तं श्रीआचारङ्गे [धृताख्येऽध्यने प्रथमोद्दे-

शके] “ गंडी’ अदुवा कोढी’, रायंसी’ अवमूरियं । कौणियं खुर्जियं च, कुणियं च, कुणियं खुर्जियं तहा ॥ १ ॥ उंदरिं च पास मूंयं च, सुणियं च गिलासणिं । वेवंइयं पीढंसखिं च, सिलिवंयं मधुमेहंणं ॥ २ ॥ सोलस एए रोगा, अक्खाया अणु-पुषसो । अह णं फुसति आयंका, फासा य असमंजसा ॥ ३ ॥” तथा मरणानि च दुःखं, अनेकभवमरणापेक्षया बहुवचनं, यदुक्तं—“आउं सविहंतो, सिहिलंतो वंधणाइ सवाइं । देहट्टिइं मुयंतो, झायइ कलुणं वहुं जीवो ॥ १ ॥ इकं पि नरिथि

१ “यावत्पित्तछेपमसशिपातज चतुर्द्वारं गण्ड, तदस्यास्तीति गण्डी-गण्डमालावानित्यादि । अथवेत्येतत्प्रतिरोगमभिसम्बध्यते । २ तथा ‘कुण्डी’ कुण्डमष्टादश-भेद, तदस्यास्तीति कुण्डी । ३ राजासो-राजयश्मा, सोऽस्यास्तीति राजासो-क्षयीत्यर्थं । ४ अपस्मारो वातपित्तछेपमसशिपातजत्याचतुर्द्वारं, तद्वानपगतसदसद्वि-वेको भ्रममूर्च्छादिकामवस्थामनुभवति प्राणीति । ५ अक्षिरोग -पुकाशिकत्वादि । ६ जाड्यता-सर्वशरीरावयवानामवशित्वमिति । ७ गर्भाधानदोषाद् ह्रस्वक-पादो न्यूनैकपाणिर्वा कुणि । ८ कुब्ज पृष्ठादावस्यास्तीति कुब्जी, मातापितृशोणित्तुक्रदोषेण गर्भस्य दोषोद्भवा इज्जवामनकादयो दोषा भवन्तीति । ९ धा-वपित्तादिमुग्रमष्टयोदर तदस्यास्ती युदरी, तन्न जलोदर्यसाध्य, शोषास्वविरोधिता साध्या इति । १० “पास मूय च”ति पश्य-अवधारय मूक म-न्मनभाषिण वा, गर्भदोषादेव जात तदुत्तरकाल च । ११ शून्यत्व-त्वयधुर्वातपित्तछेपमसशिपातरसशिपातजोऽय योदेति । १२ “गिलासणिं”ति भस्म को ध्याधि, स च पातपित्तोरुद्धतया छेपम-न्यूनतयोपजायत इति । १३ वातसमुग्र शरीरावयवानां वस्य इति । १४ जन्तुर्गर्भदोषाद् धीटसपिंथेनोत्प-पते, जावो वा कर्मदोषाद् भवति । १५ स्त्रीषद-पादादौ काठिन्य, तद्यथा-प्रकुपितवातपित्तछेपमाणोऽथ प्रपञ्चावद्दृशो(वक्षो) रुग्णस्यास्ववतिष्ठमाना कालान्तरेण पादमाधित्य शनैः शनै शोफमुपजनयन्ति तच्छ्लीषदमित्याचक्षते-“पुराणोदकभूमिष्ठा, सर्वसुंषु च शीतला । ये देशालेषु जायन्ते, स्त्रीषदाणि विदोषत ॥ १ ॥ पादयोर्हस्तयोश्चापि, स्त्रीषद जायते नृणाम् । कर्णोष्ठनाशास्वपि च, केचिच्छिद्यन्ति तद्दिद् ॥ २ ॥” । १६ मधुमेहो-पस्त्रिरोग, स विद्यते यथासौ मधुमेही, मधुतुरग्रमसाववानित्यर्थः । [इति टीकायां श्रीलाङ्काचार्यमिश्रा] ।

जं सुहृ, सुचरियं जह इमं बलं मञ्ज । को नाम दढक्कारो, मरणंते मंदपुत्रस ॥ ३ ॥” तथा “कथं दुष्कृतकर्माणः, सुखं-
रात्रिपु शेरते ? । मरणान्तरिता येषां, नरके तीव्रवेदना ॥ १ ॥” तथा-“सबे जीवा वि इच्छंति, जीविउं न मरिज्जिउं ।
तम्हा पाणिवहं घोरं, निगंगां वज्जयंति णं ॥ १ ॥” [दश० अ० ६ गाथा ११], एतदधिकृत्यैय भगवताऽप्याचारार्द्धे
[सम्यक्त्वाख्येऽध्ययने प्रथमोद्देशके] उक्तं --“से वेमि जे य अतीया जे य पडुप्पणा जे आगमिस्सा अरहंतो भगवतो
ते सबे एवमाइक्खंति एवं भाखंति एवं पण्णवेंति एवं परूवेंति-सबे पाणा सबे भूया सबे जीया सबे सत्ता न हंतवा, न
आणावेतवा, न परिधेतवा, न परितावेतवा, न उइवेतवा, एस धम्मे सुद्धे णितिए सासए समिच्च लोपं खेदनेहि पवेदिने”
एतावता ‘न हन्तव्या’ इत्यादि कथनेन तेषां मरणं दुःखकरमिति ज्ञापितं, ततः किमित्याह-“दुक्खो हु” चि दुःखहेतुरेव
संसारो जन्मादिनिबन्धनत्वात्तस्य, यत्र चातुर्गतिके संसारे प्राणिनः ‘क्लिश्यन्ते’ वाधामनुभवन्ति, “जन्मादि दुःखैरेवेति
गम्यं, यद्वाज्जेके द्रव्योपार्जनाद्यर्थं क्लिश्यन्ते, यदुक्तं-“अर्थानामर्जनेदुःख-मर्जितानां च रक्षणे । अथे दुःखं व्यये दुःखं,
धिगर्थं दुःखसाधनम् ॥ १ ॥” ॥ ३३ ॥

जाव न इंदिहहाणी, जाव न जरारक्खसी परिप्फुरइ । जाव न रोगवियारा, जाव न मच्चू समुल्लियइ ॥ ३४ ॥

व्याख्या- हे आत्मन् ! यावद् ‘इन्द्रियाणां’ श्रोत्रादीनां ‘हानिः’ स्वस्वविषयग्रहणप्रतिघातो न जातोऽस्ति, तथा या-
वच्छरीरे जैरेव राक्षसी, शरीरसर्वस्वप्रसनात्, ‘न परिस्फुरति’ नाऽऽगच्छति, तथा यावद् ‘रोगाणां’ व्याधीनां, ‘विकारा’

असद्रूपाः समुल्लासा न वर्तन्ते, तथा यावन् 'मृत्युः' कालो, न समाश्लिष्यति—न मरणं जायते, तावद्धर्मे उद्यमं कुर्वित्यर्थ-
 स्तथा चोक्तं भर्तृहरिणा—“यावत्स्वस्थमिदं कलेवरगृहं यावज्जरा दूरतो, यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नाऽऽयुषः ।
 आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्, प्रोक्षीते भवने हि कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ? ॥ १ ॥” ॥ ३४ ॥

जह गेहंमि पलिते, क्वं खणिउं न सक्कए कोइ । तह संपत्ते मरणे, धम्मो कह कीरण् ? जीव ! ॥ ३५ ॥
 व्याख्या—यथा गेहे 'प्रदीप्ते' अग्निप्रकोपे जाते सति कोऽपि कूपं खनितुं 'न शक्नोति' न समर्थो भवति, तथा 'मरणे'
 परलोकगमने, 'सम्प्राप्ते' आसन्ने जाते हे 'जीव !' आत्मन् ! धर्मः कथं क्रियेत ?, यदा धर्मस्य करणावसरोऽभूत्तदा न
 कृतः, सम्प्रति मृत्यूत्सद्गतः किं विधास्यसीति भावः ॥ ३५ ॥

स्वमसासयमेयं, विशुलयाचंचलं जए जीयं । संज्ञानुरागसरिसं, खणरमणीयं च तारुणं ॥ ३६ ॥
 व्याख्या—हे आत्मन् ! एत 'द्रुपं' शरीरसौन्दर्यं अशाश्वतं, शश्वद्भवतीति शाश्वतं, न शाश्वतमशाश्वतमनित्यं, रोगा-
 दिभिः कारणैरस्य विनाशात्सनकुमारचक्रवर्त्यादेरिव, तथा चोक्तं—“थोवेण वि सप्पुरिसा, सणकुमारुव केइ वुञ्झति ।
 देहे खणपरिहाणी, जं किर देवेहिं से कहियं ॥ १ ॥” तथा जगति विद्युल्लतावत् 'चञ्चलं' चपलं, 'जीवितं' प्राणधारणं,
 यथा विद्युल्लता क्षणदृष्टनष्टा तथेदं जीवितमपि, 'च' पुन 'स्तारुण्यं' यौवनं सन्धानुरागसदृशं क्षणं यावद् 'रमणीयं' सु-

न्दरं, यथा सन्ध्यायामभ्रपटलानि विविधवर्णभाञ्जि भवन्ति, पुनर्वायुप्रयोगाद्दिनमयन्ति, तथेदं तारुण्यमपि पञ्च दिनानि भवन्ति, ततो जैत्रेव तद्विनाशिनी समुहसत्यतत्तारुण्ये को मदः ? ॥ ३६ ॥

गयकण्ठचंचलाओ, लच्छीओ तियसचावसारिच्छं । विसयसुहं जीवाणं, बुज्जसु रे जीव ! मा मुज्ज ॥ ३७ ॥

व्याख्या-हे जीव !-आत्मन् !, यासां लक्ष्मीणां त्वं मदं धत्से 'एता मम यावज्जीवं पार्श्वं न मोक्षन्त्ये'वं परं ता 'लक्ष्म्यः' श्रियो, गजकर्णवत् चञ्चला, न चिरस्थायिन्यो भवन्ति, सम्प्रत्यपि पूर्वं श्रीमन्तो हृष्टा पश्चात् एव निःश्रीका भूयांसो वीक्ष्यन्त इत्यतः श्रीणां स्थिरत्वं न, तथा जीवानां 'विषयसुखं' शब्दादिसुखं 'त्रिदशचापसदृक्षं' इन्द्रधनुर्वचञ्चलं, अतो 'रे जीव !' आत्मन् ! एवं चञ्चलस्वभावं सर्वं ज्ञात्वा 'बुध्यस्व' धर्मे वोपं कुरु, 'मा मुह्यस्व' मा मोहं प्राप्नुहि, पुनरेतादृक्सामग्र्या योगस्य बुध्प्राप्यत्वात् ॥ ३७ ॥

जह संझाए सउणा-ण संगमो जह पहे अ पहियाणं । सयणाणं संजोगा, तेहेव खणभंगुरा जीव ! ॥ ३८ ॥

व्याख्या-यथा 'सन्ध्यायां' सायन्तनसमये 'शकुनानां' पक्षिणां 'सङ्गमः' सम्बन्धः, सन्ध्यासमये एकस्मिंस्तरो यथा भूयांसः सर्वादिग्भ्यः पक्षिणो मिलन्ति, रात्रावुपित्वा पुनः प्रार्तर्यथेच्छं यान्ति च, पुनर्यथा 'पथि' मार्गे, 'पथिकानां' अन्वगानां, सङ्गमो, यथा पथि पथिका रात्रावेकत्र स्थित्वा प्रातःकाले स्वस्वेष्टग्रामादिकं प्रति पृथक् पृथक् यान्ति, तथेति यथा तेषां 'तथैव' तेनैव प्रकारेण, 'हे जीव !' आत्मन् ! 'स्वजनानां' सम्बन्धिनानां-माता[मातृ]पितृ[पितृ]चात्रादीनां, संयोगाः 'क्षणभ-

दुराः' क्षणेन विनशानशीलाः, तेऽपि क्रियन्तं कालं संयुज्य पुनरायुःक्षये वियुज्यन्तेऽतस्तेषु मा मोहं गच्छेरिति भावः ॥३८॥

निमाविरामे परिभावयामि, गेहे पलित्ते किमहं सुयामि ।

दृग्द्वन्तमप्पाणमुविस्सयामि, जं धम्मरहिओ दिअहे गमामि ॥ ३९ ॥

व्याख्या—'निद्राया' रात्रे' निरामे' अचसाने, जागरितः सन्नेवं 'परिभावयामि' चिन्तयामि, किं तद् ?, यदहं धर्मेण रहितो दिवमान् 'गमयामि' अतिवाहयामि, तद् 'गेहे' गृहे, 'प्रदीप्ते' अग्निज्वालावलीढे, किं ? 'स्वपिमि' शये-निद्रां करोमीति यावत्, तथा 'दृग्द्वन्तं' अग्निज्वालायाऽऽलेख्यमानं 'आत्मानं' शरीरं 'उपेक्षे' अवगणयामि, दृश्यते चेत्तदा दृश्यन्गमित्युपेक्षां विदधामीत्यर्थः, एतावता धर्मरहितदिनान्यतियाहयता मया कर्माग्निना दृश्यमानः स्वात्मा उपेक्षित इति ज्ञापितम् ॥३९॥

जा जा वचइ रयणी, न सा पडिनियत्तई । अधम्मं कुणमाणस्स, अहला जंति राइओ ॥ ४० ॥

व्याख्या—या या प्रजति 'रजनी' रात्रिः न सा 'प्रतिनिवर्तते' पुनरागच्छति, ताश्चाऽधर्मं कुर्वतो, जन्तोरिति गम्यते, 'अफला' धर्मरूपफलरहिता रात्रयो यान्ति ॥ ४० ॥

जत्तसऽत्थि मग्गुणा सक्कलं, जत्तस चऽत्थि पलायणं । जो जाणइ न भरिस्सामि, सो हु कंखे सुए सिया ॥ ४१ ॥

व्याख्या—यस्य 'अस्ति' विद्यते, मृत्युना सह 'सख्यं' मैत्री, यस्य चाऽस्ति 'पलायनं' नाशनं, मृत्योरिति प्रक्रमस्तथा

यो जानीते यथाऽहं न मरिष्यामि “सो हु” स एव, ‘काङ्क्षति’ प्रार्थयते, ‘श्वे’ आगमिनि दिने ‘स्याद्, भविष्यतीदमिति गम्यते, ततोऽद्यैव धर्मं कुरुष्वेति भावः ॥ ४१ ॥

दंडकलियं कारिता, वचंति हु राइओ अ दिवसा य । आउससंविद्धिता, गया य न पुणो नियत्तंति ॥ ४२ ॥

व्याख्या—हे आत्मन् ! “दण्डकलियं” दण्डरीति ‘कुर्वन्तो’ विदधत ‘आयुर्जीवितं ‘संवेष्टयन्तः’ सन्निहितोपक्रमकारणैर्लघुकुर्वन्तो, ‘हु’निश्चये, रात्रयश्च दिवसाश्च ब्रजन्ति, अयं भावो - यथा कोलिकदण्डः सूत्रमुद्धेष्टते निखिलमपि तथा आयुरुद्धेष्टयन्तो रात्रिवासराः प्रथान्तीत्यर्थः, परं ते रात्रिदिवसा गताश्च न पुनर्निवर्तन्ते’ प्रत्यागच्छन्ति ॥ ४२ ॥

जहेह सीहो व मियं गहाय, मच्चू नरं णेइ हु अंतकाले ।

ण तस्स माया व पिया व भाया, कालंमि तंमिऽसहरा भवंति ॥ ४३ ॥

व्याख्या—यथेत्यौपम्ये, ‘इहे’ति लोके ‘सिंहो’ मृगपतिर्वेति पूरणे, ‘मृगं’ कुरङ्गं गृहीत्वा प्रक्रमात्परलोकं नयतीति सम्बन्धः, एवं ‘मृत्युः’ कृतान्तो ‘नरं’ पुरुषं नयति, ‘हु’रवधारणे, ततो नयत्येव ‘अन्तकाले’ जीवितव्यावसानसमये न ‘तस्य’ मृत्युना नीयमानस्य माता वा पिता वा “भाय”त्ति वा शब्दस्येह गम्यमानत्वाद्भाता वा ‘काले’ तस्मिन् जीवितान्तरूपे ‘अंशं’ प्रक्रमाजीवितभागं ‘धारयन्ति’ मृत्युना नीयमानं नरं रक्षन्तीत्यंशधरा भवन्तीत्युक्तं हि—“न पिता आतरः पुत्रा, न भार्या न च बान्धवाः । न शक्ता मरणात्त्रातुं, मग्नाः संसारसागरे ॥ १ ॥” इति ॥ ४३ ॥

जीमं जलविन्दुसमं, संपत्तीओ तरंगलोलाओ । सुमिणयसमं च पिम्मं, जं जाणसु तं करेज्जासु ॥ ४४ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'जीवितं' प्राणधारणं 'जलविन्दुसमं' कुशाग्रप्रासाम्भोविन्दुवच्चम्बलं, तथा 'सम्पत्तय' ऋद्धय-
'नरद्द'यद्दीचीय'होला'श्चपलास्त्वरितमन्यत्र संक्रामन्तीत्यर्थश्च पुनः 'प्रेम' लयादीनां स्नेहः, 'स्वप्नसमं' क्षणदृष्टनष्टमित्य-
पंसस्माद्यज्जानीये तथा कुरुष्वेति, एतावतैषामस्थिरत्वं ज्ञात्वा स्थिरे श्रीजिनधर्मे उद्यमं कुर्विति सूचितम् ॥४४॥ रूपकम् ॥
संस्तरागजलबुन्दुओयमे, जीयिण् य जलधिंदु चंचले । जुवणे य नइवेगसंनिभे, पावजीव ! किमियं न बुज्झसि ? ४५

व्याख्या-सन्ध्यारागश्च जलबुहुदश्चेति द्रन्द्वस्ताभ्यामुपमा यस्य तस्मिन्नेवंविधे 'जीविते' आयुषि, च शब्दो व्यवहितः
ममन्थो 'जलविन्दुचण्डे च' कुशाग्रादिलग्नतोयलवचचपले चेत्यर्थः, उपमात्रयाभिधानमतितरलतादर्शनार्थं, 'यौवने'
तारुण्ये, च शब्दाद्रव्यनिचयादौ च 'नदीवेगसन्निभे' सरिज्जलतुल्ये सति, हे 'पापजीव !' दुरात्मन् ! किमिदं न
शुच्यसे ? पश्यन्नपीति ॥ ४५ ॥

अन्नत्थ सुया अन्नत्थ, गेहिणी परियणो वि अन्नत्थ । भूयवल्लिष कुडुंयं, पविखत्तं ह्यकयंतेण ॥ ४६ ॥

व्याख्या-'अन्यत्र' अन्यस्यां गतौ 'सुताः' पुत्राः, अन्यत्र 'गेहिनी' कलत्रं, 'परिजनोऽपि' परिवारोऽपि अन्यत्र 'हस्त-
कृतान्तेन' निन्दयमेन, सुतादिरूपं कुटुम्बं भूतेभ्यो बलिरिव 'प्रक्षिप्तं' इतस्ततः पर्यस्तं, यथा भूतेभ्यो बलिः प्रक्षिप्यते
तथेदं कुटुम्बमपि सर्वं कृतान्तेन भिन्नां भिन्नां गतिं प्रापितमिति ॥ ४६ ॥

जीवेण भवभवे सि-ह्लियाइ देहाइ जाइ संसारे । ताणं न सागरोहिं, कीरइ संखा अणंतेहिं ॥ ४७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! यच्छरीरार्थं त्यमेवंविधानि पापानि कुरुष्व परं ये देहाः संसारे जीवेन 'भवे भवे' जन्मनि जन्मनि 'मुक्तांस्यक्तास्तेषां देहाना 'अनन्तै'रनन्तसंख्यैः 'सागरैः' समुद्रैः संख्या न क्रियते, अनन्तसंख्यसागरविन्दुभ्योऽपि पूर्वपूर्वभवजीनमुक्ताशरीराणामन्तत्याइ, यद्वाऽनन्तैः 'सागरैः' सागरोपमसम्यैः, शेषं पूर्ववत्तथा चोक्तं-“जीवेण जाणि ष विस-जियाणि जाइसएसु देहाइ । थेवेहिं तओ सयलं, पि तिहुयणं हुज्ज पडिहत्यं ॥ १ ॥” ॥ ४७ ॥

नयणोदयं पि तासिं, सागरसलिलाओ बहुयरं होइ । गलियं रुयमाणीणं, माऊणं अन्नमन्नाणं ॥ ४८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! तासां रुदन्तीनां 'मातृणां' जननीनां, 'अन्यान्यासां' अपरापर जन्मभाविनीनां ['गलितं' पतितं] 'नयनोदकं' अश्रुजलमपि 'सागरसलिलात्' समुद्रपानीया'द्वहुतरं' अधिकतरं, भवति, तामी रुदतीभिरश्रुजलमेतावद् ग[लितं] पतितं, यत्सख्या समुद्राम्भसाऽपि कर्तुं न शक्यत इत्यर्थः ॥ ४८ ॥

जं नरए नेरइया, दुहाइं पावंति घोरऽगंताइं । तत्तो अणंतगुणियं, निगोयमज्जे दुहं होइ ॥ ४९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! य'द्वैरायिका' नारका नरके 'घोराणि' रौद्राणि च तान्य'नन्तानि' अप्राप्तापरभागानि घोरान-
न्तानि, 'दुःखानि' असातवेद्यानि, ग्रामुवन्ति, तथा चोक्तं-“तह फालिया वि उक्कत्ति-आ वि तलिया वि च्छिन्नभिन्ना वि ।

ददा भग्या मुद्रिया, तोडिया तद धीर्दृणा य ॥ १ पात्रोदण पुणरयि, मिलंति तद चैव पारयरसुप । इच्छंता वि हु न
 मरति, कद रि ते नारय यराया ॥ २ ॥ पभणंति तओ दीणा, मा मारेह सामि ! पहु नाह ! । अइदुसहं दुख्लमिणं,
 पनिग्रह मा गुणद् पसाहे ॥ ३ ॥ पं परमाहम्मिय-पाएसु पुणो पुणो वि लगंति । दंतेहि अंगुलीओ, गिण्हंति भगंति
 दीजाइं ॥ ४ ॥ तसो अ निरयपाला, भणंति रे ! अज दूसहं दुक्खं । जइआ पुण पावाइं, करेसि तुट्ठो तथा भणसिः
 ॥ ५ ॥ नत्थि जण मपमू, अहया अहमेर एत्थ मयन्निज्ज । अहना वि साह पिअह, दिट्ठो सो केण परलोओ ? ॥ ६ ॥
 गंता पियंता इह ने मरति, पुणो रि ते गंति पियंति राइं । सुहाइं तत्ता पुण जे मरंति, पुणो वि तप्यंति खुहाइं ते ऊ
 ॥ ७ ॥ नत्थि अ गुणं पायं, भूअड्ढभदिओ ग दीसइ न जीओ । इच्चाइ भणसि तइया, वायालत्तेण परिटुट्ठो ॥ ८ ॥ मंस-
 रगमि य गिओ, जइया मारेमि निग्घिणो जीने । भणसि तथा अग्घाणं, भक्खमिणं निम्मियं विहिणा ॥ ९ ॥ वेघवि-
 द्दिया न दोम, जण्णे गहिंन सि अहय जंवेमि । चरचरचरस्ततो फा-ल्लिऊण खाएसि परमंस ॥ १० ॥ लावयत्तिच्चिरि-
 अंतय-रत्तरमसाइंनि पियसि अइगिद्धो । इण्हि पुण पुक्कारसि, अइदुमहं दुक्खमेयंति ॥ ११ ॥ अलिपहि वंचसि तथा,
 हूळण्यमाइएहिं मुज्जणं । पेमुण्णार्ण करे-सि हरिसिओ पलवसि इयाणं ॥ १२ ॥ तइआ खणेसि खत्तं, घायसि वीसं-
 भियं मुममि लोयं । परधणतुट्ठो चट्ठे-सगामनगराइं भंजेसि ॥ १३ ॥ तेण वि पुरिसयारे-ण विनडिओ मुणसि तणसमं
 मुण्णं । परदयेणं विलत्तेसि, गुणमि पुपार किं पुणिण्हि ? ॥ १४ ॥ मा हरसु परधणाइं, सिक्खविओ भणसि धिट्ठयाए
 अ । मपस्य वि परकीयं, सहोअर कस्म पि न दयं ॥ १५ ॥ तइया परजुनईणं, चोरियरमियाइं मुणसि सुहाइं । अइरत्तो

विदु तासिं, मारसि भत्तारपमुहे अ ॥ १६ ॥ सोहगो ण य नडिओ, कूडविलासेहिं (?) कुणसि ताहिं समं । इण्हिं तु तत्त-
तंय-डिडल्लियाणं पलाएसि ॥ १७ ॥ परकीयच्चिय भज्जा, मुज्जइ निअया उ माउभइणीओ । एयं च दुविअहुत्त-ग-
विओ वयसि सिक्खविओ ॥ १८ ॥ पिंढेसि असंतुट्ठो, बहु पावपरिगहं तथा मूढो । आरंभेहि अ तूससि, रूससि ? किं इत्य
दुक्खेहि ॥ १९ ॥ आरंभपरिगहव-जियाण निव्वहइ अम्ह न कुडुवं । इय भणियं जस्स कए, तं आणसु दुहविभा-
गउत्थं ॥ २० ॥ भरियं पिवीलियाई-ण सीविअं जइ मुहं तुहउम्हेहिं । ता होसि पराहुत्तो, भुंजसि रयणीइ पुण मिट्ठं
॥ २१ ॥ पियसि सुरं गायंतो, वक्खाणंतो मुआहि नच्चंतो । इह तत्तच्छुंतुवं-तज्जणि किं पीअसि ? न हयास ! ॥ २२ ॥ गुरु-
देवाणुवहासो, विहिआ आसायणा वयं भगं । लोगो अ गामकूड-त्तणाइभावेसु संतविओ ॥ २३ ॥ इय जइ नियहरया-
रो-वियस्स तस्सेव पावविडवस्स । भुंजसि फलाइं रे दुट्ठ !, अम्ह ता इत्थ को दोसो ? ॥ २४ ॥ इच्चाइ पुवभवदु-क्कयाइ
सुमराबिडं निरयपाल । पुणरवि वियणा उ उई-रयति विविहप्पयारेहिं ॥ २५ ॥ उक्कत्तिज्जण देहा-उ ताण मंसाइ चड-
प्फंडंताण । ताणं चिय वयणे प-क्खिवंति जलणग्गि भुंजेवं ॥ २६ ॥ रे रे ! तुह पुवभवे, संतुट्ठी आसि मंसरसिएहिं ।
इअ भणिउं तस्सेव य, मंसरस गिण्हिउं दिति ॥ २७ ॥ तिरियाण य भारारो-वणाणि सुमराविज्जण खंधेसु । चडिज्जण सुरा
तेसिं, भरेण भंजंति अगाइ ॥ २८ ॥ दीणा सव्वनिहीणा, नपुंसगा सरणवज्जिया खीणा । चिट्ठंति नरयवासे, नेरइया
अहव किं बहुणा ॥ २९ ॥ अच्छि निमीलणमित्तं, नत्थि सुहं दुक्खमेव अणुवद्धं । नए नेरइयाणं, अहोनिंसं पच्चमाणाणं

१ अस्ति सर्वास्त्वपि प्रतिज्वय घर्णं, परमर्थसद्गतिरस्वाभावे एवेति मे मति ।

॥ ३० ॥ तस्य य सम्मदिद्वी, पायं चिंतति वेयणाऽभिहया । मुञ्चुं कम्माइ पुमं, मा रूससु जीव ! जं भणियं ॥ ३१ ॥
मपो पुपकयाणं, कम्माणं पायए फलवियाणं । अवरारहेसु गुणेसु अ, निमित्तमित्तं परो होइ ॥ ३२ ॥ धारिज्जंतो जल-
निदि, वीचीकात्तोलभिन्नदुलसेलो । न हु अन्नजम्मनिम्मिअ, सुहासुहो दिवपरिणामो ॥ ३३ ॥ वारिज्जंतो वि हु गुरु-
जणेण तइआ करेसि पायाइं । सयमेव किणिय दुक्खे, रूससि रे जीव ! कस्सिण्हं ? ॥ ३४ ॥ सत्तमियाओ अन्ना, अट्ट-
मिआ नत्थि नरयपुढवि त्ति । एमाइ युणसि कूडु-त्तराइ इण्हिं किमुच्चियसि ? ॥ ३५ ॥ इय चिंताए तह वै-अणाहिं
सविऊण असुहकम्माइं । जायति रायभवणा-इएसु कमसो अ सिज्जंति ॥ ३६ ॥ अन्ने अवरुप्परकलह-भावओ तह य
कोचरूणेणं । पावंति तिरिअभानं, भमंति तत्तो भवमणंतं ॥ ३७ ॥” ततो नरकदुःखेभ्यो ‘निगोदाः’ साधारणवनस्प-
त्तिविशेषास्तेषां मध्ये ‘अनन्तगुणितं’ अनन्तगुणं, पुनः पुनर्जन्मरूपं दुःखं भवति, यत उक्तं—‘गोला हुंति असंखा,
हुंति निगोआ असंखआ गोले । इक्किओ अ निगोओ, अणंतजीवो मुणेयवो ॥ १ ॥ एगूसासम्मि म[ओ]वं (?) सत्तरस-
वाराऽणंतखुत्तो वि । खुदुगभवगहणाओ, एएसु निगोयजीवेसु ॥ २ ॥” ॥ ४९ ॥

तंमि वि निगोयमज्जे, वसिओ रे जीव ! विविहकम्मवसा । विसहंतो तिवलदुहं, अणंतपुग्गलपरावत्ते ॥ ५० ॥

दयाल्या-‘रे जीव !’ हे आत्मन् ! ‘तस्मिन्नपि’ नारकदुःखातिशयि दुःखसङ्कुले निगोदमध्ये ‘उपितः’ स्थितः, कस्मात् ?,
‘विविधकर्मवशात्’ अनेकविध-ज्ञानावरणीयादि-कर्मपरतन्त्रतया, यत उक्तं—“ज्ञया मोहोदओ तिषो, अण्णाणं

खु महोभयं । कोमलं वेयणीयं तु, तथा एगिंदियत्तणं ॥ १ ॥” किं कुर्वन् तत्रोपित ? इत्याह-अनन्तान् सूक्ष्मदोत्रपुद्गल-
परावर्तान् यावत् ‘तीक्ष्णं’ उग्रं ‘दुःखं’ एकस्मिन् श्वासोच्छ्वासे साधिकसप्तदशभवात्मकं ‘विपद्मणो’ अनुभवन्, उक्तं
च-“सत्तरसप्तसहस्रा क्तिर, इगणुपाणंसि हुंति खुडुभवा । सगतीससयतिहुत्तर-पाणू पुण इगमुहुत्तंमि ॥ १ ॥ पणस-
ट्टिसहसपणसइ-छत्तीसा इगमुहुत्तुखुडुभवा । आवलियाणं दोसय-छप्पन्ना एगखुडुभवे ॥ २ ॥” ॥ ५० ॥

नीहरिय कह वि तत्तो, पत्तो मणुयत्तणं पि रे जीव ! । तत्थ वि जिणवरधम्मो, पत्तो चिंतामणिसरिच्छो ॥५१॥
व्याख्या-रे जीव ! त्वं ‘कथमपि’ महता कष्टेन ‘ततो’ निगोदाब्धिःसुत्य ‘मनुष्यत्वं’ मनुजत्वमपि प्राप्तं ‘स्तत्राऽपि’ मनु-
ष्यत्वेऽपि, चिन्तामणिसहस्रो, मनोभिलाषपूरकत्वात्, श्रीजिनवरधर्मः पुण्यवशात्प्राप्तः, “निसरेणीहर-नील-घाड-वर-
हाडा” इति [८-४-७९ हैमप्राकृतसूत्रेण] निसरे नीहरदेशः ॥ ५१ ॥

पत्ते वि तंमि रे जीव !, कुणसि पमायं तुमं तयं चेव । जेणं भवंधक्खे, पुणो वि पडिओ दुहं लहसि ॥ ५२ ॥
व्याख्या-रे जीव ! ‘तस्मिन्’ दुष्यापे श्रीजिनधर्मे ‘प्राप्तेऽपि’ लब्धेऽपि, त्वं तमेव ‘प्रमादं’ निद्राविक्रयादिकं
करोषि, येन प्रमादेन भव एवाऽन्धकूपस्तस्मिन्पुनरपि पतितो ‘दुःखं’ नरकादावसातमेव लभसे, आर्यवचनत्वान्नविष्यत्यर्थे
वर्तमानता, परं हारितं जिनधर्मं पुनर्न लप्सस इत्यर्थः ॥ ५२ ॥

उवलद्धो जिणधम्मो, न ग अणुचिन्नो पमायदोसेणं । हा ! ! जीव ! अप्पवेरिअ, सुबहुं पुरओ विस्सरिहिसि ५३

व्याख्या-हे जीव ! तया देवयोगाज्जिनधर्मं 'उपलब्धः' प्राप्तः, परं 'प्रमाददोषेण' आलस्यादिवैगुण्येन च 'नाऽनु-
 धीणो' न सेवितो, 'हा' इति खेदे, 'आत्मैरिन् !' स्वजीवशत्रो ! हे जीव ! 'पुरतो' मरणावसाने-परलोकके वा, 'सुबहुं'
 अतिशयेन, शशिराजवत् 'खेतस्यसे' खेदं प्राप्स्यसि-शोचिष्यसीत्यर्थः, "खिदेर्जूरविस्तूरा"विति [८-४-१३२ हैम-
 प्राकृतधृजेण] खिदेर्विसूरादेशः ॥ ५३ ॥

सोयंति ते वराया, पञ्चा समुवट्टियंमि मरणंमि । पावपमायवसेणं, न संचियो जेहि जिणधम्मो ॥ ५४ ॥
 व्याख्या-ते 'वराका' रङ्गास्तपस्विनः, पञ्चान् मरणे 'समुपस्थिते' प्राप्ते सति 'शोचन्ति' शोकं कुर्वन्ति, ते के ? , सर्व-
 राकैः 'पापप्रमादवशेन' दुष्टालस्यादिपरतन्त्रतया जिनधर्मो न 'सञ्चितः' स्वात्मनि न सम्भृतो 'हा ! हा ! हा ! वयमकृत-
 धर्माणः परलोकके कथं सुखिनो भविष्याम' इति शोकं विदधतीति भावः ॥ ५४ ॥

धी धी धी संसारे, देवो मरिज्जण जं तिरी होइ । मरिज्जण रायरया, परिपचइ निरयजालाहिं ॥ ५५ ॥
 व्याख्या-संसारं चातुर्गतिकरूपं-भवं धिग् धिग्, धिक्क्रयाभिधानं तु निन्द्यतमत्वं सूचनार्थं, संसारस्य धिक्त्वे कारणमाह-
 यस्मा 'देवः' सुरो 'मृत्वा' च्युत्वा 'तिर्यक्' पृथिव्यादिर्भवति, तथा 'राजराजो' वासुदेवादिर्मृत्वा निरयज्वालाभिः परिपच्यते,
 यत उक्तं-"मीरासु संठणसु य, कुडुसु अ पयणगेसु कुंभीसु । लोहीसु अ पलवंते, पयंति कालाउ नेरइए ॥ १ ॥" ॥५५॥

जाइ अणाहो जीवो, दुमस्स पुप्फं व कम्मवायहओ । धणधन्नाहरणाइं, धरसयणकुडुंबमिहेवि ॥ ५६ ॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं 'जीव' आत्मा कर्मव 'चातो' वायुस्तेन 'हतः' प्रतिहतो, 'अनाथो' अस्वामिको-अनाधारः सन् 'द्रुमस्य' तरोः पुष्पमिव याति, परलोकमिति गम्यते, यथा द्रुमस्य पुष्पं यातप्रीतं सद्यात्यधः पतति, तथा जीवोऽपि, किं कृत्वा ? धनधान्याभरणानि गृहं स्वजनकुटुम्बं च मुक्त्वा, अनुक्तोऽप्यत्र चकारो बोद्धव्यः, प्राकृतत्वाद्धि-भक्तिलोपश्च ॥ ५६ ॥

वसियं गिरीसु वसियं, दरीसु वसियं समुद्रमञ्चस्मि । रुक्खऽग्गेषु घ वसियं, संसारे संसरतेणं ॥ ५७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! त्वया 'संसारे' भवे, 'संसरता' इतस्ततः पर्यटता सता कदाचिद् 'गिरिषु' पर्वतेषु 'उषितं' स्थितं, कदाचिद् 'दरीषु' कन्दरूपूषितं, कदाचित्समुद्रमध्ये उषितं, कदाचिद्दृक्षाग्रेषु चोषितं, अनवस्थितत्वाज्जीवस्य ॥ ५७ ॥ किञ्चाऽयमात्मा नटवदपरापररूपैः परावर्तते, ततः कः कुलाभिमानावकाश ! इत्याह-

देवो नेरइओ त्ति य, किडपयंगो त्ति माणुसो एसो । रुवस्सी य विरूवो, सुहभागी दुक्खभागी य ॥ ५८ ॥

व्याख्या-'देवो' विबुधो, नारकः प्रतीत एव, इति शब्दाः सर्वे उपप्रदर्शनार्थाश्च शब्दाः समुच्चयार्थाः स्वगतानेक भेद-सूचका वा, तथा 'कीटः' कृम्यादिः, 'पतङ्गः' शलभस्तिर्यगुपलक्षणं चैतन् 'मानुषः' पुमान्, एष जीवः, परावर्तत इति सर्वत्र क्रिया, "रुवस्सि"ति कमनीयशरीरो 'विरूवो' विशोभः 'सुखं' सातं भजते तच्छीलश्चेति सुखभागी, एवं दुःखभागी ५८ राउ त्ति य दम्मगोत्ति य, एस सपागोत्ति एस वेयविकु। सामी दासो पुब्बो, खलो त्ति अधणो घणवइत्ति ॥ ५९ ॥

व्याख्या-तथा 'राजा' पृथिवीपति 'द्रमको' निःस्व, एष जीवः 'श्वपाक'श्चाण्डालः, तथैव एव 'वेदवित्' सामादिवेदानां वेत्ता-प्रधानब्राह्मण इत्यर्थः, असकृदेपशब्दग्रहणं पर्यायनिवृत्तावपि जीवद्रव्यस्याऽनुबृत्तिज्ञापनार्थं, एष एवैको नानारूपेभ्यः परावर्तते न सर्वथाऽन्यो भवतीत्यर्थः, तथा 'स्वामी' स्वपोष्यापेक्षया नायको, 'दासो' द्वाक्षरकः, 'पूज्यो' अम्य-र्चनीय-उपाध्यायादिः, 'सलो' दुर्जनो, 'अधनो' निर्द्रव्यो, 'धनपति' रीश्वरः ॥ ५९ ॥

नवि इत्थ कोइ नियमो, सकम्मविणिविट्टसरिसकयचिट्ठो । अद्वाअरूढवेसो, नडो व परियत्तए जीवो ॥ ६० ॥

व्याख्या- किञ्च 'नाऽपि' न सम्भाव्यतेऽत्र कश्चिन्नियमोऽवश्यम्भावो, यथा परे मन्यन्ते-“पुरुषः पुरुषत्वमश्नुते, पशवः पशुत्व”मित्यादिरूपः, प्रमाणवाधित्वात्, कर्मवैचित्र्येण भववैचित्र्योपपत्तेः, किं तर्हि?, स्वकर्मविनिविष्टसदृशकृतचेष्टः परावर्तते जीव इति सम्बन्धः, तत्र क्रियत इति कर्म-ज्ञानावरणीयादि, स्वस्याऽऽत्मनः कर्म स्वकर्म, तस्य विनिविष्टं विनिवेशः, प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशात्मकं रचनमित्यर्थः, तस्य सदृशी-तददुरूपा कृता-निर्वर्तिता चेष्टा-देवादिपर्यायाध्यासरूपो न्यापारो येन स तथेति समासो, दृष्टान्तमाह 'अन्यान्यरूपो' नानाऽऽकारो 'वेपो' नेपथ्यवर्णकविच्छिद्यस्यादिलक्षणो यस्याऽऽसावन्यान्यरूपवेषः, कोऽसौ?, नटः, स इव 'परावर्तते' परिभ्रमति 'जीव' आत्मेति, तदिदं संसारेऽनवस्थितत्वमालोच्यं, तथा चोक्तं-श्रीआचाराङ्गे-“से असइ उच्चागोए, असति नीयागोए, नो हिणे णो अतिरित्ते, णोऽपीहए, इति संखाय को गोयावादी? को माणावादी? कंसि वा एगे गिञ्जे तग्हा पंडिए नो हरिसे णो कुञ्जे” [एतदीका] “इति”

संसार्यसुमान् 'असकृद्' अनेकश 'हच्चैर्गोत्रे' मानसत्काराहं, उत्पन्न इति शेषः, तथाऽसकृद् 'नीचैर्गोत्रे' सर्वलोकाधारीति, पौनःपुन्येनोत्पन्न इति, तथाहि नीचैर्गोत्रोदयादनन्तमपि कालं तिर्यक्यास्त इति, स चाऽनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिणीः, आबलिकाकालासख्येयभागसमयसंख्यानं पुद्गलपरावर्त्तानिति $x \times x$ तदेयमुच्चावचेपु गोत्रेष्वसकृदुत्पद्यमानेनाऽऽसु-
मता $x \times x$ न मानो विधेयो नाऽपि दीनतेति, तयोश्चोच्चावचयोगोत्रयोर्वन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि तुल्यानीत्याह-- "गो-
द्रीणे गो अतिरित्ते" पावन्त्युच्चैर्गोत्रेऽनुभावबन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि, नीचैर्गोत्रेऽपि तावन्त्येव, तानि च सर्वाण्य-
प्यसुमताऽनादिससारे भूयोभूयः स्पर्शितानि, तत उच्चैर्गोत्रकण्डकार्यतयाऽसुभृन्न हीनो नाऽप्यतिरिक्तः, एवं नीचैर्गोत्र-
कण्डकार्यतयाऽपीति, $x \times x$ यतश्चोच्चावचेपु स्थानेषु कर्मवशादुत्पद्यन्ते, बलरूपलाभादिमदस्थानानां चाऽसमञ्जसता-
मवगम्य कि कर्तव्यमित्याह-- "गोऽपीहए", 'अपिः' सम्भावने, स च भिन्नक्रमो, जाल्यादीनां मदस्थानानामन्यतममपि
'नो ईहेताऽपि, नाऽभिलषेदपि, अथवा नो स्पृहयेन्नाऽवकाङ्क्षेदिति, तत्र यद्युच्चावचेपु स्थानेष्वसकृदुत्पन्नोऽसुमांस्ततः
किमित्याह-- "इति संखाय" इत्यादि, इतिरुषयदर्शने, इत्येतत्पूर्वोक्तनीत्योच्चावचस्थानोत्पादादिकं 'परिसंख्याय' ज्ञात्वा 'को
गोत्रवादी भवेद् ?' यथा ममोच्चैर्गोत्रं सर्वलोकमाननीयं [तथा] नाऽपरस्येत्वेवंवादी को बुद्धिमान् भवेत् ? , तथाहि-म-
याऽन्यैश्च जन्तुभिः सर्वाण्यपि स्थानान्यनेकशः प्राप्तपूर्वाणीति, तथोच्चैर्गोत्रनिमित्तमानवादी वा को भवेत् ? , न कश्चित्स्व-
सारस्वभावपरिच्छेदीत्यर्थः, किञ्च "कंसि वा एगो गिज्जे" अनेकशोऽनेकस्मिन् स्थानेषुभूते सति तन्मध्ये कस्मिन्वा
एकस्मिन्नुच्चैर्गोत्रादिकेऽनवस्थिते स्थाने रागादिविरहादेकः कथं गृधेत् ? , तात्पर्यं-आसेवां विदितकर्मपरिणामो विदध्याद्,

युज्येत गार्ध्यं, यदि तत्स्थानं प्राप्तपूर्वं नाऽभविष्यत्, तच्चाऽनेकशः प्राप्तपूर्वम्, अतस्तल्लालाभयोर्नोत्कर्षापकर्षौ विधेयाविति,
 आह च "तम्हा" इत्यादि, यतोऽनादौ संसारे पर्यटताऽसुमताऽदृष्टायत्तान्यसकृदुच्चावचानि स्थानान्यनुभूतानि, तस्मात्क-
 थयिदुचादिकं मदस्थानमवाप्य 'पण्डितो' हेयोपादेयत्वशो 'न हृष्ये'न्न हृषं विदध्याद्, उक्तं च- 'सर्वसुखान्यपि बहुशः,
 प्राप्तान्यटता मयाऽत्र संसारे । उच्यैःस्थानानि तथा, तेन न मे विस्मयस्तेषु ॥ १ ॥ जई सो वि णिज्जरमओ, पडिसिद्धो
 अट्टमाणमहणेहि । अवसेसमयट्टाणा, परिहरियथा पयत्तेणं ॥२॥' नाऽप्यवर्गीतस्थानावाप्तौ वैमनस्यं विदध्याद्, आह च-
 "णो कुञ्जे" अदृष्टवशात्तथाभूतलोकासम्भ्रंतं जातिकुलरूपललाभादिकमधमवाप्य 'न कुप्पे'न्न क्रोधं कुर्यात्,
 कतरलीचस्थानं शब्दादिकं वा दुःखं मया नाऽनुभूतमित्येधमवगम्य नोद्वेगवशेन भाव्यमुक्तं च- 'अवमानात्परिभ्रं-
 शा-द्वधन्धनक्षयात् । प्राप्ता रोगाश्च शोकाश्च, जाल्यन्तरशतेष्वपि ॥ १ ॥ 'संते य अविम्हईदं, असोइदं पंडिएण
 य असंते । सफा हु दुमोवमियं, हियएण हियं धरंतेणं ॥ २ ॥ होऊण चक्कवटी, पुहुइवती विमलपंडुरच्छतो । सो चेव नाम
 भुजो, अणाहसाळालओ होइ ॥ ३ ॥" ॥ ६० ॥

नरएसु वेयणाओ, अणोचमाओ असायवहुलाओ । रे जीव ! तए पत्ता, अणंतखुत्तो बहुविहाओ ॥ ६१ ॥

१ यदि तोऽपि निर्जरामदः, मत्तिपिद्धोऽष्टमानमधैनेः । अचरोपमदस्थानानि, परिहर्तव्यानि प्रयत्नेन ॥ १ ॥ २ ससु चाविसेतुमशोचितु पण्डितेन वाऽसरसु ।
 शक्यं हि मुनोपमितं, इदयेन हितं धरताम् ॥ २ ॥ भूत्वा चक्रवर्ती, पृथिवीपतिर्विमलपण्डुरच्छतः । स पूव नाम भूयो-ऽनाथशाळालयो भवति ॥ ३ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'अनन्तकृत्यो'ऽनन्तवारान्, 'नरकेषु' रत्नप्रभादिषु सप्तसु 'बहुविधा' अनेकप्रकारा 'अनुपमा' अनन्यसदृशा असातेन-दुःखेन बहुला- व्याप्ता वेदना- असातावेदनीयकर्मजनिताः पीडाः प्राप्ता, यत उक्तं--"नेरइया णं भंते ! कइविहं वेयणं पच्चणुभवमाणा विहरंति ? , गोयमा ! दसविहं, तंजहा-सीयं १ उसिणं २ खुहं ३ पिवासं ४ कंठूयं ५ परज्झं ६ जरं ७ दाहं ८ भयं ९ सेगं १०" [एतदीका]-"तत्र शीतोष्णे प्रतीते, क्षुणुनर्नाकाणां सदा स्यायिनी, ते हि क्षुब्धेदनादह्यमानाः सकलजगद्द्रुतादिपुहलाहारेऽपि न तृप्यन्ति, पिपासा तु नित्यं कण्ठोष्ठतालुजिह्वादिशोपविधायिनी सकलजलधिजलपानेऽपि नो शाम्यति, कण्डूः क्षुरकादिभिरप्यनुच्छेद्या, "परज्झं" पारवश्यं, ज्वरो यावज्जीवमत्रत्याद- नन्तगुणो, दाहभयशोका अप्यत्रत्येभ्योऽनन्तगुणा इति" ॥ ६१ ॥

देवत्ते मणुअत्ते, पराभिओगत्तणं उवगणं । भीसणहुहं बहुविहं, अणंतखुत्तो समणुभूयं ॥ ६२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'देवत्ये' देवभवप्राप्तौ, तथा 'मनुजत्वे' मनुष्यभवप्राप्तौ, 'परे' स्वस्मादन्ये-देवा मनुजाश्च, तेषां 'अभियोगत्वं' परतत्त्वं, 'उपगतैन' प्राप्तेन सता पारवश्याद् 'अनन्तकृत्यो'ऽनन्तवारान् 'बहुविधं' अनेकप्रकारं 'भीषणं' भयानकं 'दुःखं' असातं 'समनुभूतं' वेदितम् ॥ ६२ ॥

तिरियगहं अणुपत्तो, भीममहावेयणा अणेगविहा । जग्मणमरणजरघट्टे, अणंतखुत्तो परिब्भमिओ ॥ ६३ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं तिर्यग्गतिमनुप्राप्तोऽनेकविधा 'भीममहावेदना' रौद्रमहापीडा, विपहमाणः, सन्निति गम्यते,

जन्ममरणपर्यन्तदृश्यः 'परित्रान्तः' पर्यटित, उत्कं च—“तिरिया फतंकुसारा, नियायवहबंधमारणसयाइं । नवि
इदं पायंता, परत्य जइ नियमिया हुंता ॥ १ ॥” ॥ ६३ ॥

जायंति के रि दुग्गा, सारीरा माणसा च संसारे । पत्तो अणंतखुत्तो, जीवो संसारकंतारे ॥ ६४ ॥
व्याल्या-हे आत्मन् ! संसारकान्तारे यायन्ति कान्यपि 'शारीराणि' शरीरसम्बन्धीनि 'मानसानि' मनोभवानि वा
दुःगानि, तानि मर्याण्यप्ययं जीमोज्ज्वलः प्राष्ठः ॥ ६४ ॥

तपहा अणंतपुत्तो, संसारे तारिसी तुमं आसी । जं पसमेउं सधो-दहीणमुदयं न तीरिज्जा ॥ ६५ ॥
व्याल्या-रे जीय ! संसारे तप तादशी 'तृष्णा' तृष्णान्त्यारानासीत्, नरके इति गम्यते, यां तृष्णां प्रशमितुं 'स-
पोंदधीनां' सकलसमुद्राणां 'उदकं' जलं 'न शक्नुयात्' न समर्थं भवेत् ॥ ६५ ॥

आसी अणंतपुत्तो, संसारे ते छुहा वि तारिसिया । जं पसमेउं सधो, पुग्गलकाओ वि न तरिज्जा ॥ ६६ ॥
व्याल्या-रे जीय ! तप 'संसारे' नरकभवे, अनन्तकृतस्लादशी 'धुधा' दुग्गा आसीत्, यां धुधां 'प्रशमितुं' निवर्त-
यितुं तपोजपि पुद्गलकायो शृतादिल्लो न शक्नुयात् ॥ ६६ ॥

कारुणमणेगाइं, जम्मणमरणपरियट्टणसयाइं । दुक्खेण माणुसत्तं, जइ लहइ जहिच्छियं जीवो ॥ ६७ ॥
व्याल्या-हे जीय ! 'अनेकानि' अनन्तानि, जन्ममरणानां परावर्तनशतानि-कदाचिज्जन्म कदाचिन्मरणमित्येवंरू-

पाणि कृत्वा 'दुःखेन' कष्टेन, अयं 'जीव' आत्मा, यदि यद्[च्छिकं]च्छया (?) 'मानुपत्वं' मनुजत्वं लभते, न तु सुखेन, कुशलपक्षकारी पुनः सुखेन मृत्वा सुखेनैव लभत इति गार्थार्थः ॥ ६७ ॥

तं तद् दुल्लहलंभं, विमुलयाचंचलं च मणुअत्तं । धम्मंमि जो विसीयद्द, सो काडरिसो न सप्पुरिसो ॥ ६८ ॥
व्याख्या-तन्मनुजत्वं तथा चुल्लकादि दशोपनयव्यवस्थया 'दुर्लभलाभं' दुर्लभप्राप्तिं तथा विद्युल्लतावच्चञ्चलं च, लब्ध्वेति गम्यते, यो मनुजो 'धम्मं' जिनप्रणीते, अदृष्टवशात् प्राप्ते 'विपीदति' विषण्णो भवति, धर्मं न सम्यगनुतिष्ठतीत्यर्थः, स 'कापुरुपः' कुत्सितपुरुषो, न सत्पुरुषः ॥ ६८ ॥

मणुस्सजम्मि तडिलद्धयंमि, जिण्णिद्धम्मो न कओ य जेणं ।
तुट्ठे गुणे जह धाणुक्कएणं, हत्था मलेयवा अवस्स तेणं ॥ ६९ ॥

व्याख्या-मनुष्यजन्मनि संसाराम्भोनिधितटप्राये लब्धे सति येन मनुष्येण, चः पादपूरणार्थो, जिनेन्द्रधर्मोऽहिंसादि-
रूपो 'न कृतो' नानुचीर्णस्तेन मनुष्येण 'अवश्यं' निश्चितं, मरणावसाने हस्तौ 'मृदितव्यौ' घृष्टव्यौ, "हा ! हा ! मया सत्यां सामग्र्यां धर्मरूपं पापेयं न जगृहे, अथाहं किं करोमीति", कस्मिन् केनेव !, यथा 'गुणे' प्रत्यङ्गायां व्रुटिते सति रणभूमौ 'धानुक्केण' धनुर्धरेण, हस्तौ मृदितव्यौ भवतस्तथा तेनाऽपि, मृद्नातेर्मल इत्यादेशः ॥ ६९ ॥

२ जीव ! निसुणि चंचलसहाय, भिन्हेविणु सयल वि वज्रभाव ।
नवभेयपरिगहविदिहजाल, संसारि अतिथ सह इंदयाल ॥ ७० ॥

व्याख्या-‘२ जीव !’ आत्मन् !, त्वं ‘शृणु’ आकर्णय, किं तदित्याह ‘चञ्चलस्वभावान्’ चपलस्वरूपान्, सकलानपि
याह्यभायान् शरीरादीन् तथा ‘नवभेदो’ नवप्रकारो यः ‘परिग्रहो’ धनधान्यक्षेत्रवास्तुरूप्यसुवर्णकुप्यद्विपदचतुष्पदरूपस्तस्य
यद् ‘विचिधजालं’ अनेकप्रकारसमूहस्तच्च मुक्त्वा परलोके यास्यसीति गम्यते, अतः संसारे यदस्ति धनधान्यादिकं तत्सर्वं
‘इन्द्रजालमिव’ तन्त्रवलेनाविद्यमानवस्तुप्रकाशनमिव, इन्द्रजालं वस्तुगत्याऽसदित्यर्थः ॥ ७० ॥

पियपुत्तमित्तघरघरणिजाय, इहलोइअ सवि नियसुहसहाय ।

नवि अतिथ कोइ तुह सरणि सुक्ख !, इक्खु सहसि तिरिनरयदुक्ख ॥ ७१ ॥

व्याख्या-हे ‘मूर्ख !’ अज्ञानिन् !-आत्मन् !, यदर्थं त्वं द्रव्याद्युपार्जने परवच्चनादिकं कुरुषे तत्सर्वमैहलौकिकं पितापु-
त्रमित्रगृहगृहिणीनां ‘जातं’ समूहस्तव नरकादौ प्राप्तस्य ‘शरणे’ निर्भयत्वस्थापने, ‘निजशुभसहाय’ आत्मकल्याणनिमित्तं
न कोऽप्यस्ति, न कोऽपि तत्र त्रातेत्यर्थः, केवलं जन्मान्तरे ‘एक एव’ एकाक्येव, तिर्यङ्गरकटुःखानि सहिष्यसे, ये वर्त-
माने काले प्रसिद्धास्ते भूते भविष्यत्यपि भवन्तीति वचनाद्दुष्टः प्रयोगः ॥ ७१ ॥

कुसडग्गे जह ओसपिंदुण, धोवं चिट्ठइ लंघमाणए । एवं मणुआण जीवियं, समयं गोयम ! मा पमायए ॥ ७२ ॥

व्याख्या-कुशाग्रे यथा 'अवदयायविन्दुकः' शरत्कालभाविश्लक्ष्णवर्षविन्दुः, स्वार्थे कः प्रत्ययः, 'स्लोकं' अल्पं, काल-
मिति गम्यते, सिध्ति लम्बमानक, एवं मनुजानां जीवितं, अतः समयमपि गौतम ! मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ॥ ७२ ॥

संबुद्ध्यह किं न बुद्ध्यह ? संयोहि खलु पेच दुल्लहा । नो ह्रवणमंति राहओ, नो सुलहं पुणरवि जीवियं ॥७३॥

व्याख्या-श्री सूत्रकृताङ्गे चैतालीयाध्ययने भगवानादितीर्थकरो भरततिस्कारागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह, यदि
वा सुरासुरनरोगतिरश्चः समुद्दिश्याऽऽह, यथा-'सम्बुध्यध्वं' यूयं धर्मे बोधं कुरुत, 'किं न बुद्ध्यध्वं ?' एवंविधसामग्र्यां
सत्यां कस्माद्धर्मे बोधो न क्रियत ? इत्यर्थः, यतोऽकृतधर्माणा 'प्रेत्य' परलोकं सम्बोधिधर्मप्राप्तिरूपा पुनर्दुर्लभा, खलु
शब्दस्याऽवधारणार्थत्वात् सुदुर्लभैव, नो 'हु'निश्चये, नैवाऽतिक्रान्ता रात्रय 'उपनमन्ति' पुनर्दोषकन्ते, नह्यतिक्रान्तो यौव-
नादिकालः पुनरावर्त्तत इति भावः, पुनरपि 'जीवितं' संयमजीवितं, 'नो' नैव, सुलभं, यदि वा 'जीवितं' आयुश्छुटितं
तत्सन्धानुं न शक्यत इत्यायुषोऽनियतत्वमाह ॥ ७३ ॥

डहरा बुद्धा य पासह, गम्भत्या वि चयति माणवा । सेणे जह बटयं हरे, एवं आउखयंमि तुद्धइ ॥ ७४ ॥

व्याख्या-"डहरा" बाला एव एके-केचिजीवितं त्यजन्ति, तथा वृद्धाश्च, गर्भस्था अपि मानवा, उपदेशयोग्यत्वा-
न्मानवग्रहणं, एतत् पश्यत यूयं, यत्सर्वास्वप्यवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति, तथाहि-त्रिपत्योपमायुष्कस्याऽपि पर्या-

एतन्तरमन्तर्मुहूर्तैश्च कस्यचिन्मृत्युरुपतिष्ठतीत्यत्र दृष्टान्तमाह—यथा श्येनो 'वर्तकं' तिचिरीजीवं 'हरते' हन्ति, एव-
मायुःक्षये प्राणान्मृत्युरपहरेवायुःक्षये वा शुब्धति जीवितम् ॥ ७४ ॥

तिष्ठुयणजणं मरुतं, दद्रूण नयंति जे न अप्पाणं । विरमंति न पावाओ, धिद्धी धिद्धत्तणं तारणं ॥ ७५ ॥

व्याख्या—'त्रिभुवनजनान्' समस्तलोकान्, त्रियमाणान् दद्रुण य आत्मानं प्रक्रमाद्धर्मे 'न नयन्ति' न प्रापयन्ति, तथा
पापाच्च हिसादे'र्न विरमन्ति' न निवर्तन्ते, तेषां 'धुष्टत्वं' धार्ष्ट्यं, धिग् धिक् ॥ ७५ ॥

मा मा जंपह बहुअं, जे घट्टा चिक्खणेहि कम्ममेहिं । संवेसि तेसि जायइ, हियोवएसो महादोसो ॥ ७६ ॥

व्याख्या—खल्वेवममी पुनः पुनः प्रतिबोध्यमाना अपि किमिति न प्रतिबुध्यन्त इति 'बहु कं' बहुलं, 'मा मेति' निषेधे,
'जल्पत' वदत, यद्वा अयोग्यान् प्रत्युपदिशतो गुरुन्प्रति साधूनामिदं वाक्यं—हे गुरवो ! मा मा बहुकं हितोपदेशादिकं
जल्पत, कुतो !, यतो ये प्राणिनश्चिक्खणै'र्निविडैः 'कर्मभिर्ज्ञानावर्णीयादिभिर्वेद्धा' आश्लिष्टा, तेषां प्राणिनां हितो-
पदेशो' धर्मोपदेशो महादोषो महाद्वेषो वा, दोषस्तु—“आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ । इय सिद्धंतरहस्सं,
अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥” इत्यादिको, दर्पोन्नामप्ययमेवमनुशास्तीत्यादिरूपो द्वेषो वा 'जायते' भवति, ब्रह्मदत्त-
चक्रवर्त्यादिवद्, यत् उक्तं—“उपदेशो हि मूर्खाणां, प्रकोपाय न शान्तये । पयःपानं भुजङ्गानां, केवलं विषवर्धनम् ॥ १ ॥”
ततश्च यस्मान्निविडकर्मणां हितोपदेशो महादोषो वा जायते तस्मात्तान् प्रति मा बहु बहु जल्पतेत्यर्थः ॥ ७६ ॥

कुणसि ममत्तं धणसय-णविहवपमुहेसुण्तंतदुवलेसु । सिद्धिलेसि आयरं पुण, अणंतसुक्खंमि सुक्खंमि ॥७७॥

व्याख्या-रे मूढात्मन् ! त्वं 'अनन्तदुःखेषु' अनन्तदुःखकारणेषु, धनस्वजनविभवप्रमुखेषु, धनं-हिरण्यादिः, स्वजनो-
मात्रादि, विभवो-हस्त्यन्वादिस्तत्प्रभृतिषु 'ममत्वं' ममीकारं करोषि, तथा चोक्तं श्रीआचाराङ्गे [लोकविजयाध्ययने प्रथ-
मोदेशके] "माया मे पिया मे भाया मे भगिणी मे भज्जा मे पुत्ता मे धूता मे सुण्हा मे सहिसयणसंगंधसंयुया मे विवि-
त्तोपकरणपरियट्टणभोयणच्छायणं मे, इच्चल्यं गट्टिए लोए वसे पमत्ते अहो य राओ य परितप्पमाणे कालाकालसमुट्ठाई
संजोगड्ढी अट्टालोभी" [एतद्वीका]-"मातृविषयो रागः संसारस्वभावादुपकारकर्तृत्वाद्दोषजायते, रागे च सति मदीया
माता धुत्पिपासादिकां वेदनां मा प्रापदित्यतः कृषिवाणिज्यसेवादिकां प्राण्युपघातरूपां क्रियामारभते, तदुपघातकारिणि
च तस्यां वाऽकार्यप्रवृत्तायां द्वेष उपजायते, तद्यथा-अनन्तवीर्यप्रसक्तायां रेणुकायां रामस्येवेति, एवं पिता मे, पितृ-
निमित्तं रागद्वेषौ भवतो, यथा रामेण पितरि रागात्तदुपहन्तरि च द्वेषात्सप्तकृत्यः क्षत्रिया व्यापादिताः, सुभूमेनापि
त्रिःसप्तकृत्यो ब्राह्मणा इति, भ्राता मे, भगिनी निमित्तेन च क्लेशमनुभवति प्राणी, तथा भार्यनिमित्तं रागद्वेषोद्भवस्त-
द्यथा-चाणाक्येन भगिनीभगिनीपत्याद्यवज्ञातया भार्यया चोदितेन नन्दान्तिकं द्रव्यार्थमुपगतेन कोपान्नन्दकुलं क्षयं
निन्दे, तथा पुत्रा मे न जीवन्तीत्यारम्भे प्रवर्तते, एवं दुहिता मे दुःखिनीति रागद्वेषोपहतचेताः परमार्थमजानानस्तत्तद्धि-
धत्ते येनैहिकामुष्मिकानपायानवामोति, तद्यथा-जरासन्धो जामातरि कंसे व्यापादिते स्वबलावलेपादपसृतवासुदेवपदा-

नुसारी सबलचाहनः क्षयमात्, लुपा मे न जीवतीत्यारम्भादौ प्रयतते, 'सखिस्वजनसंग्रन्थसंस्तुता मे' सखा-मित्रं, स्वजनः-पितृव्यादिः, सग्रन्थः-स्वजनस्याऽपि स्वजनः पितृव्यपुत्रशालादिः, संस्तुतो-भूयो भूयो दर्शनेन परिचितोऽथवा पूर्वसंस्तुतो-मातृपित्रादिभिरभिहितः, पश्चात्संस्तुतः-शालकादिः, स इह श्राह्यः, स च मे दुःखित इति परितप्यते, विविकं-शोभनं प्रचुरं वा, उपकरणं-हस्त्यश्वरथासनमद्यकादि, परिवर्तनं-द्विगुणत्रिगुणादिभेदभिन्नं तदेव, भोजनं-भोदकादि, आच्छादनं-पट्टयुगादि, तच्च मे भविष्यति नष्टं वा, "इच्छत्य"मिति, इत्येवमर्थं गृह्यो लोकस्तेष्वेव मातृपित्रादिरागादि-निमित्तस्थानेष्वामरणं, प्रमत्तो-ममेदमहमस्य स्वामी पोपको वेत्येवं मोहितमना 'यसेत्' तिष्ठेदिति, उक्तं च-'पुत्रा मे भ्राता मे, स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे । इति कृतमेवेशब्दं, पशुमिव मृत्युर्जनं हरति ॥ १ ॥ पुत्रकलत्रपरिग्रह-ममत्व-दौर्बन्दी प्रजति नाशम् । कृमिक इय कोशकारः, परिग्रहाहुःखमाप्नोति ॥ २ ॥' × × × तदेवं कपायेन्द्रियप्रमत्तो मातृपि-त्राद्यर्थमर्थोपार्जनरक्षणतत्परो दुःखमेव केवलमनुभवतीत्याह च-"अहो" इत्यादि, अहश्च सम्पूर्णं रात्रिं च, च शब्दात्प-क्षं मासं च निवृत्तशुभाध्यवसायः परि-समन्तात्तप्यमानः परितप्यमानः सन् तिष्ठति, तद्यथा-'कई या वच्चइ सत्यो?', किं भंडं? कत्थ केत्तिया भूमी? । को कयविक्रयकालो?, निविसई किं कहिं केण? ॥ १ ॥' इत्यादि, स च परितप्य-मानः किंभूतो भवतीत्याह-'काले'त्यादि, कालः-कर्तव्यावसरस्तद्विपर्यासोऽकालः, सम्यगुत्थातुं-अभ्युद्यन्तुं शीलमस्येति समुत्थायीति पदार्थो, वाक्यार्थस्तु काले-कर्तव्यावसरे अकालेन-तद्विपर्यासेन समुत्तिष्ठतेऽभ्युद्यतमनुष्ठानं करोति, तच्छी-

लक्ष्येति, कर्तव्यावसरे न करोतीत्यन्यदा च विदधातीति, यथा वा काले करोत्येवमकालेऽपीति, यथा वाऽनवसरे न करो-
त्येवमवसरेऽपीति, अन्यमनस्कत्वादपगतकालाकालविवेक इति भावना, यथा प्रद्योतेन मृगापतिरपगतभर्तृका सती ग्रह-
णकालमतिबाह्य कृतप्रकारादिरक्षा जिघृक्षितेति, यस्तु पुनः सम्यक्कालोत्थायी भवति स यथाकालं परस्परानावाधया सर्वाः
क्रियाः करोतीति, तदुक्तं-‘भासरष्टभिरह्ना च, पूर्वेण वयसाऽऽयुषा । तत्कर्तव्यं मनुष्येण, येनाऽन्ते सुखमेधते ॥ १ ॥’
धर्मानुष्ठानस्य च न कश्चिदकालो मृत्योरिवेति, किमर्थं पुनः कालकालसमुत्थायी भवतीत्याह-“संजोगट्टी” संयुज्यते
संयोजनं वा संयोगोऽर्थः-प्रयोजनं संयोगार्थः, सोऽस्याऽस्तीति संयोगार्थी, तत्र धनधान्यहिरण्यद्विपदचतुष्पदराज्यभा-
र्यादिः संयोगस्तेनाऽर्थी-तत्प्रयोजनी, अथवा शब्दादिविषयः संयोगो मातापितादिभिर्वा, तेनाऽर्थी कालाकालसमुत्थायी
भवतीति, किञ्च “अद्वालोभी” अर्थो-रत्नकुप्यादिस्तत्र जा-समन्ताहोमोऽर्थालोभः, स विद्यते यस्येत्यसावपि काला-
कालसमुत्थायी भवति, मम्मगवणिग्वत्तथाहि-असावतिक्रान्तार्थोपार्जनसमर्थयौवनवया जलस्यलपथप्रपितनानादेशभा-
ण्डभृतवोहित्यगन्तुकोष्टमण्डलिकासमृत्सम्भारोऽपि प्रावृषि ससरात्रावच्छिन्नशुशलप्रमाणजलधारावर्षनिरुद्धसकलप्राणि-
गणसम्भारमनोरथार्या महानदीजलपुरानीतकाष्ठानि जिघृक्षुरुभोगधर्मावसरे निवृत्तापराशेषशुभपरिणामः केवलमर्थोपा-
र्जनप्रवृत्त इति, उक्तं च-“उर्कैखण्डै खण्डै निहण्डै, रत्तं ण सुअति दिया वि य ससंको । लिपइ ठण्डै सययं, लंछिय-

१ उखलगति खनति निदधाति (निदन्ति), रात्रौ न स्वपिति दिवाऽपि च ससङ्कः । लिग्मति स्वगयति सत्तवं, लण्डितप्रतिलाण्डित कतेति ॥ १ ५ सुकृश्व
न तावदिक- (विन्ध्योपारो), विमिपुं नाऽपि चाप मद्दह्यामि । नाऽपि च वत्स्यामि गृहे, कर्तव्यमिदं बह्वय ॥ २ ॥

पडिलंछियं कुणइ ॥ १ ॥ भुंजसु न ताव रिक्को, जेमेउं नवि य अज्ज मज्जीहं । न वि य वसीहामि घरे, कायवमिणं बहुं
 अज्ज ॥ २ ॥” अथ प्रकृतार्थो-अनन्तसौख्ये मोक्षे पुनरारदं” अनुरागं, ‘शियिलयसि’ शियिलं कुरूपे, मोक्षगमनाय तच्छे-
 तुष्वहिसादिषु न प्रवर्तसे इति भावः ॥ ७७ ॥

संसारो दुहहेऊ, दुखखफलो. दुस्सहदुखखरूवो य । न चयंति तं पि जीवा, अइबद्धा नेहनिअलेहिं ॥ ७८ ॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं संसारो दुःखस्य हेतुः-कारणं, तथा दुःखमेव फलं यस्याऽसौ दुःखफलः, च पुनः ‘दुस्सहं,
 सोढुमशक्यं यद्दुःखं तद्रूपस्त्वस्वरूपः, तमपि संसारं ‘जीवाः’ प्राणिनः ‘त्सेहनिगडैः’ प्रेमशङ्खलाभिः ‘अतिबद्धा’ अतिशयेन
 गृहीता न त्यजन्ति, ब्रह्मदत्तादिवत्, ब्रह्मदत्तो मारणान्तिकरोगवेदनादिभिरभिभूतः सन्तापातिशयात् स्पृशन्तीं प्रणयि-
 नीमिप विश्वासभूमिं मूर्च्छां बहुमन्यमानस्तथा हस्तीकृतो विहस्ततया, विषयीकृतो वैषम्येण, गोचरीकृतो ग्लान्या, दष्टो
 दुःखासिकचा, क्रोडीकृतः कालेन, पीडितः पीडाभिन्नरूपितो नियत्या, आदित्सितो देवेन, अन्तिकेऽन्त्योच्छ्वासस्य, मुखे
 महाप्रवासस्य, द्वारि दीर्घनिद्राया, जिह्वाग्रे जीवितेशस्य धर्तमानो, विरलो वाचि, विह्रलो वपुषि, प्रचुरः प्रलापे, जितो
 जृम्भिकाभिरित्येवम्भूतामवस्थामनुभवन्नपि महामोहोदयाद्भोगांश्चिकाङ्क्षिषुः पार्श्वोपविष्टां भायामिनवरतवेदनावशागलद-
 श्रुरकनयनां कुरुमति ! कुरुमतीत्येवं व्याहरन्नधः सप्तर्षी नरकपृथ्वीमगात्, तत्राऽपि तीव्रतरवेदनाऽभिभूतोऽप्यविगणय्य
 वेदनां तामेव कुरुमतीं व्याहरतीत्येवम्भूतो भोगाभिष्वङ्गो दुस्त्यजो भवति कैपाश्चिद्, अन्येषां पुनर्महापुरुषाणामुदारसत्त्वा-

नामात्मनोऽन्यच्छरीरमित्येवमवगतत्त्वानां सनलुमारादीनामिव ययोक्तुरोगवेदनासद्भावे सत्यपि मयैवैतत् कृतं सोढ-
व्यमपि मयैवेत्येवं जातनिश्चयानां कर्म क्षणोद्यतानां न मनःपीडोत्पद्यते इति, उक्तं च-“उष्टो यः स्वत एव मोहसलिलो
जन्मालयालोऽशुभो, रागद्वेषकषायसन्ततिमहानिर्विघ्नबीजस्तथा । रोगैरङ्कुरितो विपरङ्कुसुमितः कर्मद्रुमः साम्प्रतं, सोढा नो
यदि सम्यगेप फलितो दुःखैरधोगामिभिः ॥ १ ॥ पुनरपि सहनीयो दुःखपाकस्तमायं, न खलु भवति नाशः कर्मणां सञ्चि-
तानाम् । इति सह गणयित्वा यद्यदायाति सम्यक्, सदसदिति विवेकोऽन्यत्र भूयः कुतस्त्यः ? ॥ २ ॥” ॥ ७८ ॥

नियकम्मपवणचलिओ, जीवो संसारकाणणे घोरें । का का विडंबणाओ, न पावए दुसहदुयखाओ ॥ ७९ ॥

व्याख्या-अयं ‘जीव’ आत्मा ‘घोरें’ रौद्रे ‘संसारकानने’ भवकान्तारे ‘निजकर्मपवनचलित’ आत्मीयज्ञानावरण्यादि-
कर्मवायुप्रेरितो ‘दुस्सहं’ सोढुमशक्यं दुःखं वाभ्यस्ता दुस्सहदुःखा, एवंविधाः काः का ‘विडम्बना’ वधवन्धादिरूपाणि
विगोपनानि न प्राप्नुयात् ?, अपि तु सर्वा अपि ॥ ७९ ॥

स्सिसिरंमि सीयलानिल-लहरिसहस्सेहि भिन्नघणंदेहो । तिरियत्तणंमि रण्णे, अणंतसो निहणमणुपत्तो ॥ ८० ॥

व्याख्या-हे जीव । त्वं ‘तिर्यक्त्वे’ तिर्यग्भवे ‘अरण्ये’ कान्तारे ‘त्रिशिरे’ शीतकाले ‘शीतलानिललहरिसहस्रै’ हेमन्त-
घातप्रवाहसहस्रैर्घनं प्रचुरं यथा स्यात्तथा ‘भिन्नो’ व्यथितो देहो यस्य स भिन्नघनदेहः, प्राकृतत्वाद् व्यत्ययः, एवंविधः सन्
‘अनन्तशो’ अनन्तवारान्, यावन्निघनं विनाशमनुप्राप्तः ॥ ८० ॥

गिन्हायवसंतत्तो, रणे छुहिओ पिवासिओ बहुसो । संपत्तो तिरियभवे, मरणदुहं बहु विस्रंतो ॥ ८१ ॥
 व्याख्या-रे जीव ! त्वं तिरियभवे 'अरण्ये' अरण्यान्तः पतितो, 'ग्रीष्मात्तेन' उष्णकालात्तेन, 'सन्तसः' सन्ता-
 पितः-पीडितः सन् 'बहुशो' बहून्यारान् 'क्षुषितो' बुभुक्षितः, 'पिपासित' स्तृपितो, 'बहु' अतिशयेन, खिद्यमानो मरण-
 दुःखं सम्प्राप्तः ॥ ८१ ॥

वासासु रणमज्झे, गिरिनिज्जरणोदगेहि बुज्झंतो । सीआनिलड्झविओ, मओसि तिरियत्तणे बहुसो ॥ ८२ ॥
 व्याख्या-रे जीव ! त्वं अरण्यमध्ये 'तिर्यक्त्वे' तिर्यग्भवे 'वर्षासु' वर्षाकाले, गिरीणां यानि 'निर्झरणोदकानि' प्रश्रव-
 णजलानि, तेः 'ऊह्यमान'स्ततः स्थलादन्यत्र नीयमानः 'शीतलानिलेन' हिमवातेन दग्धः सन् 'बहुशो' वारंवारं 'मृतोऽसि'
 पश्यत्वं प्राप्तोऽसि ॥ ८२ ॥

एवं तिरियभवेसुं, कीसंतो दुक्खसयसहस्सेहिं । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो भीसणभवारण्णे ॥ ८३ ॥
 व्याख्या-'एवं' पूर्वोक्तप्रकारेण तिरियग्भवेषु जीवो दुःखशतसहस्रैः 'क्लिश्यन्' क्लेशं प्राप्नुवन् सन् अनन्तवारान् भीषण-
 भवारण्ये 'उषितः' स्थितः ॥ ८३ ॥

दुइऽहुकम्मपलया-निलपेरिओ भीसणंमि भवरण्णे । हिंडंतो नरएसु वि, अणंतसो जीव ! पत्तोऽसि ॥ ८४ ॥
 व्याख्या-हे जीव ! त्वं 'भीषणे' भयजनके भवारण्ये 'उषितः' स्थितः, संसारकान्तारे 'दुष्टानि' दुष्टफलानि यान्यष्ट-

संख्यानि कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, तान्धेव 'प्रलयानिलः' प्रलयपर्वनस्तेन 'प्रेरितो' दोलितो 'हिण्डमानः' परिध्रमन् सन्नरकेष्वपि 'अनन्तशो' अनन्तवारान्, प्रक्रमाद्दुःखं प्राप्तोऽसि ॥ ८४ ॥

सत्तसु नरयमहीसुं, वज्जानलदाहसीअविआणासुं । यसिओ अणंतखुत्तो, विलवंतो करुणासेवेहिं ॥ ८५ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं 'सप्तसु' सप्तसंख्यासु नरकपृथ्वीषु रत्नप्रभादिषु 'वज्जानलस्य' वज्राग्ने'र्दायस्य' उज्जस्य 'शीतस्य' च, हिमस्य, या 'वेदनाः' पीडास्तासु 'करुणाशब्दैः' दयाजनकरुतैर्विलपन् विलापं कुर्वन् सन् 'अनन्तकृत्यो' अनन्तवारान् 'उपितः' स्थितः, नरकेषूप्यवेदनायाः शीतवेदनायाश्च स्वरूपमेवमागमज्ञाः प्रज्ञापयन्ति, तथाहि-निदाघचरम-समये नभोमध्यमधिरूढे चण्डमहसि, मेघनिमुके नभसि, कस्यापि पुंसो अत्यन्तपि क्षमकोपाभिभूतस्य निषिद्धातपवार-णस्य सर्वतो दीप्तवह्निल्यालाकरालस्य याद्गुण्यवेदना जायते ततोऽप्युष्णवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्तगुणा, अपि च यदि नारका उष्णवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य ज्वलत्त्वादिराङ्गारशो प्रक्षिप्य ध्मायन्ते तदा चन्दनलिप्ता इवाऽत्यन्तसु-खान्निद्रामपि लभेन् । तथा पीपे माघे वा रात्रौ निरञ्चे नभसि हृदयादिकम्पकृतिं याति मारुते हिमाचलस्यलीकृतस्थिते-निरञ्चेनिश्रयस्य निरावरणस्य तुषारकणसिकाङ्गस्य पुंसो या शीतवेदना ततोऽपि शीतवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्त-गुणा, किञ्च यदि नारकाः शीतवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य यथोक्तपुरुषस्थाने स्थाप्यन्ते तदा ते प्राप्तात्यन्तनिर्वात-स्थाना इव निरुपमसुखान्निद्रामध्यासादेयुरिति ॥ ८५ ॥

पियमायसयणरहिओ, दुरंतवाहिहिं पीडिओ बहुसो। मणुयभवे निस्सारे, विलविओ किं न तं सरसि? ॥ ८६ ॥

व्याख्या-रे जीव ! 'निस्सारे' असारे मनुष्यभवे त्वं मातृपितृस्वजनै 'रहितो' वियुक्तः, प्राकृतत्वाद्धिपर्ययो, 'दुरन्त-
व्याधिभिः' दुःखेनान्तोऽवसानं येषां ते दुरन्ता, एवंविधा ये व्याधयस्तैः पीडितः सन् 'बहुशो' बहुभिः प्रकारैर्विल(पितो)प्तो
विलापं कृतवान्, तं विलापं किं न 'सरसि' विचारयसि?, अन्यत्रापि मनुष्यभवदुःखाधिकारे उक्तं- "नत्थि घरे मह
दयं, विलसइ लोओ पयइइ च्छणुत्ति । डिभाइ रुअंति घरे, हज्जी किं देमि ? घरणीए ॥ १ ॥ दिति न मह ढोअं पि हु,
अत्तसमिद्धीइ गविया सयणा । सेसा वि हु धणिणो परि-हवंति न हु दिति अवगासं ॥ २ ॥ अज्ज घरे नत्थि घयं, तिछं
लोणं च इंधणं वत्थं । जाया उ अज्ज तउणी, कल्ले किह होही ? कुटुंबं ॥ ३ ॥ वट्टइ घरे कुमारी, वालो तणओ विट्ठप्पइ
न अत्थं । रोगण्हलं कुटुंबं, ओसहसुहाइयं नत्थि ॥ ४ ॥ उड्डोआ मह घरणी, समागया पाहूणा बहु अज्ज । जिण्णं घरं
च हटं, झरइ जलं गलइ सबं पि ॥ ५ ॥ कलहकरी मह भज्जा, असंबुडो परिअणो प्हू विसमो । देसो अधारणिज्जो, एसो
वच्चामि अन्नत्थि ॥ ६ ॥ जलहिं पविसेमि महिं, भमेमि धाउं धमेमि अहवा वि । विज्जं मंतं साहे-मि देवयं वा वि अच्चेमि
॥ ७ ॥ जीवइ अज्ज वि सत्तू, मओ अ इडो प्हू अ मह रुट्ठो । दाणिगहणं मगं-ति विहविणो कत्थ वच्चामि ? ॥ ८ ॥
इच्चाइ महाच्चिंता, जरगहिया णिच्चमेव य दरिदा । किं अणुहवंति सुक्खं?, कोसंबीनयरिविणुव ॥ ९ ॥" तत्कथानकमिदं-
कौशाम्ब्यां सोमिलो द्विज आजन्मदरिद्रो भार्यापुत्रपुत्रिकादिबहुलुडुग्भवहुलोऽन्यदा धनार्जनाय देशान्तरे गतः सन् वाणि-

ज्यादिव्यापारहितं सदान-भोगं योगिनेकमद्राक्षीत्, स घ तं द्विजं चिन्तातुरं पृच्छति-का चिन्ता!, तेनोक्तं- दारिद्र्यं चिन्ताकारि, योगी स्नाह-त्वामीश्वरं करोमि, यदहं कथयामि तत्त्वया कार्यं, ततो द्वावपि पर्वतनिकुञ्जे गतौ, योगी प्राह-एष स्वर्णरसः शीतवातातपादिसहमानैः-शुष्ककन्दमूलफलाशिभिः शमीपत्रपुटैर्मैल्यते, द्वाभ्यामपि ततस्तथैव गृहीतो रसः, भृतं तुम्बं, विनिर्गतौ वनात्, योगी स्नाह-भो ! अप्रमत्तेन तुम्बकं धार्यं, दुःखेन पण्मासैर्मलितोऽस्ति रसोऽयं, इत्येवं पुनः पुनः कथने रुष्टो विप्रो, ढोलितं तुम्बं, सागपत्रैरितस्ततः क्षिप्तो रसो गतः सर्वः, ततोऽयोग्योऽयमिति परित्यक्तः पृथिव्या भ्रान्त्वा मृत इति ॥ ८६ ॥

पवणुव गयणमग्ने, अलखिखओ भमइ भववणे जीवो । ठाणट्टाणंमि समु-ज्झिज्जण धणसयणसंघाए ॥ ८७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ? अयं 'जीवः' प्राणी स्थाने स्थाने धनस्वजनसघातान् "समुज्झिज्जण"ति समुद्भय-त्यक्त्वा भववने 'अलक्षितो' अज्ञातस्वरूपः सन् 'भ्रमति' पर्यटति, कस्मिन् क इव ?, 'गगनमार्गे' नभोवल्मनि पवन इव, यथा गगने 'पवनो' वातो 'अलक्षितो' अदृश्यरूपः सन् भ्रमति, तथाऽयं जीवोऽपि ॥ ८७ ॥

विधिज्जंता असयं, जम्मजरामरणतिर्खकुंतेहिं । दुहमणुहवंति घोरं, संसारे संसंतं जिया ॥ ८८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अमी जीवाः संसारे चातुर्गतिकल्पे 'ससरन्त' इतस्ततः पर्यटन्तः सन्तो 'असकृद्' वारंवारं

१ तुम्बकमशादप इति निपात्यन्ते, तुम्बमलाडु ।

‘घोरं’ रौद्रं ‘दुःखं’ असातं ‘अनुभवन्ति’ प्राप्नुवन्ति, किम्भूता जीवाः?, जन्मजरामरणान्येव ‘तीक्ष्णा’ निशिता, ये ‘कुन्ताः’ प्राप्तास्ते ‘विध्यमाना’ भेद्यमाना, अत एव दुःखानुभवंतं जीवानाम् ॥ ८८ ॥

तद् वि खणं पि कया वि हु, अन्नाणसुअंगंडकिआ जीवा । संसारचारगाओ, न य उविज्जंति मूढमया ॥ ८९ ॥
 व्याख्या-यद्यप्येवं दुःखमनुभवन्ति तथाऽपि, ‘हु’निश्चये, ‘कदाऽपि’ कस्मिन्नपि प्रस्तावे, अमी ‘मूढमनसो’ मूर्खा जीवा, अज्ञानमेव मुजङ्गस्तेन ‘दष्टा’ भक्षिता, अज्ञानान्धा इत्यर्थः, ‘क्षणमपि’ स्तोककालमपि, संसार एव ‘चारको’ गुप्तिगृहं, तस्मात् ‘न वोद्विजन्ते’ नोद्विग्ना भवन्ति ॥ ८९ ॥

कीलसि कियंत वेलं, सरीरवावीइ जत्थ पइसमयं । कालरहदृघडीहिं, सोसिज्जइ जीवियंऽभोहं ॥ ९० ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं ‘शरीरवाप्यां’ देहरूपदीर्घिकायां कियतीं ‘वेलं’ समयं यावत् ‘क्लीडियसि’ रंस्यसे ?, कियन्तं कालं स्थास्वसीत्यर्थः, यत्र शरीरवाप्यां ‘प्रतिसमयं’ प्रतिक्षणं कालारघदृघटीभिर्‘जीविताम्भ ओयो’ जीवितजलप्रवाहः शोष्यते, यथा वापी अरहदृघटीभिः प्रतिसमयं निर्वास्यमानजलेन शोपमासादयति, तथेदं शरीरमपि प्रतिसमयं कालातिक्रमणेन जीवितजलशोषणादिकं जायत इत्यर्थः ॥ ९० ॥

रे जीव ! बुज्झ मा सु-ज्झ मा पमायं करेसि रे पाव ! । किं परलोए गुरुदु-क्खभायणं होहिसि ? अयाण ! ९१

व्याख्या-‘रे जीव !’ आत्मन् ! त्वं ‘बुध्यस्व’ धर्मे बोधं कुरु, ‘मा मुह्य’ मा मोहयामुहि, ‘रे पाप !’ दुष्टात्मन् !, अह-

दृवशात्प्राप्ते धर्मे मा 'प्रमाद' मा आलस्यं कुरु, हे 'अज्ञान !' मूढ ! 'परलोके' परमवे 'गुरुदुःखानां' महदसातवेदनीय-
कर्मजन्यपीडानां 'भाजनं' पात्रं किं भवति ?, वर्तमानायां भविष्यत्प्रयोगः प्राकृतत्वात् ॥ ९१ ॥

दुःखसु रे जीव ! तुमं, मा सुखसु जिणमयम्मि नाज्जं। जम्हा पुणरवि एसा, सामग्गी दुल्लहा जीव ! ॥ ९२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं 'बुद्ध्यस्व' धर्मे बोधं कुरु, 'ज्ञात्वा' यथास्वरूपमवबुद्ध्य 'जिनमते' सर्वज्ञशासने 'मा मुह्य' मा मोहं याहि, जिनमतं सम्यक् प्रतिपद्यस्वेत्यर्थः, यस्माद् हे जीव ! 'पुनरपि' एकशः काकतालीयन्यायेन प्राप्ता विद्यते, परं भूयोऽप्येषा सामग्री-साधुश्राद्धादिरूपा, 'चत्तारि परमंगणि, दुल्लहाणीह जंतुणो । माणुसत्तं सुइ सद्धा, संजमम्मि य वीरियं ॥ १ ॥' इति रूपा वा, 'दुर्लभा' दुष्प्रापा, चक्रवेधवत्तथाहि-इंदपुरं नगरं, इंददत्तो राया, तस्स इट्ठणं वराणं देवीणं वावीसं पुत्ता, अण्णे भणंति-एक्काए चेव देवीए पुत्ता, ते सबे राइणोणं पाणसमा, अण्णा एक्का अमच्चधूया, सा परंपरिणंतेण दिट्ठिल्लिया, सा अण्णता कयाइ रिउण्हाता समाणी अच्चति, रायणा य दिट्ठा, का एस त्ति ?, तेहि भणितं-तुज्झ देवी एसा, ताहे सो ताए समं रत्तिं एक्कं वसितो, सा य रिउण्हाता, तीसे गब्भो लग्गो, सा य अमच्चेण भणिळ्ठिता-जया तुब्भं गब्भो आहूतो भवति तदा ममं साहेज्जसु, ताए तस्स कथितं दिवसो मुहुत्तो जं च रायएण उल्लवितं सोत्ति-यंकारो, तेण तं पत्तए लिहितं, सो य सारवति, णवण्हं मासाणं दारओ जातो, तस्स दासचेडाणि तद्विवसं जाताणि,

१ सकल ।

तंजहा-अग्नियओ पघतओ बहुलियो सागरो य, ताणि सहजाताणि, तेण कलायरिअस्स उवणीतो, तेण लेहाइताओ
 गणियप्पघाणाओ वावत्तरिं कलाओ गहितो, जाघे ताओ गहिति आयरिया ताधे ताणि तं कट्ठति वावळ्ळति य, पुब-
 परिचएणं ताणि रोडति, तेण ताणि णो चैव गणिताणि, गहिताओ कलाओ, ते अ अण्णे वावीसं कुमारा गाहिज्जंता
 तं आयरियं पिट्ठति, अवयणाणि भणंति, जति सो आयरियो पिट्ठति ताधे गंतूण माऊणं साहंति, ताहे ताओ आयरियं
 खिसति-कीस आहणसि !, किं सुलभाणि पुत्तजम्माणि ?, ततो ते ण सिक्खियाओ । इओ य महुराए पवओ राया, तस्स
 सुता णिघुति नाम दारिया, सा रण्णो अलंकिया उवणीया, राया भणति-जो तव रोयति [सो ते] भत्तरो, ततो ताए
 णातं-जो सूरुो वीरो विक्कतो सो मम भत्ता होउ, से पुण रत्तं दिजा, ताधे सा य वलवाहणं गहाय गता इंदपुरं नगरं,
 तस्स इंददत्तस्स रण्णो वहवे पुत्ता (सुएल्लिया), इंददत्तो तुट्ठो चित्तेइ-णूणं अण्णेहितो राईहितो लट्ठो तो आगमितो,
 ततो तेण उस्सितपडागं नगरं कारितं, तत्थ एक्कम्मि अक्खे अट्ठ चक्काणि, तेसिं परतो धीयल्लिया, सा अच्छिम्मि विधि-
 तथा, वतो इंददत्तो राया संनद्धो णिगतो सह पुत्तेहिं, सा वि कण्णा सवालंकारविभूसिया एगंमि पएसे अच्छति, सो रंगो
 रायाणो, ते य दंडभडभोइया, जारिसो दोवतीए, तत्थ रण्णो जेट्ठो पुत्तो सिरिमाली णाम कुमरो, सो भणितो-पुत्त !
 एसा दारिया रत्तं च घेत्तवं अतो विंध एतं पुत्तलियं ति, ताधे सो अकत्तकरणो तस्स समूहस्स मज्जे घणूं चैव गेण्हितुं
 ण तरति, कंहंचिडणेण गहितं, तेण जत्तो वच्चउ तत्तो वच्चउ चि मुक्को सरो, सो चक्के अप्फडितूण भग्गो, एवं कस्स वि
 एकं अरगंतरं बोलीणो, कस्सइ दोण्हि कस्सइ तिण्हि, अण्णेसिं वाहिरिणं चैव णीति, ताधे राया अधितिं पगतो, अहो !!

अहं एतेहिं धरिसितो चि, ततो अमच्छेण भणितो-कीस अधितिं करेह ? , राया भणति-एतेहिं अहं अप्यधाणो कतो, अम-
च्चो भणति-अस्थि पुणो अण्णो तुञ्च पुत्तो मम धूताए तणओ भणाइओ सुरिददत्तो नाम, सो समत्थो विंधेदं, अमि-
ण्णाणाणि से कहिताणि, कहिं सो ? , दरिसितो, तत्तो राइणा अवगूहितो भणितो-सेयं तव एए अट्टरहचक्के भेत्तूण पुत्त-
लियं अच्छिम्मि विंधित्ता रत्तसुहं निबुत्ति दारियं संपावित्तए, ततो कुमारो जथा आणवेहत्ति भणित्तूण ठाणं ठाइत्तूण
धणुं गेणहति, लक्खाम्भिसुहं सरं सज्जेति, ताणि य दम्मस्सवाणि चउद्धिसि ठिताणि रोडति, अण्णे य उभयतो पासिं गहि-
तखग्गा, जति कहवि लक्खरस चुक्कति ततो सीसं छिंदितवं ति, सो वि से उवज्झाओ पासे ठिओ भयं देति-मारिज्जसि
जइ चुक्कसि, ते वावीसं पि कुमारा एस विधिस्सति चि वित्सेसं उडुंठाणि विग्याणि करंति, ततो ताणि चत्तारि ते य दो
पुरिसे वावीसं च कुमारे अगणितेण ताणं अट्टण्हं रहचक्काणं अंतरे जाणिज्जण तंमि लक्खे गिरुद्धाए विट्ठीए अण्णमति
अकुणमाणेण सा धीइल्लिया वामे अच्छिम्मि विद्धा, ततो लोकेण उक्किट्टकुडुम्मिस्सो साधुक्कारो कतो, जथा तं चक्कं
दुखं भेत्तुं, एवं एसा सामग्गी वि ॥ ९२ ॥

दुलहो पुण जिणधम्मो, तुमं पमाथायरो सुहेसी य । दुसहं च नरयदुक्खं, कह होहिसि तं न याणामो ॥९३॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं 'बिनधर्मः' तीर्थकृत्यणीतो धर्मो अहिंसादिकशो लब्ध इति गम्यते, पुन'दुर्लभो' दुष्प्रापः,
त्वं च 'प्रमादाकर' आलस्यादिखानिः, आलस्याद्युपहतो हि धर्मं न प्राप्नोति, प्राप्तमपि सम्यग् नाऽनुतिष्ठति, यत इकं-

श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ-“आलंस्स- मोह-स्वप्णा, थंभा कोहा पमार्थ-किविणंत्ता । भय-सोंगा अण्णाणी, -स्वक्खेव-कुंहुला रमणां ॥ १ ॥ आलस्यान्न साधुसकाशं गच्छति शृणोति वा, मोहाद् गृहकर्तव्यतामूढो वा, अवज्ञातो वा-कि-मेते विजानन्तीति, स्तम्भाद्वा-जाल्याद्यभिमानात्, क्रोधाद्वा-साधुदर्शनादेव कुप्यति, प्रमादाद्वा-मद्यादिलक्षणात्, कृप-शत्वाद्वा-दातव्यं [भविष्यति] किञ्चिदिति, भयाद्वा-नारकादिभयं वर्णयन्तीति, शोकाद्वा-इष्टवियोगजात्, अज्ञानात्-कुह-ष्टिमोहतः, व्याक्षेपाद्गृहकर्तव्यतामूढः, कुतूहलान्नटादिविषयात्, रमणात्-लावकादि खेजुनेति गाथार्थः, एतेहि कारणेहि, लङ्घण सुदुलहं पि माणुस्सं । न लहइ सुतिं हियकरिं, संसारत्तारिणिं जीवो ॥ २ ॥” तथा त्वं ‘सुखैपी च’ ऐहिकसुख-वाञ्छकः, नरकदुःखं च ‘दुस्सह’ सोढुमशक्यं, अतस्त्वं कथं भविष्यसि परलोकं तन्न जानीमः ॥ ९३ ॥

अधिरेण थिरो समले-ण निम्मलो परवसेण साहीणो । देहेण जइ विटप्पह, धम्मो ता किं न पज्जत्तं ? ॥ ९४ ॥

व्याख्या-रे जीव ! ‘अस्थिरेण’ अशाश्वतेन देहेन यदि ‘स्थिरः’ परलोकानुगामी, धर्म उपाज्यते तदा ‘किं न पर्याप्तं ?’ किं न परिपूर्णं ?-किं न सम्पन्नमित्यर्थः, तथा ‘समलेन’ पुरीयप्रश्रवादिपूर्णेन देहेन ‘निर्मलो’ निर्दोषो धर्मो यद्यज्यते तदा किं न पर्याप्तं ?, तथा ‘परवसेन’ रोगाद्यायत्नेन देहेन यदि ‘स्वाधीनः’ स्वात्मायत्तो धर्मोऽज्यते तदा किं न पर्याप्तम् ? ॥ ९४ ॥

जह चिंतामणिरयणं, सुलहं न हु होइ तुच्छविहवाणं । गुणविहवज्जियाणं, जियाण तह धम्मरयणं पि ॥ ९५ ॥

व्याख्या-‘यथा’ यत्न प्रकारेण ‘चिन्तामणिरत्नं’ प्रतीतं ‘सुलभं’ सुप्रापं ‘न हु’ नैव ‘भवति’ जायते ‘तुच्छविभवानां’ तुच्छः-स्वल्पो विभवः-कारणे कार्योपचाराद्विभवाकारणं पुण्यं येषां ते तुच्छविभवाः-स्वल्पपुण्या इत्यर्थस्तेषां, तथाविधपशुपालवत्, तथा ‘गुणा’ अक्षुद्रतादयस्तेषां विशेषेण ‘भवन्ते’ सत्ता गुणविभवो, अथवा गुणा एव ‘विभवो’ विभूतिगुणविभवस्तेन ‘वर्जितानां’ रहितानां ‘जीवानां’ पञ्चेन्द्रियप्राणिनामुक्तं च-“प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता, भूतानि तरवः स्मृताः। जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः, ज्ञेयाः सत्त्वा इतीरिताः ॥ १ ॥” अपि शब्दस्य वक्ष्यमाणस्यैह संबन्धादेवं भावना कार्या-एकेन्द्रियविकलेन्द्रियाणां तावद्धर्मप्राप्तिर्नाऽस्ति, पञ्चेन्द्रियजीवानामपि तद्योग्यताहेतुगुणसामग्रीविकलानां ‘तथा’ तेन प्रकारेण धर्मरत्नं सुलभं न भवतीति प्रकृतसंबन्ध इति, पूर्वसूचितपशुपालदृष्टान्तश्चाऽयं-“बहुविबुधजनोपेतं, हरिरक्षितमप्सरःशतसमेतम् । इह अस्थि हस्थिणपुरं, पुरं पुरन्दरपुरुष वरं ॥१॥ तत्र श्रेष्ठिगरिष्ठः, पुत्रागो नागदेवनामाऽऽसीत् । निम्गलसीलगुणधरा, वसुंधरा गेहिणी तस्स ॥ २ ॥ तत्तनयो विनयोज्वल-मतिविभवभरो वभूव जयदेवः । दक्खो रयणपरिक्खं, सिक्खइ सो वारससमाओ ॥ ३ ॥ विञ्जितान्यमहसमलं, विञ्जदं सञ्चिन्तितार्यदानपटुम् । चिन्तामणिं पमुत्तुं, सेसमणी गणइ उवलसमे ॥ ४ ॥ चिन्तामणिरत्नकृते, सुकृती स कृतोद्यमः पुरे सकले । हट्टं हट्टेण धरं, धरेण भमिओ अपरित्तो ॥ ५ ॥ न च तमवाप दुरापं, पितराबूचेथ्य यन्मयाऽत्र पुरे । चिन्तामणी न पत्तो, तो जामि तयत्थमन्नत्थ ॥ ६ ॥ ताभ्याममाणि वत्स !, स्वच्छमते ! कल्पनैव खल्वेषा । अन्नत्थ वि कत्थइ न-त्थि एस परमत्थओ भुवणे ॥ ७ ॥ तद्रत्नैरसपत्नै-र्यथेष्टमन्यैरपि व्यवहरस्व । निम्मलकमलाकलियं, भवणं ते होइ जेणमिणं ॥ ८ ॥ इत्युक्तोऽपि स चिन्ता-र-

ज्ञासौ रचितनिश्चयश्चतुरः । यारिजंतो पियरे-हि निगओ हत्थिणपुराओ ॥ ९ ॥ नगनगरग्रामाकर-कवेटपचनपयाधि-
 तीरेणु । तम्मगणपउणमणो, सुइरं भंतो किलिस्संतो ॥ १० ॥ तमलभमानो विमनाः, द्धयो किं नाडस्ति सत्यभेवेदम् । पउ-
 अहना न तस्स चिंतं, न अन्नहा होइ सत्थुत्तं ॥ ११ ॥ इति निश्चित्य स चेतसि, निपुणं वम्भमितुमारभत भूयः । खाणी
 राउ मणिलणीओ, पुच्छापुच्छि नियच्छंतो ॥ १२ ॥ वृद्धनरेणकेन च, सोडभाणि यथा मणीचतीहाडस्ति । खाणी
 मणीण तत्य य, पयरमणी पायइ सपुत्तो ॥ १३ ॥ तत्र च जगाम मणिगण-ममलमनारतमथो मृगयमाणः । एगो य तस्स
 मिलिओ, पसुवालो यालिसो अहियं ॥ १४ ॥ जयदेवेन निरैश्यत, वर्तुल उपलश्च करतले तस्य । गहिओ परिच्छिओ
 तह, नाओ चिंतामणि त्ति इमो ॥ १५ ॥ सोडयाचि तेन समुदा, पशुपालः प्राह किममुना कार्यम् ? । भणइ वणी सगि-
 हगओ, वालाणं कीलणं दाहं ॥ १६ ॥ सोडजल्पदीदशा इह, ननु वहयः सन्ति किं न गृह्णासि ? । सिद्धिसुओ भणइ अहं,
 समुसुओ निययगिहगमणे ॥ १७ ॥ तदेहि मत्थमेनं, त्मन्यमपि भद्र ! लप्स्यसे ह्यत्र । अपरोवयारसील-त्तणेण तह
 वि हु न सो देइ ॥ १८ ॥ तत एतस्याडपि च वर-मयमुपकर्ताऽस्तु मास भूदफलः । इय करुणारसियमई-सिद्धिसुओ
 भणइ आभीरं ॥ १९ ॥ यदि भद्र ! मम न दत्से, चिन्तामणिमेनमात्मनाऽपि ततः । आराहसु जेण तुहं, पि चितियं
 देइ खलु एसो ॥ २० ॥ इतरः प्रोचे यदि स-त्यमेप चिन्तामणिर्मयाऽचिन्ति । ता वोरकयरकच्चर-पसुहं मह देउ लहु
 चहुयं ॥ २१ ॥ अथ हसितविकसितमुखः, श्रेष्ठिसुतः साह चिन्त्यते नैवम् । किंतुववासतिगंडतिम-रयणिमुहे लिच्च-
 महिवीढे ॥ २२ ॥ शुचिपट्टनिहितसिचये, क्खपित्तविलिप्तं मणिं निधायोच्चैः । कप्परकुसुममाई-हि पूइरं नमिय विहि-

पुबं ॥ २३ ॥ तदनु विचिन्त्यत इष्टं, पुरोऽस्य सर्वमपि लभ्यते प्रातः । इय सोऽं सो घाले-वि छालिया गाममभिचलिओ
 ॥ २४ ॥ न स्यास्यति हस्तले-ऽस्य मणिर(यं)लं नूनमूनपुण्यस्य । इय चितिय सिद्धिसुओ, वि तरस पुट्टिं न छडुइ ॥ २५ ॥
 गच्छन् पथि पशुपालः, ग्राह मणे ! छागिका इमा अधुना । विक्किणिय किणिय घणसा-रसाइ काहामि तुह पूयं ॥ २६ ॥
 मम चिन्तितायंपूर्व्या, सान्वयसंजो भवेस्त्वमपि भुवने । एव मणिमुल्लवंते-ण तेण भणियं पुणो एयं ॥ २७ ॥ दूरे ग्राम-
 स्तावन्, मणे ! कथां कथय काञ्चन ममाग्रे । अह न मुणसि तोऽहं तुह, कहेमि निसुणेसु एरगगो ॥ २८ ॥ देवगृहमेक-
 हस्तं, चतुर्भुजो वसति तत्र देवस्तु । इय पुणरुत्तं बुत्तो, वि जंपए जाव नेव मणि ॥ २९ ॥ ताचदुवाच स रुटो, यद्धि
 हुक्कृतिमात्रमपि न मे दत्से । ता चितियऽथसंपा-यणम्मि तुह केरिसी आसा ? ॥ ३० ॥ तच्चिन्तामणिरिति ते, नाम
 मृपा सत्यमेव यदि वेदम् । जं तुह सपत्तीए, वि न मह फिट्टइ मणे ! चिंता ॥ ३१ ॥ किञ्च क्षणमपि योऽहं, रब्जातकै-
 र्विना नहि स्थातुम् । सत्तो सोऽह कहमिह, उववासतिणेण न मरामि ? ॥ ३२ ॥ तन्मम मारणहेतो-रणिजा रे ! वणि-
 तोऽसि तद्गच्छ । जस्य न दीससि इय भणि-य नंखिओ तेण सो सुमणी ॥ ३३ ॥ जयदेवो मुदितमनाः, सम्पूर्णमनो-
 रथः प्रणतिपूर्वम् । चिंतामणिं गहित्ता, नियनयरभिमुहमह चलिओ ॥ ३४ ॥ मणिमाहात्म्यादुल्लसि-तवैभवः पथि मट्टापुरे
 नगरे । रयणवइनामयूयं, परिणीय सुबुद्धिसिद्धिस्स ॥ ३५ ॥ बहुपरिकरपरिकरितो, जतनिवहैर्गीयमानसुगुणगणः । हस्त्रियण-
 पुरम्मि पत्तो, पणओ पियराण चलणेसु ॥ ३६ ॥ [युगम्] ॥ अभिनन्दितः स ताभ्यां, स्वजनैः सम्मानितः सबहुमानैः ।
 शुणिओ सेसजणेणं, भोगाण भायणं जाओ ॥ ३७ ॥ ज्ञातस्यास्योपनयो-ऽयमुच्चैर्करमनरकृतिर्यधु । इयरमणीण खणीसु व,

परिष्कर्तव्यं क्व क्व वि ॥ ३८ ॥ जीवेन लभ्यत इयं, मनुजगतिः सम्मणीखनीतुल्या । तद्य वि दुलहो चिंता-
मणिष जिणदेसिओ धम्मो ॥ ३९ ॥ पशुपालोऽत्र यथा खलु, मणिं न लेभेऽनुपात्तसुकृतधनः । जह पुण्णवित्तजुत्तो,
यणिपुत्तो पुण तयं पत्तो ॥ ४० ॥ तद्धततगुणविभवो, जीवो लभते न धर्मरत्नमिदम् । अविकलनिम्मलगुणगण-विहव-
भरो पावइ तयं तु ॥ ४१ ॥ (श्रीधर्मरत्नप्रकरणवृत्तौ श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतायां) ॥ ९५ ॥

जह दिट्ठीसंजोगो, न होइ जचंययाण जीवाणं । तह जिणमयसंजोगो, न होइ मिच्छंधजीवाणं ॥ ९६ ॥
व्याख्या-यथा 'जालन्धानां' आजन्मतोऽन्धीभूतानां 'जीवानां' प्राणिनां 'दृष्टिसंयोग'श्चक्षुस्सम्बन्धो न भवति, तथा
'मिथ्यात्वेन' कुनासनया 'अन्धा' विवेकविकला ये जीवास्तेषां 'जिनमतस्य' श्रीजिनशासनस्य 'संयोगः' प्राप्तिर्न भवति ॥ ९६ ॥
पचक्कम्मणंतगुणा, जिणिंदधम्मं न दोसलेसोऽवि । तहवि तु अन्नाणंऽधा, न रंमंति कयावि तम्मि जिया ॥ ९७ ॥
व्याख्या-श्रीजिनेन्द्रधर्मे 'प्रत्यक्षं' साक्षादनन्तगुणा इहलोकै यथाःप्रभृतिप्राप्तिः परलोके च स्वर्गमोक्षसौख्यावाप्तिः,
नाऽस्मिन् दोषाणां-अयदाःप्रभृतीनां 'लेशोऽपि' लवोऽपि, तथापि 'हुः'निश्चये 'अज्ञानेन' यथावत्स्वरूपानवबोधेन, अन्धा
जीवाः कदाऽपि 'तस्मिन्' जिनेन्द्रधर्मे 'न रमन्त एव' न धृतिं वभ्रन्त्येव, अज्ञानित्वादेव ॥ ९७ ॥

मिच्छे अणंतदोसा, पयडा दीसंति नवि य गुणलेसो । तहवि य तं चेव जिया, ही !! मोहंघा निसेवंति ॥ ९८ ॥
व्याख्या-'मिथ्यात्वे' कुगुरुकुदेवकुधर्माद्दीकारख्याध्यवसाये अनन्तदोषा नरकपातादयः 'प्रकटाः' स्पष्टा दृश्यन्ते,

नापि च गुणस्य 'लेशो' लवो दृश्यते, 'तथापि च' एवं जानन्तोऽपि 'ही' इति विस्मये विपादे वा; 'मोहेन' अज्ञाने-
नाऽन्धाः सन्तो जीवास्तदेव सिध्यात्वं 'निषेवन्ते' आश्रयन्ति ॥ ९८ ॥

धिद्धी ताण नराणं, विद्वाने तद्द गुणेस्तु कुसलत्तं । सुहसचधम्मरयणे, सुपरिक्खं जे न जाणंति ॥ ९९ ॥

व्याख्या-तेषां नराणां 'विद्वाने' शिष्ये 'कुशलत्वं' नैपुण्यं धिग् धिक्, किं तेषां विल्यकौशलेन ? , तथा 'गुणेषु' शौर्यो-
दार्यधैर्यादिषु कुशलत्वं धिग्, धिक्, कथं तेषां चिक्त्वमित्याह-ये पुरुषाः 'शुभं' शुभकारि, तथा 'सत्यं' सत्यरूपं, एवंविधं
यद्धर्मरत्नं, तस्मिन् 'सुपरीक्षां' सत्परीक्षणं, 'न जानन्ति' नाऽवबुध्यन्ते, यथाऽयं धर्मः श्रेयान् उतायं धर्मं इति परीक्षा-
विकलास्तेषामन्यत्र कुशलत्वमपि धिग्, यदुक्तं-"वावत्तरिकलाकुसला, पंडियपुरिसा अपंडिया चेव । सव्वकलाणं पवरं,
जे धम्मकलं न याणंति ॥ १ ॥" ॥ ९९ ॥

जिणधम्मो य जीवाणं, अपुवो कप्पपायवो । सग्गापवग्गसुक्खाणं, फलाणं दायगो इमो ॥ १०० ॥

व्याख्या-रे जीव ! 'जीवानां' प्राणिनां अयं जिनधर्मश्च 'अपूर्वो' अभिनवः 'कल्पपादपः' कल्पवृक्षः, कथमपूर्वत्वं ? ,
इत्याह-यतः, किम्भूतः ? ; स्वर्गापवर्गसौख्यानां फलानां 'दायको' दाता, अन्यो हि कल्पवृक्ष एवंविधफलानां दाता न
भवति, अयं चैषामप्यतोऽन्यस्मात्कल्पपादपादयमपूर्वं इति ॥ १०० ॥

धम्मो वंधु सुमित्तो य, धम्मो य परमो गुरू । सुक्खमग्गपयट्ठाणं, धम्मो परमसंदणो ॥ १०१ ॥

स्यास्या-रे जीव ! अयं श्रीजिनपमो 'धन्धुरिव' आतेव, यथा आता आपदि साहाय्यं ददाति तथाऽयं धर्मोऽपि भयपरि त्राता, 'व' पुनरयं धर्मः 'मुमित्रं' सुसंला, यथा मुमित्रं हितार्थसम्पादनात् सुखयति तथाऽयं धर्मोऽपि, तथाऽयं धर्मश्च 'परमः' प्ररुदो गुरुः, यथा गुरुरसन्मार्गोद्धिवर्तयति तथाऽयं धर्मोऽपि नरकतिर्यङ्मार्गोद्धिवारयिता, तथा 'मोक्षमार्गप्रवृत्तानां' शिवपपप्रचरितानां जीवानामयं धर्मः परमः 'स्यन्दनो' रथो, यथा स्यन्दनेन मार्गो सुखेन गम्यते तथा धर्मोणाऽपि मोक्षमार्गो प्रवृत्ताः पुरुषाः सुखेन शिवपुरीं गच्छन्ति ॥ १०१ ॥

चउगइऽणंतदुराणनट-पलित्तभवकाणणे महाभीमे । सेवसु रे जीव ! तुमं, जिणवयणं अमियकुंडसमं ॥ १०२ ॥
 व्यात्या-रे जीव ! त्वं 'महाभीमे' महारैद्रे, चतसृणां गतीनां नरकादिरूपाणामनन्तानि यानि दुःखानि तान्येव 'अनलो' पक्षिणेन 'प्रदीप्तं' ज्वलितं यन्नयकाननं तस्मिन् 'जिनवचनं' श्रीसिद्धान्तममृतकुण्डसमं 'सेवस्व' भजस्व, सिद्धान्तो-
 षमनुष्ठानं कुरुष्वेत्यर्थः ॥ १०२ ॥

विममे भयमग्नेसे, अणंतदुहगिम्हृतायसंतत्ते । जिणधम्मकप्पखलं, सरसु तुमं जीव ! सिवसुहृदं ॥ १०३ ॥
 व्यात्या-हे जीव ! त्वं 'विपमे' दुस्सयारे, तथाऽनन्तदुःखान्येव ग्रीष्मतापत्तेन 'सन्तप्ते' उपद्रुते, एवंविधे भय एव-
 संसार एव 'मरुदेशो' मरुत्खलं, तस्मिन् भवमरुदेशे, जिनधर्म एव कल्पवृक्षस्तं 'स्मर' विचिन्तय, रक्षकत्वेनेति, किम्भूतं
 जिणधर्मकल्पवृक्षं ?-शिवसुखानि ददातीति शिवसुखदस्तम् ॥ १०३ ॥

किं बहुणा ? जिणधम्मे, जइयं बहु भवोदहिं घोरं । लहु तरिउमणंतसुहं, लहइ जिओ सासयं ठाणं ॥ ३०४ ॥
 व्याख्या-किं, 'बहुना' बहुक्तेन ? हे जीव ! तथा 'जिनधर्मे' जिनप्रणीते धर्मे, 'यतितव्यं' प्रयत्नः कार्यो, यथा 'जीवः'
 स्वात्मा 'लघु' शीघ्रं 'घोरं' रौद्रमनाद्यनन्तत्वाद् भव एव 'उदधिः' समुद्रस्तं तीर्त्वा 'अनन्तसुखं' अनवसानसौख्यं शाश्व-
 तस्थानं मोक्षलक्षणं लभते, तदवस्थायां च शरीरादिदुःखकारणाभावात् केवलं सुखभागभवत्यात्मा, यदुक्तं श्रीआचाराङ्गे
 लोकसारनाम्नि पञ्चमाध्ययने [पष्ठोद्देशके]- "से न दीहे न हस्से न वट्टे न तंसे न चउरंसे न परिमंडले, न किण्हे न नीले
 न लोहिए न हालिडे न सुक्खिळे, न सुरभिगंधे न दुरभिगंधे, न तित्ते न कडुए न कसाए न अंविळे न महुरे, न कक्खडे
 न मउए न गुरुए न लहुए न सीए न उण्हे न निद्धे न लुक्खे, न काऊ न रुहे न संगे न इत्थी न पुरिसे न अन्नहा,
 परिण्णे सन्ने, उवमा न विज्जाए, अरुबी सत्ता, अपयस्स पयं नत्थि, से न सडे न रुवे न गंधे न रसे न फासे इति" [एत-
 टीका-] (*-स-परमपदाध्यासी लोकान्तकोशपट्टभाक्षेत्रावस्थानोऽनन्तज्ञानदर्शनोपयुक्तः संस्थानमाश्रित्य न दीर्घो न
 इत्थो न वृत्तो न त्र्यस्रो न चतुरस्रो न परिमण्डलो, वर्णमाश्रित्य न कुष्णो न नीलो न लोहितो न हारिद्रो न शुक्लो,
 गन्धमाश्रित्य न सुरभिगन्धो न दुरभिगन्धो, रसमाश्रित्य न तिक्तो न कटुको न कषायो नाम्लो न मधुरः, स्पर्शमाश्रित्य
 न कर्कशो न मृदुर्न लघुर्न गुरुर्न शीतो नोष्णो न स्निग्धो न रुक्षो) "न काऊ" इत्यनेन लेख्या गृहीता, यद्विवा
 न कायवान्, (*यथा वेदान्तवादिनां-एक एव मुक्तात्मा, तत्कायमपरे क्षीणक्लेशा अनुप्रविशन्ति, आदित्यरश्मय इवांशु-

* शोधनार्थं संगृहीतेषु षट्कर्ष्यैर्वाक्येषु शुद्धितोऽस्त्यत्र वृत्तिपाठः, अतोऽयं कौटंलस्यः पाठस्तत्र उद्धृत इति ।

मन्तमिति' तथा न, "रुह्" वीजजन्मनि प्राडुर्भावे च, रोहतीति रुहः, न रुहोऽरुहः, कर्मबीजाभावादपुनर्भावीत्यर्थः, न पुनर्यथा शाक्यानां दर्शननिकारतो मुक्तात्मनोऽपि पुनर्भवोपादानमिति, उक्तं च—'दग्धेन्धनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनवधारितभीरुनिष्ठं । मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्यशूर—स्त्वच्छासनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यम् ॥ १ ॥' तथा न विद्यते सङ्गोऽमूर्त्तत्याघस्य स तथा, न स्त्री न पुरुषो) न 'अन्यथे'ति [न] नपुंसकः, "परिण्णे" इति केवलं सर्वैरात्मप्रदेशैः परि-समन्ताद्विशेषतो जानातीति परिज्ञः, तथा सामान्यतः सम्यग् जानातीति—पश्यतीति संज्ञः, ज्ञानदर्शनयुक्त इत्यर्थः, यदि नाम स्वरूपतो न ज्ञायते मुक्तात्मा तथाप्युपमाद्वारेणाऽऽदित्यगतिरिव ज्ञायत एवेति चेत्तत्र, यत आह—“उवमा ण चिज्जए” उपमीयते—सदृशात्परिच्छिद्यते यथा सा उपमा—तुल्यता, सा मुक्तात्मनस्तज्ज्ञानसुखयोर्वा न विद्यते, लोका-तिगत्वात्तेषां, कुत एतदिति चेदाह—“अरूवी सत्ता” तेषां मुक्तात्मनां या सत्ता साऽरूपिणी, अरूपित्वं च दीर्घादि-प्रतिषेधेन प्रतिपादितमेव, किञ्च “अपयस्स” इत्यादि, न विद्यते पदं—अवस्थाविशेषो यत्स सोऽपदस्तस्य, पद्यते—गम्यते येनाऽर्थस्तत्पदम्—अभिधानं, तच्च 'नाऽस्ति' न विद्यते, वाच्यविशेषाभावात्, तथाहि—योऽभिधीयते स शब्दरूपरसगन्धस्पर्शा-न्यतरविशेषेणाऽभिधीयते, तस्य च तदभाव इत्येतद्दर्शयितुमाह—“से ण सधे” इत्यादि, 'स' मुक्तात्मा न शब्दरूपो न रूपात्मा न गन्धो न रसो न स्पर्श इत्येतावन्त एव वस्तुनो भेदाः स्युः, तत्प्रतिषेधाच्च नापरः कश्चिद्विशेषः सम्भाव्यते येनाऽसौ व्यपदिश्येतेति भावार्थः” [इत्याचाराङ्गवृत्तौ] ॥ १०४ ॥

ते धन्ना ते साह, तेसिं च नमो अकल्पपडिविरया । धीरा वयमसिहारं, चरंति जह थूलभद्दमुणी ॥ १०५ ॥

(ते धन्यास्ते साधवः, तेषां च नमः (ये) अकार्यप्रतिविरताः । धीरा व्रतमसिधारं, चरन्ति यथा स्थूलभद्रमुनिः)

इति श्रीवैराग्यशातकं सटीकम् ॥

ग्रन्थकृतप्रशस्तिः—

श्रीगुरुखतरगच्छे, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजानां । राज्ये विराजमाने, मुनिवार्धिसेन्दुमितवर्षे (१६४७) ॥ १ ॥ श्रीक्षेम-
राजाभिधषाठकानां, शिष्या विशिष्य क्षमया क्षमाभाः । क्षमाधराक्षोभ्यविनियवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥ २ ॥
प्रमोदमाणिक्यसुनामधेया-स्तेषां च सन्त्यद्भुतभागधेयाः । शास्त्रार्थसर्वस्वकलापविज्ञा, जयन्ति मुज्ञा जयसोमसंज्ञाः
॥ ३ ॥ तेषां शिष्येण्यं, गुणविनयाख्येन निर्ममे व्याख्या । काऽपि यथादर्शमणु-स्वरितं वैराग्यशातकस्य ॥ ४ ॥ यद्यत्प्रा-
कृतसूत्रै-र्न मिलति तत्रापि पूर्वसूरिगिरां । प्रामाण्यादिति विबुधैः, सर्वं सत्यं समाधेयम् ॥ ५ ॥

इति श्रीभववैराग्यशातकं सम्पूर्णम् ।

ग्रन्थान्नं ९९५ । यथाप्रति संवत् १६६३ वर्षे कार्तिक-नदिपष्ठी भृगुलिखितं ।

सर्वत्र यो मोहनलालजीति, प्रायः प्रसिद्धिं परमां महात्मा । स्वर्गं गतं सच्चरितं पवित्रं, नमामि नित्यं मुनिमोहनं तम् ॥ १ ॥

नमोऽस्तु श्रमणाय भगवते श्रीमन्महावीराय
 प्रवचनप्रभावकश्रीमञ्जिनदत्त-कुशल-सूरीश्वर-मोहनयशःकेयारपादपद्मेभ्यो नमः ।
 श्रीमल्लक्ष्मीलाभगणिवरविनिर्मितं

वैराग्यरसायनप्रकरणम् ।

संसारविडलसागर-निचडियजीवाण उद्धरणधीर ! । सिरिवीरनाहजिणवर !, पणयपुरंदर ! नमो तुज्झ ॥ १ ॥
 संवेगरयणखाणीण, पाए पणमित्तु सधसूरीणं । विरएमि पगरणमहं, वैरगरसायणं नाम ॥ २ ॥
 वैरगं इह हवई, तस्स य जीवस्स जो हु भवभीरू । इयरस्स पुणो वैरग-रंगवयणं पि विससरिसं ॥ ३ ॥

संसारविपुलसागर-निपतितजीवन्तां उद्धरणधीर ! । श्रीवीरनाथजिणवर !, प्रणतपुरन्दर ! नमस्तुभ्यम् ॥ १ ॥
 संवेगरखलनीनां, पादान् प्रणम्य सर्वसूरीणां । विरचयामि प्रकरणमहं, वैराग्यरसायनं नाम ॥ २ ॥
 वैराग्यमिह भवति, तस्य च जीवस्य यः खलु भवभीरुः । इतरस्य पुनर्वैराग्य-रङ्गवचनमपि विपसहशम् ॥ ३ ॥

वेरगं खलु दुविहं, निच्छयववहाररूपमिह युतं । निच्छयरूपं तं चिय, जं तिगरणभावबु[स्त्रु]द्धीए ॥ ४ ॥
ववहारवेरगं जं, परंजणकयम्मि किज्जइ य । तं पि ह्नु कोडाकोडी-वारं लब्धं च जीवेण ॥ ५ ॥
अहवावि होइ दुविहं, निसग्गुवणसभेयसंभिन्नं । संवेगं सिवकारण-भूयं परमत्थजुत्तीए ॥ ६ ॥
निसग्गं [खलु] दुभेयं, चाहिरपच्चयं अघाहिरं चैव । पत्तेयबुद्धिसिद्धाण, सयंसंबुद्धाण तं जाण ॥ ७ ॥
उवणसं वेरग-जुयभेयविसुद्धसुत्तमं सुत्ते । बहुसवणमवहुसवणं, सुगुरुसमीवे हवई तं च ॥ ८ ॥
निम्मलमणपुहवी-रुहो य जिणधम्मनीरपरिसित्तो । सिवसुहफलभरनमिओ, संवेगतरू जये जयऊ ॥ ९ ॥
रे जीव ! मोहपासेण, अणाइकालाओ वेढिओऽसि तुमं । इय नाऊण सम्मं, छिंदसु तं नाणल्लगेण ॥ १० ॥

वैराग्यं खलु द्विविधं, निश्चयव्यवहाररूपमिहोक्तं । निश्चयरूप तदेव, यत्रिकरणभावबु[स्त्रु]द्ध्या ॥ ४ ॥
व्यवहारवैराग्यं यत्, परंजनकृते क्रियते च । तदपि खलु कोटाकोटी-वारं लब्धं च जीवेन ॥ ५ ॥
अथवाऽपि भवति द्विविधं, निसर्गोपदेशभेदसम्भिन्नं । संवेगः शिवकारण-भूतं परमार्थयुक्त्या ॥ ६ ॥
निसर्गं [खलु] द्विभेदं, बाह्यमत्ययं अवाह्यं चैव । प्रत्येकबुद्धिसिद्धानां, स्वयंसम्बुद्धानां तज्जानीहि ॥ ७ ॥
उपदेशो वैराग्य-युतभेदविशुद्धसुत्तमं सूत्रे । बहुश्रवणमवहुश्रवणं, सुगुरुसमीपे भवति तच्च ॥ ८ ॥
निर्मलमतःपृथिवी-रुहश्च जिनधर्मनीरपरिसिकः । शिवसुखफलभरनमितः, संवेगतरूर्जगति जयतु ॥ ९ ॥
रे जीव ! मोहपाशेन, जनादिकालतो वेष्टितोऽसि त्वं । इति ज्ञात्वा च सम्यक्, छिन्दि तं ज्ञानखड्गेन ॥ १० ॥

नरखित्तदीर्घकमले, दिशादलाढ्ये वि नागनाल्लिह्ये । निचं पि कालभमरो, जणमयरंदं पियइ बहुहा ॥ ११ ॥
 कोहानलं जलंतं, पज्जालंतं सरीरतिणकुडीरं । संवेगसीयसीयल-खमाजलेणं च विज्झवह ॥ १२ ॥
 तनुगणवणुप्पन्नं, उम्मुलंतविवेयतरुमणहं । मिउभावअंकुसेणं, माणगयंदं वसीकुणह ॥ १३ ॥
 जा अइकुडिला डसइ, अप्पापुरिसं च विस्सदोहयरा । अज्जवमहोरगेणं, तं मायासप्पिणिं जिणह ॥ १४ ॥
 सुहं देरसिरिधराओ, जीवनिवइणो य गुणगणनिहाणं । गिण्हंतं हो ! साहह, तण्हाचोरं महाघोरं ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोहमुग्गर-प्रहारपूरेण लोहगुरुकुम्भं । तह संचुत्तह विवुहा !, पुणोवि न जह तारिसो होइ ॥ १६ ॥
 देहुज्जाणाओ वि य, नीहरमाणं च मोहवेतालं । अन्नाणजणणिपुत्तं, कीलह वैरगमंतेण ॥ १७ ॥

नरक्षेत्रदीर्घकमले, दिशादलाढ्येऽपि नागनालीके । नित्यमपि कालभ्रमरो, जनमकरन्दं पिवति बहुधा ॥ ११ ॥
 क्रोधानलं ज्वलन्तं, प्रज्जालयन्तं शरीरतृणकुटीरं । सवेगशीतशीतल-क्षमाजलेन च विध्यापयत ॥ १२ ॥
 तनुगहनवनोत्पन्नं, उन्मूल्यमानविवेकतरुमनघं । मृदुभावअङ्कुशेन, मानगजेन्द्रं वशीकुरुत ॥ १३ ॥
 या अतिकुटिला दशति, आत्मपुरुषं च विश्वद्रोहकरी । आर्जवमहोरगेण, तां मायासर्पिणीं जयत ॥ १४ ॥
 सुखं देहश्रीगृहाद्, जीवनृपतेश्च गुणगणनिधानं । गृह्णन्तं भोः ! साधयत, तृष्णाचोरं महाघोरम् ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोधमुग्गर-प्रहारपूरेण लोभगुरुकुम्भं । तथा सञ्चूणयत विवुधाः !, पुनरपि न यथा तादृशो भवति ॥ १६ ॥
 देहोद्यानादपि च, निस्तरमाणं च मोहवेतालं । अज्ञानजननीपुत्रं, कीलयत वैराग्यमन्त्रेण ॥ १७ ॥

चउधिहकसायकमलो, हिंसादढमूलविसयहुसाहो । जन्मजरामरणफलो, उम्मुलेयोधो य मूलाओ ॥ १८ ॥
 भीमम्मि भवसमुद्रे, पडिया कीसंति पाणिनो मूढा । न सरंति निरुवैरग-बंधवं बंधणविमुक्कं ॥ १९ ॥
 करुणाकमलाइन्ने, आगमउज्जलजलेण पडिपुन्ने । चारस भावणहंसे, झीलह वैरगगपउमदहे ॥ २० ॥
 कळोलचवलळ्ळी, सयणाणं संगमा सुविणतुल्ला । तडिदिव चलं वियाणह, जुवणदेहं जरगेहं ॥ २१ ॥
 सिद्धिपुरचारअगल-सरिसं उज्झिय ममतभावं खु । तण्हामहासहिमंतं, चिंतसु निम्ममत्तणं धीर ! ॥ २२ ॥
 इंदाइया य देवा, मरंति कालेण पीडियाऽसरणा । ता तुब्भ मरणकाले, होही को नाम सरणं च ? ॥ २३ ॥
 पियमायभायपरियण-जणेसु पासंतएसु रे जीव ! । जममंदिंरं नीओ, अत्ताणो सकयकम्ममेहिं ॥ २४ ॥

चतुर्विधकपायवृक्षो, हिंसादढमूलविषयवहुशालः । जन्मजरामरणफल, उन्मूलयितव्यश्च मूलतः ॥ १८ ॥

भीमे भवसमुद्रे, पतिता क्लियन्ते प्राणिनो मूढाः । न सरन्ति नीरुजवैराग्य-बन्धवं बन्धनविमुक्कम् ॥ १९ ॥

करुणाकमलाकीर्णे, आगमोज्ज्वलजलेन प्रतिपूर्णे । द्वादशभावनाहंसे, स्नात वैराग्यपद्मद्रहे ॥ २० ॥

कळोलचपलालक्ष्मीः, स्वजनानां सङ्गमाः स्वमतुल्याः । तडिदिव चलं विजानीत, यौवनदेहं जरगेहन् ॥ २१ ॥

सिद्धिपुरद्वारअर्गला-सदशं उज्झित्या ममत्वभावं खलु । तृणामहासहिमन्त्रं, चिन्तय निर्ममत्वं धीर ! ॥ २२ ॥

इन्द्रादिकाश्च देवा, धियन्ते कालेन पीडिता अशरणाः । ततस्त्व मरणकाले, भविष्यति को नाम शरणं च ? ॥ २३ ॥

पितृमातृचातृपरिजन-जनेषु पश्यत्सु रे जीव ! । यममन्दिंरं नीत, अत्राणः [अशरणस्सन्] स्वकृतकर्मभिः ॥ २४ ॥

जइ सुत्तो ता सुत्तो, कालपिसाएण गसियलोएणं । मा मा वीसहसु तुमं, रागदोसाण सचूणं ॥ २५ ॥
 गहिज्जण सबविरइं, अणुधपाइं च चतुमिच्छेसि । विसयवसेण कायर !, इय लज्जा तुज्झ अइगस्सई ॥ २६ ॥
 परिहर कुमित्तसंगं, जस्स य संगओ हवसि च्लचित्तो । चाएण हीरमाणो, दुमुव कुरु साहुसंसगं ॥ २७ ॥
 कारागिहम्मि वासो, सीसे घाओ वि होउ खगस्स । लगउ मम्मै वाणो, मा संगो होउ कुगुस्स ॥ २८ ॥
 वरनाणकिरियचकं, तवनियमतुरंगमेहिं परिजुत्तं । संवेगरहं आरुहिय, वच्चह निघाणवरणयरं ॥ २९ ॥
 दुक्खमहाविसवल्लिं, भूरिभवममणपावतरुचडियं । वेरगकालकरवाल-तिक्खधाराहिं कप्पेसु ॥ ३० ॥
 संवेगमहाकुञ्जर-खंधे चडिज्जण गहिवि तवचकं । घणकम्मरायसेणं, निदलह समाहिमणुहवह ॥ ३१ ॥

यदि सुप्तस्तो भुक्तः, कालपिशाचेन त्रसितलोकेन । मा मा विश्वसिहि त्वं, रागद्वेषयोः शत्रोः ॥ २५ ॥
 गृहीत्वा सर्वविरतिं, अणुव्रतानि च त्यक्तुमिच्छसि । विषयवशेन कातर !, इति लज्जा तवातिगुरुकी ॥ २६ ॥
 पहिहर कुमित्रसङ्गं, यस्य च सङ्गाद् भवसि च्लचित्तः । वातेन ह्यियमाणो, द्रुम इव कुरु साधुसंसर्गम् ॥ २७ ॥
 कारागृहे वासः, शीर्षे घातोऽपि भवतु खड्गस्य । लगतु ममै वाणः, मा सङ्गो भवतु कुयुरोः ॥ २८ ॥
 वरज्ञानक्रियाचकं, तपोनियमतुरङ्गमैः परियुक्तं [योत्रितं] । संवेगरथमारुह्य, व्रजत निर्वाणवरनगरम् ॥ २९ ॥
 दुःखमहाविपवल्लिं, भूरिभवन्नमणपापतरुचटितां । वैराग्यकालकरवाल-तीक्ष्णधाराभिः कर्तव्य ॥ ३० ॥
 संवेगमहाकुञ्जर-स्कन्धे चटित्वा गृहीत्वा तपश्चक्रं । घनकर्मराजसैन्यं, निर्दलयत समाधिमनुभवत ॥ ३१ ॥

पंचिदियचलतुरए, पइदिवसं कुप्पहम्मि धावंते । सुयरल्लुणा निगिण्हिय, वंधह वैरगगसंकुम्मि ॥ ३२ ॥
 अप्पसराओ जाए, दंसणवित्थिण्णानाणपरिकलिए । वैरगगमहापउमे, समाहिभसलो शुणज्जुणउ ॥ ३३ ॥
 जइ सुद्धभावणाए, जीवपुरिसेण पत्थिओ होई । संवेगकप्परुक्खो, किं किं न हु वंछियं देइ ॥ ३४ ॥
 दोससयगगरीणं, विरत्तविसवह्वरीण नारीणं । जइ इच्छह संवेगं, ता संगं चयह तिविहेणं ॥ ३५ ॥
 समए समए आज्ज, संयं च विहडइ न वहए अहियं । परिअडइ कायलगो, कालो छायामिसेणं ते ॥ ३६ ॥
 किं किं न कयं तुमए, किं किं कायवयं न अहुणावि । तं किमवि कुणसु भायर !, जेणऽप्पा सिद्धिपुरमेइ ॥ ३७ ॥
 उजरस्स कए को को, न पत्थिओ ? इत्थ मइ निल्लजेणं । तं किमवि कयं न सुकयं, जेण कएणं सुहि होमि ॥ ३८ ॥

पञ्चेन्द्रियचलतुरगतः, प्रतिदिवसं कुपये धावतः । श्रुतरल्लुना निगृह्य, वधीत वैराग्यशङ्को ॥ ३२ ॥

आत्मसरसो जाते, दर्शनविस्तीर्णज्ञानपरिकलिते । वैराग्यमहापद्मे, समाधिभ्रमरो झुनज्जुनतु [अव्यक्तशब्दं करोतु] ॥ ३३ ॥

यदि शुद्धभावनाया, जीवपुरुषेण प्रार्थितो भवति । संवेगकल्पवृक्षः, किं किं न खलु वाञ्छितं ददाति ॥ ३४ ॥

दोषशतगर्गीणां, विरक्तवियवह्वरीणां नारीणां । यदि इच्छत संवेगं, ततस्सङ्गं त्यजत त्रिविधेन ॥ ३५ ॥

समये ससये आयुः, स्वयं च विघटते न वर्धतेऽधिकं । पर्यटति कायलग्नः, कालश्छायाभिषेण तव ॥ ३६ ॥

किं किं न कृतं त्वया, किं किं कर्त्तव्यं न अधुनाऽपि । तत् किमपि कुरु भ्रातः !, येनात्मा सिद्धिपुरमेति ॥ ३७ ॥

उदरस्य कृते कस्को, न प्रार्थितोऽत्र मया निर्लजेन । तत् किमपि कृतं न सुकृतं, येन कृतेन सुखी भवामि ॥ ३८ ॥

संपेसु वि जीवेसु, मितीतत्तं करेह गयमोहो । परिहरह वैरभावं, अट्टं रुद्धं च वोसिरह ॥ ३९ ॥
 सयलसमाहिनिहाणं, वियरियभविणसमूहधिरठाणं । पावमलवारिपूरं, सासयसंवेगं अबसह ॥ ४० ॥
 गंतिपायारमंडिय-महिंसगोउरं तं उज्जमकवाडं । जीवनरिदपमुइयं, नन्दउ वैरगपट्टणयं ॥ ४१ ॥
 संवेगविणा जं किंपि, पालिज्जइ वयणमणुवयं भाय ! । तं किर अहलं नेयं, ऊसरखित्तिम्मि वीयं व ॥ ४२ ॥
 जइ इच्छह परमपयं, अहवा कम्मक्खयं च वा तत्तं । ता पालह जीवदयं, जिणसासणपुत्तिसावित्तिं ॥ ४३ ॥
 मा भणह अलियवयणं, सुणिऊणं वसु-वसुहवईचरियं । सचं पि य मा भासह, जं परपीडाकरं होई ॥ ४४ ॥
 लोएवि जं सुणिज्जइ, सचं भासंतओ गओ नरयं । कोसियमुणिवि सुत्तस्स, भणियं आणं तथा कुणह ॥ ४५ ॥

सर्वेऽपि जीवेषु, मैत्रीतत्त्वं कुरुत गतमोहः । परिहरत वैरभावं, आर्त्तं रौद्रं च व्युत्सृजत ॥ ३९ ॥

सकलसमाधिनिधानं, वितरितभविजनसमूहस्थिरस्थानं । पापमलवारिपूरं, शान्धतसंवेगं अभ्यस्यत ॥ ४० ॥

क्षान्तिप्राकारमण्डितं, अहिंसागोपुरं तदुद्यमकपाटं । जीवनरेन्द्रप्रमुदितं, नन्दतु वैराग्यपट्टनकम् ॥ ४१ ॥

संवेगं विना यत् किमपि, पाल्यते वचनमणुव्रतं श्रातः ! । तत् किल अकलं ज्ञेयं, ऊपरक्षेत्रे वीजमिव ॥ ४२ ॥

यदि इच्छत परमपदं, अथवा कर्मक्षयं च वा तत्त्वं । ततः पालय जीवदयां, जिनशासनपुत्रीसावित्रीम् ॥ ४३ ॥

मा भणत अलीकवचनं, श्रुत्वा वसु-वसुधापतिचरितं । सत्यमपि मा भापत, यत्परपीडाकरं भवति ॥ ४४ ॥

लोकेऽपि यच्छ्रूयते, सत्यं भाषयन् गतो नरकं । कौशिकमुनिरपि सूत्रस्य, भणितं आज्ञां तथा कुरुत ॥ ४५ ॥

जेण परो दुष्मिज्जइ, पाणिवहो जेण होइ भणिएणं । अप्पा पडइ किलेसे, न हु तं भासंति गीयत्या ॥ ४६ ॥
 वज्जह अदत्तग्रहणं, बहंबंधनदायगं च अयशस्करं । संवेगबुद्धिपत्ता, सत्ता न रमंति अत्ताहे ॥ ४७ ॥
 जं नियदेहं सीमं-तिणीण (जूहं?) दट्टण रागमुब्वहइ । तस्स य देहस्स पुणो, किंचिवि अहमत्तणं सुणउ तुमं ॥ ४८ ॥
 जोणीमुहनिष्फिटिए, थणगच्छीरेण बट्टिए जाए । पगइए अमिज्जमए, एरिसदेहम्मि को रागो ? ॥ ४९ ॥
 हा ॥ असुइसमुप्पणया, निग्गया य तेण चैव वारेणं । सत्ता मोहपसत्तया य, रमंति तत्थेव असुइदारम्मि ५०
 नो जाणंति वराया, राएणं कलिमलस्स निद्धमणं । तत्थेव दिंति रागं, दुगंछणिअम्मि जोणीए ॥ ५१ ॥
 सोणियसुक्कोवण्णे, अमिज्जमइयम्मि वचसंधाये । रागो न हु कायधो, विरागमूले सरोरम्मि ॥ ५२ ॥
 येन परो दूयते, प्राणिवधो येन भवति भणितेन । आरमा पतति क्लेशे, न खलु तं भापन्ते गीतार्थोः ॥ ४६ ॥
 वर्जयतादत्तग्रहणं, बधयन्धनदायकं च अयशस्करं । संवेगबुद्धिप्राप्ताः, सत्त्वा न रमन्ते आत्मघ्नो[आत्मगुणहन्तर्यदत्ते] ॥ ४७ ॥
 यद्विजदेहं सीम-न्तिनीनां (यूयं ?) इद्व्य रागमुद्वहति । तस्य च देहस्य पुनः, किञ्चिदपि अधमत्वं शृणु त्वम् ॥ ४८ ॥
 योनिमुखनिष्फटिते, स्तनरक्षीरेण बद्धिते जाते । प्रकृतितोऽमेध्यमये, एतादृशे देहे को रागः ? ॥ ४९ ॥
 हा ॥ अशुचिसमुपन्नका, निर्गता च तेन चैव द्वारेण । सत्त्वा मोहप्रसक्तकाश्च, रमन्ते तत्रैव अशुचिद्वारे ॥ ५० ॥
 नो जानन्ति वराका, रागेण कलिमलस्य [अशुचेः] निर्द्धमनं । तत्रैव ददति रागं, जुगुप्सनीयायां योत्नौ ॥ ५१ ॥
 शोणितशुक्रोत्पन्ने, अमेध्यमये वर्चस्सद्भाते । रागो न खलु कर्त्तव्यो, विरागमूले शरीरे ॥ ५२ ॥

कागसुणगेहिं भक्ते, किमिकुलभक्ते य याहिभक्ते य। देहम्मि मयुभक्ते, सुसाणभक्त्वम्मि को रागो ? ५३
 वंतमलफणगूहक-सिंघाणगलालपूरिए दुट्टे । निच्चं असासयम्मि, खणमवि मा रमह देहम्मि ॥ ५४ ॥
 पिच्छसि सुहं सनिलयं, सविससं राइएण अहरेण । सकडक्खं सवियारं, तरलच्छिज्जुवणारंभे ॥ ५५ ॥
 पिच्छसि याहिरमहं, न पिच्छसि अंतरंगसुद्धिं । कामेण मोहिओ तुं, हा हा !! होहिंसी कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥
 पाइलचंपगमद्धिय-अगुरुयचंदणतुरुक्खामीसं । गंधं समोयरंतो, सुद्धो मन्नइ सुगंधोऽहं ॥ ५७ ॥
 अच्चिमलो कन्नमलो, खेलो सिंघाणओ अ पूओ य । असुइसुत्तपुरीसो, एसो ते अप्पणो गंधो ॥ ५८ ॥
 जो परगिरस्स लच्छि, कहिंयि पासित्तु कहइऽहं घणिओ । सो किर संयं दरिदो, भासंतो कहं न लज्जेइ ? ॥ ५९ ॥

जो परगिरस्स लच्छि, कहिंयि पासित्तु कहइऽहं घणिओ । सो किर संयं दरिदो, भासंतो कहं न लज्जेइ ? ॥ ५९ ॥

काकशुनकेभक्ष्ये, कृमिकुलभक्ष्ये च व्याधिभक्ष्ये च । देहे मृत्युभक्ष्ये, स्मशानभक्ष्ये को रागः ? ॥ ५३ ॥

दन्तमलकर्णगूयक-सिंघानकलालपूरिते दुट्टे । नित्यमशाश्वते, क्षणमपि मा रमध्वं देहे ॥ ५४ ॥

प्रेक्षते मुलं सनिलयं [निःशेषलयसहितं], सविशेषं राजितेन अधरेण । सकटाक्षं सविकारं, तरलाक्षी यौवनारम्भे ॥ ५५ ॥

प्रेक्षते वाल्गमर्थं, न प्रेक्षते अन्तरङ्गसुद्धिं । कामेन मोहितस्त्वं, हा हा !! भविष्यसि कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥

पाटलचम्पकमल्लिका-अगुरुकचन्दनतुरुक्कव्यामिश्रं । गन्धं समवतरन्, मुग्धो मन्यते सुगन्धोऽहम् ॥ ५७ ॥

अक्षिमलः कर्णमलः, खेलः सिंघानकश्च पूयश्च । अशुचिभ्रूत्रपुरीषो, एष ते आत्मनो गन्धः ॥ ५८ ॥

यः परगृहस्य लक्ष्मीं, कुत्रापि दृष्ट्वा कथयत्यहं धनिकः । स किल स्वयं दरिद्रो, भाषमाणः कथं न लज्जते ? ॥ ५९ ॥

जो परवर्णेण सहणो, जो परगंधेण मण्णइ सुगंधोऽहं । तं पुरिसं गयलज्जं, हसंति वैरगगअमियधरा ॥ ६० ॥
जस्स य जस्स य जोगो, तस्स तस्स य ह्वेज्ज हु विओगो । इय नाऊण विरत्ता !, विसयविसं दूरओ सुयह ६१
अवेइ कालो य तरंति राइओ, नयावि भोगा पुरिसाण निच्चा ।
उविच भोगा पुरिसं चयंति, दुमं जहा खीणफलं व पक्खी ॥ ६२ ॥
पुत्ता चयंति भित्ता, चयंति भज्जावि णं सुयं चयइ । इक्को न चयइ धम्मो, रम्मो सव्वहु उवइट्ठो ॥ ६३ ॥
आहारासननिदा-जयं च काऊण जिणवरमण्णं । झाइज्जइ नियअप्पा, उवइट्ठं जिणवरिदेणं ॥ ६४ ॥

यः परधनेन सधनो, यः परगन्धेन मन्यते सुगन्धोऽहं । तं पुरुषं गतलज्जं, हसन्ति वैराग्यामृतधराः ॥ ६० ॥
यस्य च यस्य च योग-स्तस्य तस्य च भवेत्खलु वियोगः । इति ज्ञात्वा विरक्ताः !, विषयविषं दूरतो मुञ्चत ॥ ६१ ॥
अद्य(गच्छ)ति कालश्च तर(या)न्ति रात्र्यो, न चापि भोगाः पुरुषाणां नित्याः ।
उपेत्य (प्राप्य) भोगा पुरुषं त्यजन्ति, दुमं यथा क्षीणफलमिव पक्षी ॥ ६२ ॥
पुत्रास्त्यजन्ति मित्राणि, त्यजन्ति भार्याऽपि सुतं त्यजति । एको न त्यजति धर्मो, रम्यः सर्वज्ञोपदिष्टः ॥ ६३ ॥
आहारासननिद्रा-जयं च कृत्वा जिनवरभतेन । ध्यायते निज आत्मा, उपदिष्टं जिनवरेन्द्रेण ॥ ६४ ॥

अप्रकृतं विद्यायाय, ददं परंरुमासनं । नासङ्गदत्तसन्नितो, किंचिदुन्मीलिअकरणो ॥ ६५ ॥
 मंरुपयाउराओ, दूरुस्मारियमाणसो । संसारच्छेयशुस्साहो, संवेगं क्षाउमरिहइ ॥ ६६ ॥ [युग्मम्]
 मंवेगअमटनीरेण, कळिमळपंकेण पंक्रियं जीवं । पक्खालह् थिरचित्तो, फलिदुषजहुज्जलो होइ ॥ ६७ ॥
 पंशरसीधिसयोरा, पिगुणा छिद्रं च ते गवेसंति । मा रब्बसु कस्सुवरि, सिणेहवंधं च मा रयसु ॥ ६८ ॥
 गुरुकम्मो मो जीयो, जो धेरगाओ नटओ फिंरइ । अहया ससुवहाणो, सुणहो किं करइ कण्णूरं ? ॥ ६९ ॥
 आऊसयं तु अदं, निदामोहेण ते गयं मित्त । अदं जं उवरियं, तं पि तिहायं च संजायं ॥ ७० ॥

गमरन् विषयाय, ददं पर्यङ्गमासनं । नासाप्रदत्तसंनेत्रः, किञ्चिदुन्मीलिताक्षणः ॥ ६५ ॥

गदुरवायागुरावो, दूरोत्सारित्वमानसः । संसारच्छेदनोत्साहः, संवेगं ध्यातुमर्हति ॥ ६६ ॥

मंीगामटनीरेण, कळिमळपंकेन पङ्कितं जीवं । प्रक्षालयत स्थिरचित्तः, स्फटिक इव यथोज्ज्वलो भवति ॥ ६७ ॥

पण्ढाशिविषयोराः, पिगुणाश्छिद्रं च ते (तय) गवेपयन्ति । मा रब्बस्व कत्सोपरि, स्नेहवन्धं च मा रचयत ॥ ६८ ॥

गुरुकर्मा र जीयो, यो धेरगायाद्यष्टको भ्रमति । अथवा सत्योपधानः, शुनकः किं करोति कर्णूरम् ? ॥ ६९ ॥

आगुःशतं दलु अर्धं, निदामोहेन ते गतं मित्र ! । अर्धं यदुद्धरितं (अवशिष्टं), तदपि त्रिधाकं च सञ्जातम् ॥ ७० ॥

पालत्तणम्मि किंचिवि, किंचिवि तरुणत्तणम्मि थेरस्से । एमेव गथं जम्मं, सुण्णारण्णे तडागुध ॥ ७१ ॥
सदोपमवि दित्तेणं, सुवन्नं वण्हिणा जहा । तवग्गिणा तप्पमाणो, तथा जीवो विसुज्झइ ॥ ७२ ॥
ते सूराते पंडिया, [संविग्गा] जिण्ह ण माणमरट्ट । जे महिल्लाण न वसि, पडिया ते [न]फिरिसह जेम घरट्ट ७३
करवत्तकडसामलि-वेयरणीकोलमुगगरप्पमुहं । नरयस्स इमं दुक्खं, अबंधवो सहसि एगागी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छे भियमेसणिज्जं, साहायमिच्छे निउणट्टुद्धिं ।

निकेयमिच्छेत्त विवेगजुगं, समाहिकामो समणो विरत्तो ॥ ७५ ॥

चालत्ते किञ्चिदपि तरुणत्वे स्वविरत्ते । एवमेव गतं जन्म, शून्यारण्ये तदाक इव ॥ ७१ ॥
सदोपमपि दीपेन, सुवर्णं वहिना यथा । तपोऽग्निना तप्यमान-स्तथा जीवो विद्युद्यति ॥ ७२ ॥
ते शूरास्ते पण्डिताः, [संविग्गाः] येषां न मानमरट्ट(वत्कर्यः) । ये महिलानां न वशे, पतितस्ते [न]भ्रमिष्यन्ति यथा घरट्ट ७३
करपत्रकूटशाल्मलि-चैतरणीकोलमुहुरग्रमुखं । नरकस्येदं दुःखं, अवान्धवो सहसे एकाकी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छेत् मितमेपणीयं, साहायमिच्छेत् निपुणार्थबुद्धिम् ।

निकेतमिच्छेद् विवेकयोग्यं, समाधिकामः श्रमणो विरक्तः ॥ ७५ ॥

न वा लहिजा निउणं सहायं, गुणाहियं वा गुणओ समं वा ।

[दश० वृत्तिका २ गाथा ३०]

इणो वि पावाइं विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ ७६ ॥
जहाय अण्डप्पमना पलागा, अण्डं पलागप्पभवं जहाय । एवमेव मोहाययणं खु तण्हा, मोहं च तण्हाययणं चयंति ७७
रागो वि दोसो वि य कम्मवीयं, कम्मं च मोहप्पभवं चयंति । कम्मं च जाइमरणस्स मूलं, दुक्खं च जाइमरणं चयंति ७८

दुग्गं हयं जस्स न होइ मोहो, मोहो हओ जस्स न होइ तण्हा ।

तण्हा हया जस्स न होइ लोहो, लोहो हओ जस्स न किंचणाइ ॥ ७९ ॥

न वा लभेत् निपुणं साहयं, गुणाधिकं वा गुणतः समं वा ।

एकोऽपि पापानि विवर्जयन्, विहरेत् कामेष्वसज्यमानः ॥ ७६ ॥

यथा च अण्डप्रभया पलाका, अण्डं पलाकाप्रभवं यथा च । एवमेव मोहायतनं खलु तृष्णा, मोहं च तृष्णायतनं वदन्ति ॥ ७७ ॥

रागोऽपि द्वेषोऽपि च कर्मवीजं, कर्म च मोहप्रभवं वदन्ति । कर्म च जातिमरणस्य मूलं, दुःखं च जातिमरणं वदन्ति ॥ ७८ ॥

दुःखं हतं यस्य न भवति मोहः, मोहो हतो यस्य न भवति तृष्णा ।

तृष्णा हता यस्य न भवति लोभः, लोभो हतो यस्य न किञ्चनपि ॥ ७९ ॥

रसा पगामं न निसेवियथा, पायं रसा दित्तिकरा नराणं ।
 दितं च कामा समभिद्ववन्ति, द्रुमं जहा साउफलं व पक्वी ॥ ८० ॥
 जहा दवग्गी पडरिधणे वणे, समारुओ नोवसमं उवेइ ।
 पंचिदियग्गीवि पगामभोइणो, न वंभयारिस्स हिआय कस्सइ ॥ ८१ ॥
 विवित्तसेज्जासणजंतिपाणं, ओमासणाणं दमिइंदिआणं ।
 न रागसचू धरिसेइ चित्तं, पराइओ वाहिरिवोसहेहिं ॥ ८२ ॥
 जहा विरालवसहिस्स मूले, न मूसगाणं वसही पसत्था ।

रसाः प्रकामं न निषेवितव्याः, प्रायो रसा दीप्तिकरा नराणाम् ।
 दीप्तं च कामाः समभिद्ववन्ति, द्रुमं यथा स्वादुफलमिव पक्वी ॥ ८० ॥
 यथा दवाग्निः प्रचुरेन्धने वने, समारुतो नोपशममुपैति ।
 पञ्चेन्द्रियाग्निरपि प्रकामभोजिनो, न बह्वचारिणो हिताय कस्यापि ॥ ८१ ॥
 विधिक्रदाय्यासजयन्त्रितानां, अवमाशनानां [अल्पाहारिणां] दमितेन्द्रियाणाम् ।
 न रागशत्रुर्दुर्द्वर्पयति चित्तं, पराजितो व्याधिरिवौषधैः ॥ ८२ ॥
 यथा विडालयसतेर्मूले, न मूपकाणां वसतिः प्रशस्ता ।

एमेय इत्थीनिलयस्स मूले, न यंभयारिस्स खमो निवासो ॥ ८३ ॥
 अंसणमप्पत्थण-मपित्तणमफिट्ठणं तुरीयं । नारीजणस्स सुहयं, हवेइ वेरगगघारीणं ॥ ८४ ॥
 विग्गसियाहिं देयीहिं, विरत्तो खोहिउं न सफो य । तह्वि ह्ठ एगंत हिय-म्मि य नाउं विवित्तं मा सहय ॥ ८५ ॥
 रूपेसु जो गिद्धिसुवेइ तिणं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
 रागाउरो सो जह्वा पयंगो, आलोयलो लो ससुवेइ मसुं ॥ ८६ ॥
 सपेसु जो गिद्धिसुवेइ तिणं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
 रागाउरो सो हरियुष गिद्धो, सपे अत्तित्तो ससुवेइ मसुं ॥ ८७ ॥

एमेय खीनिलयस्य मूले, न ब्रह्मचारिणः क्षमो [योग्यो] निवासः ॥ ८३ ॥
 अदर्शनमप्रार्थन-मचिन्तन-मकीर्तनं चतुर्यं (चतुर्थं) । नारीजनस्य सुखदं (शुभदं), भवति वैराग्यधारिणाम् ॥ ८४ ॥
 विग्रूपिताभिर्देयीभि-विरक्तः क्षोभितुं न शक्यश्च । तथापि खलु एकान्त हिते च ज्ञात्वा विविकं मा सह(श्रय)त ॥ ८५ ॥
 रूपेषु यो गुद्धिसुपैति तीर्णां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।
 रागातुरः स यथा वा पतङ्गः, आलोकलोलः समुपैति मृत्युम् ॥ ८६ ॥
 शब्देषु यो गुद्धिसुपैति तीर्णां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।
 रागातुरः स हरिण इव गुह्यः, शब्देऽदृष्टः समुपैति मृत्युम् ॥ ८७ ॥

गंधेसु जो गिद्धिसुवेड तिबंधं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
 रागाउरो ओसहिगंधगिद्धो, सस्यो विलाओ विव निक्खमंतो ॥ ८८ ॥
 रसेसु जो गिद्धिसुवेइ तिबंधं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
 रागाउरो विडिसविभिन्नकाओ, मन्धो जहा आमिसभोगगिद्धो ॥ ८९ ॥
 फासेसु जो गिद्धिसुवेड तिबंधं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
 रागाउरे सीयजलाववणो, गाहगहीए महिसे व रणो ॥ ९० ॥

एसु विरत्तो मणुओ विसोगो, एतेण दुःखोहपरंपरेण । न लिप्पइ भवमज्जे वसंतो, जले जहा उप्पलिणीपलासं ९१

गन्धेषु यो गृद्धिसुपैति तीत्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागतुर ओषधिगन्धगृद्धः, सर्पो विलादिव निष्क्रमन् ॥ ८८ ॥

रसेषु यो गृद्धिसुपैति तीत्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागतुरो विडिशविभिन्नकायो, मत्स्यो यथा आमिषभोगगृद्धः । ॥ ८९ ॥

सशेषु यो गृद्धिसुपैति तीत्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागतुरः शीतजलापत्नो, ग्राह(ग्राहण-भकरेण)गृहीतो महिष इवारण्ये ॥ ९० ॥

एषु विरक्तो मनुजो निशोक, एतेन दुःखौघपरम्परेण । न लिप्यते भवमध्ये वसन्, जले यथा उत्पलिनीपलाशम् ॥ ९१ ॥

अङ्कुसुतररत्नरत्नपुष्पण-छेयणपमुद्गाइं उद्भवसगाइं । तिरिया य परवसेणं, सहंति हा ॥ कम्मउदणं ॥ ९२ ॥
 मा पगह कट्टययणं, परम्मं मा कहह कइयावि । परगुणधणं च पासिय, कयावि मा मच्छरं वहह ॥ ९३ ॥
 मा रुमह मा तुमह, फस वि उयरि वेरगसंलीणो । अप्पारंजण निरत्तोत्तो (?), समाहिहरयम्मि मज्जेह ॥ ९४ ॥
 पाहिरमन्मतरियं, परिग्गहं परिहरह भो भया ! । वेरगदिणयरेणं, परिग्गहतमसंचयं हणह ॥ ९५ ॥
 वेरगमहारणा-यरम्मि पत्ते वि जेऽहियपमाया । ते कालेणं घत्था, पडिया भीमम्मि भवकूवे ॥ ९६ ॥
 आया अणुहयसिद्धो, अमुत्तिरुत्तासदेहपरिमाणो । पुरिसायारो णिघो, नाओ संवेगकुसलेहिं ॥ ९७ ॥

आया अणुहयसिद्धो, अमुत्तिरुत्तासदेहपरिमाणो । पुरिसायारो णिघो, नाओ संवेगकुसलेहिं ॥ ९७ ॥

अङ्कुसुतररत्नरत्नपुष्पण-छेदनप्रमुलानिउपद्रवशतानि । तिर्यञ्चथ परवशेन, सहन्ते हा ॥ कर्मउदयेन ॥ ९२ ॥
 मा पदत फट्टरुयणं, परम्मं मा कथयत कदाचिदपि । परगुणधनं च दृष्ट्वा, कदाऽपि मा मत्सरं वहत ॥ ९३ ॥
 मा रुप्पत मा तुप्पत, फस्यापि उपरि वेरगयसंलीनः । आत्माऽञ्जननिरतः ध्यः (?), समाधिह्रदे मज्जत ॥ ९४ ॥
 यात्तमाम्यन्तरिकं, परिग्रहं परिहरत भो भव्याः ! । वेरग्यदिनकरेण, परिग्रहतमस्सञ्चयं हत ॥ ९५ ॥
 वेरगयमहारणा-करे मासेऽपि येऽधिकप्रमादाः । ते कालेन मत्ताः, पतिता भीमे भवकूपे ॥ ९६ ॥
 आत्माऽनुभवसिद्धो-ऽमुत्तिः कर्त्वा [कर्मणां] स्वदेहपरिमाणः । पुरुषाकारो नित्यो, ज्ञातः संवेगकुशलैः ॥ ९७ ॥

वडनिच्छयपाण्डुओ, लोयस्सज्जग्ग्मि संठिओ विमलो । पुनरागमणविहीणो, सिद्धो उक्तो विरत्तेहिं ॥ १८ ॥
 सपे वि जिणवर्दिदा, सधे गणहारिणो य आयरिया । जे पुण चरिमसरीरा, ते सधे संवेगपसायओ सिद्धा ॥ १९ ॥
 कलिकेळिक्खिप्पमुत्ता, आगामतारासु जुत्तिसंरत्ता । संवेगदत्तचित्ता, सासयवासं समणुपत्ता ॥ १०० ॥
 मत्ता वि य जे मंदा, तेसिं कए णं परिस्समो एसो । विबुहाहमेण विहिओ, मए जिणाणारएणं च ॥ १०१ ॥
 इय कइवयगाहाहिं, असुणियआगमवियारलेसेणं । रइयं पगरणमेयं, 'लच्छीलाहेण' वरमुणिणा ॥ १०२ ॥

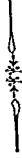
चतुर्निश्चयप्राणयुक्तो, लोकस्याग्रे संस्थितो विमलो । पुनरागमनविहीनः, सिद्ध उक्तो विरक्तैः ॥ १८ ॥
 सर्वेऽपि त्रिनवरेन्द्राः, सर्वे गणधारिणश्च आचार्याः । ये पुनश्चरमशरीरा-स्ते सर्वे संवेगप्रसादतः सिद्धाः ॥ १९ ॥
 कलिकेळिनिप्रमुक्ता, आत्रामतारासु युक्तिसंरक्ताः । संवेगदत्तचित्ताः, शाश्वतवासं समनुप्राप्ताः ॥ १०० ॥
 मत्तोऽपि च ये मन्दाः, तेषां कृते परिश्रम एव । विबुधाधमेन विहितो, मया जिनाज्ञारतेन च ॥ १०१ ॥
 इति कतिपयगाथाभि-रज्ञाताऽऽगमविचारलेशेन । रचितं प्रकरणमेतत्, 'लक्ष्मीलाभेन' वरमुनिना ॥ १०२ ॥

१ शान्दर्शनचारित्र्यदीपात्मकान्तवधुष्टयरूपैर्भावप्राणैर्बुधैः ।

इति वैराग्यरसायनप्रकरणं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि देवचन्द्र लालमाई-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के—
श्रीमञ्जिनवह्मभस्वयुपासक-श्रेष्ठिवरधनदेवाङ्गज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं वैराग्यशतमित्यपराभिधानं

पद्मानन्दशतम्

त्रैलोक्यं युगपत्कराभुजलुठन्मुक्तावदालोक्ते, जन्तूनां निजया गिरा परिणमद्यः सूक्तमाभापते ।;
स श्रीमान् भगवान् विचित्रविधिभिर्देवासुरैरचितो, वीतत्रासखिलसहस्ररभसः परयाजिनानां पतिः ॥ १ ॥ (शार्दूल०)
यैः दुष्णोः प्रसरद्विवेकपविनां कोपादिभूमिभृतो, योगान्यासपरश्वधेनै कपितो* यैर्मोहधात्रीरूहेः ।
घञ्जः संयमसिद्धमन्त्रविधिना यैः प्रौढकामञ्जर-स्तान्मोक्षैकसुखानुपङ्गरसिकान्वन्दामहे योगिनः ॥ २ ॥ (शार्दूल०)
यैस्त्यपा किल शाकिनीभदसमप्रेमाञ्जिता प्रेयसी, लक्ष्मीः प्राणसमाऽपि पञ्चगवधूवत्प्रोज्जिता दूरतः ।
मुकुं चित्रगवाक्षराजिरुधिरं यल्मीकधन्मन्दिरं, निरसद्गतविराजिताः क्षितितले नन्दन्वु ते साधवः ॥ ३ ॥ (शार्दूल०)
यः परवादे मूकः, परनारीवक्रविक्षणेऽप्यन्धः । पङ्कः परधनहरणे, स जयति लोके महापुरुषः ॥ ४ ॥ (आर्या)

* पूर्णाङ्कः । २ पत्रेण । ३ परशुना । ४ दत्त । ५ (शुभा) ।

आक्रोशेन न द्रुयते न च घट्टुप्रोक्त्वा समानन्दते, दुर्गन्धेन न वाध्यते न च सदामोदेन सम्प्रीयते ।
 स्त्रीरूपेण न रज्यते न च मृतश्वानेन विद्वेष्यते, माध्यस्थ्येन विराजितो विजयते कोऽप्येष योगीश्वरः ॥ ५ ॥ (शा०)
 मित्रे नन्दति नैव नैव पिशुने धैरातुरो जायते, भोगे लुभ्यति नैव नैव तपसि ह्येवं समालम्बते ।
 रक्षे रज्यति नैव नैव ह्यपि प्रद्वेषमापद्यते, येषां शुद्धदां सदैव हृदयं ते योगिनो योगिनः ॥ ६ ॥ (शाईल०)
 सौन्दर्यैकनिधेः कलाकुलविधेर्लावण्यपाथोनिधेः, पीनोत्तुङ्गपयोधरालसगतेः पातालकन्याकृतेः ।
 कान्ताया नरयौवनाश्रिततनोर्यैरुञ्जितः सङ्गमः, सम्यङ्मानसगोचरे चरति ? किं तेषां हताशः स्मरः ॥ ७ ॥ (शाईल०)
 शृङ्गारमृततेकशाङ्गुलरुचिर्वक्तोक्तिपत्रान्मिता, प्रोहच्छरसुमनोऽभिपङ्गुभुग खीणां कथावह्वरी ।
 यैर्ब्रह्मव्रतपावकेन परितो भस्मावशेषीकृता, किं तेषां विपमायुधः प्रकुरुते ? रोपप्रकर्षेऽपि रे ! ॥ ८ ॥ (शाईल०)
 आलाघायेतलोचनाभिरनिशं सन्तर्ज्यं सन्तर्ज्यं च, क्षिप्रस्तीक्ष्णकटाक्षमार्गगणो मत्ताङ्गनाभिर्भृशम् ।
 तेषां किं नुं विधास्यति ? प्रशमितप्रद्युम्नैर्लीलात्मनां, येषां शुद्धविवेकवज्रफलकं पार्श्वे परिभ्राम्यति ॥ ९ ॥ (शाईल०)
 अग्ने सा गजगामिनी प्रियतमा पृष्ठेऽपि सा दृश्यते, धात्र्यां सा गग्नेऽपि सा किमपरं सर्वत्र सा सर्वदा ।
 आसीद्यादनङ्गस्तदतिरसस्त्रायत्तवेयं स्थितिः, सम्प्रत्यास्यपुरस्सरामपि न तां द्रष्टाऽसि कोऽयं लयः ? ॥ १० ॥ (शाईल०)
 योगे पीनपयोधराश्रिततनोर्यिच्छेदने विभ्यतां, मानस्यावसरे चट्टुकिविधुरं दीनं मुलं बिभ्रताम् ।

१ नागकन्या-नागकुमारदेवाङ्गनातुल्यायाः । २ भतिरकविधीर्णाः । ३ प्रभे । ४ कामः । ५ भेटक (?) [सेट -वाल इति लोके] ।

विश्वे स्मरद्दिनाऽनुसमयं दन्दस्यमानारमनां, धातः ! सर्वदशासु दुःसगहनं धिक्कामिनां जीवितम् ॥११॥ (शाईल०)
 मय्येऽभ्याः कृशतां पुरदरुहदो ध्रुनेत्रयोर्यकृतां, कीटिल्यं चिकुरेषु रागमधरे मान्द्यं गतिप्रक्रमे ।
 काठिन्यं पुपमण्डले तरलतामक्षोनिरीक्ष्य स्फुटं, धैराग्यं न भजन्ति मन्दमतपः कामातुरा ही ॥ नराः ॥१२॥ (शाई०)
 षण्णुत्पं गमितान्क्रान्त्रतिहतां तारुण्यपुण्यश्रियं, चक्षुः क्षीणमलं कृतं श्रवणयोर्वाधिर्यमुत्पादितम् ।
 स्यान्भ्रंशमयापिताश्च जराया दन्तास्थिमांसवचः, पश्यन्तोऽपि जडा हहा ॥ हृदि सदा ध्यायन्ति तां प्रेयसीम् ॥१३॥ (शा०)
 अन्यायातिवित्तवित्तकचिदपि भ्रष्टं समलै रदै-स्नापहान्ततमालपत्रयदभूदङ्गं घलीभङ्गुरम् ।
 केसोपु क्षणपन्द्रयप्रयलिमौ व्यक्तं श्रितो यद्यपि, खरं धारति मे तथापि हृदयं भोगेषु मुग्धं हहा ॥ १४॥ (शाईल०)
 तद्रगुणन्ति प्रपयेन, योपितो गद्गदां गिरम् । तामामगन्ति प्रेमोक्तिं, कामग्रहिलचेतसः ॥ १५ ॥
 यायपुष्टरसक्षयाप नितरां नाहारलील्यं जितं, सिद्धान्तार्थमहौषधेनिरुपमश्रूणो न जीर्णो हृदि ।
 पीतं ज्ञानलघूदकं न विधिना तावत्सरोत्थो जगः, शान्तिं याति न तात्त्विकीं हृदय । हे शेषैरलं भेषजैः ॥१६॥ (शा०)
 दृग्गारद्भुमनीरदे प्रद्युम्नमीडारसस्रोतसि, प्रद्युम्नप्रियवान्धवे चतुरवाशुकाफलोदन्वति ।
 तन्वीनेयचकोरपार्यणविधौ सीभागधलश्मीनिधौ, धन्यः कोऽपि न विक्रियां कलयति प्राप्ते नवे यौवने ॥ १७ ॥ (शा०)
 ताम्यस्परिहृता येन, कामिनी गजगामिनी । किं करिष्यति? रुष्टोऽपि, तस्य वीरवरः स्मरः ॥ १८ ॥ (अनुष्टुप्पुत्तम्)

१ केसोपु । २ भाषात् । ३ केसत् । ४ (पूर्वमात्पन्द्रपर) । ५ असाविकन्तः पुंसि यत्ते । ६ कामः । ७ ही ।

लज्जेयं प्रलयं प्रयाति श्रुतिं ब्रह्मव्रतं भ्रश्यति, ज्ञानं सङ्कुचति स्मरञ्ज्वरशशात्पश्यामि यावत्प्रियाम् ।
 यावत्तु स्मृतिमेति नारकगतेः पाकक्रमो भीषण-स्नायत्तत्त्वनिरीक्षणात्प्रियतमाऽप्येषा विषौघायते ॥ १९ ॥ (शार्दूल०)
 कारणेन हता वषट्पञ्चलिता सत्येन दुर्वाच्यता, सन्तोषेण परार्थचौर्यपटुता शीलैः रागान्वता ।
 नैर्प्रन्थेन परिग्रहग्रहिलता यैर्यौवनेऽपि स्फुटं, पृथ्वीयं सकलाऽपि तैः सुकृतिभिर्मन्ये पवित्रीकृता ॥ २० ॥ (शार्दूल०)
 यत्राद्योऽपि विचित्रमञ्जरिभरव्याजेन रोमाञ्चितो, दोलारूढविलासिनीविलसितं चैत्रे विलोक्याद्भुतम् ।
 सिद्धान्तोपनिषन्निष्पन्नमनसां येषां मनस्सर्वथा, तस्मिन्मन्मथवाधया न मथितं धन्यास्त एव भ्रुवम् ॥ २१ ॥ (शार्दूल०)
 स्वाध्यायोत्तमगीतिसङ्गतिजुषः सन्तोषपुष्पाञ्चिताः, सम्यग्ज्ञानविलासमण्डपगताः सङ्ख्यानशय्यां श्रिताः ।
 तत्त्वार्थप्रतिबोधदीपकलिकाक्षान्त्यङ्गनासङ्गिनो, निर्वाणैकसुखाभिलाषिमनसो धन्या नयन्ते निशाम् ॥ २२ ॥ (शार्दूल०)
 किं? लोलाशि । कटाक्षलम्पटतया किं? स्वप्नभृग्भादिभिः, किं? प्रत्यङ्गनिदर्शनोत्सुकतया किं? प्रोह्यसञ्चादुभिः ।
 आत्मानं प्रतिवाधसे त्वमधुना व्ययं मदर्शयतः, शुद्धध्यानमहारसायनसे लीनं मदीयं मनः ॥ २३ ॥ (शार्दूल०)
 सङ्ज्ञानदर्शनशाली, दर्शनशाब्दश्च येन वृत्ततरः । श्रद्धाजलेन सिक्तो, मुक्तिफलं तस्य स ददाति ॥ २४ ॥ (आर्या)
 क्रोधाद्युपचतुष्कायचरणो व्यामोहहस्तस्सले !, रागद्वेषनिशातदीर्घदर्शनो दुर्वारमारोद्भुरः ।
 सङ्ज्ञानाद्दुःशकौशलेन स महामिथ्यात्वदुष्टद्विपो, नीतो येन वशं वशीकृतमिदं तेनैव विश्वत्रयम् ॥ २५ ॥ (शार्दूल०)

१ (सिद्धान्तसोपनिषद्-रहस्ये निष्पन्नं-त्रिकिष्टं मनो येषां ते तथा, येषां) विदुषाम् । २ ("द्यूतं एषे चरेत्रे त्रि-ध्वतीते दृढसिक्खले" इत्यमरः) ।

दृश्यन्ते बहवः कलासु कुशलस्ते च स्फुरत्कीर्त्तये, सर्वस्वं वितरन्ति ये तृणमिव क्षुद्रैरपि प्रार्थिताः ।
 धीरास्तेऽपि च ये त्यजन्ति इदिति प्राणान्कृते स्वामिनो, द्वित्रास्ते तु नरा मनस्समरसं येषां सुहृदैरिणो ॥२६॥ (शा०)
 हृदयं सदयं यस्य, भाषितं सत्यभूषितम् । कायः परहितोपायः, कलिः कुर्वीत तस्य किम् ? ॥ २७ ॥ (अनुष्टुबृत्तम्)
 नास्त्यसन्नाषितं यस्य, नास्ति भङ्गो रणाङ्गणात् । नास्तीति याचके नास्ति, तेन रत्नवती क्षितिः ॥ २८ ॥ (अनुष्टुबृत्तम्)
 आनन्दाय न कस्य मन्मथकथा ? कस्य प्रिया न प्रिया ?, लक्ष्मीः कस्य न वल्लभा ? मनसि नो कस्याङ्गजः क्रीडति ? ।
 ताम्बूलं न सुखाय कस्य ? न मतं कस्यात्राशीतोदकम्, सर्वाशाद्रुमकर्त्तनैकपरशुर्मृत्युर्न चेतस्याज्जनाः ! ॥२९॥ (शार्दूल०)
 भार्गव्यं मधुराकृतिर्मम मम प्रीत्यन्वितोऽयं सुतः, स्वर्णस्यैव महानिधिर्मम ममासौ बन्धुरो बान्धवः ।
 रम्यं हर्म्यमिदं ममेत्थसन्ध्या व्याप्तोहितो सायया, मृत्युं पश्यति नैव दैवहतकः क्रुद्धं पुरथारिणम् ॥ ३० ॥ (शार्दूल०)
 कटोपाजितमत्र विस्रमखिलं द्यूते मया योजितं, विद्या कष्टतरं गुरोरधिगता व्यापारिता कुस्तुती ।
 पारम्पर्यसमागतश्च विनयो वामेक्षणायां कृतः, सत्पान्ने किमहं करोमि ? विवशः कालेऽद्य नेदीयसि ॥ ३१ ॥ (शा०)
 आत्मा यद्विनियोजितो न विनये नोग्रं तपः प्रापितो, न क्षान्त्या समलङ्कृतः प्रतिकलं सत्येन न प्रीणितः ।
 तत्त्वं निन्दसि नैव कर्महतकं प्राप्ते कृतान्तक्षणे, दैवायैव ददासि जीव ! नितरां शापं विमूढोऽसि रे ! ॥ ३२ ॥ (शा०)
 बालो यौवनसम्पदापरिगतः क्षिप्रं क्षितौ लक्ष्यते, वृद्धत्वेन युवा जरापरिणतो व्यक्तं समालोष्यते ।
 सोऽपि कापि गतः कृतान्जवशतो न ज्ञायते सर्वथा, पश्यैतद्यदि कौतुकं किमपरैस्त्वेन्द्रजालैः सखे ! ॥ ३३ ॥ (शा०)

द्वारं दन्तिमदप्रवाहनिर्घैयैषामभूत्पङ्किलं, ग्रासाभाववशात् सञ्चरति यद्रङ्कोऽपि तेषां पुनः ।
येऽभूवन्विमुखाः स्वकुक्षिभरणे तेषामकस्मादहो !, यच्च श्रीरिह दृश्यतेऽतिविपुला तत्कर्मलीलायितम् ॥ ३४ ॥ (शा०)
नापत्यानि न विचानि, न सौधानि भवन्त्यहो ! । मृत्युना नीयमानस्य, पुण्यपापे परं पुरः ॥ ३५ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
ब्रूतेऽहङ्कृतिग्रहं मृदुतया पश्चात्करिव्याम्यहं, प्रोद्यन्मारविकारकन्दकन्दं पञ्चेन्द्रियाणां जयात् ।
व्यामोहप्रसरवरोधनिधिं सद्भयानतो लीलया, नो जानाति हरिष्यतीह हतकैः कालोऽन्तराले किल ॥ ३६ ॥ (शा०)
बद्धा येन दद्यान्नेन नितरां खट्वैकदेशे जरा, द्रोणाद्रिश्च समुद्धृतो हनुमता येन स्वदोर्लिलया ।
श्रीरामेण च येन राक्षसपतिस्त्रैलोक्यवीरो हतः, सर्वे तेऽपि गताः क्षयं विधिवशात्काऽन्येषु तद्भोः ! कथा ? ॥ ३७ ॥ (शा०)
सर्वभक्षी कृतान्तोऽर्थं, सत्यं लोके निगद्यते । रामदेवादयो धीराः, सर्वे काप्यन्यथा गताः ॥ ३८ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
मिथ्यात्वानुचरैर्विचित्रगतिभिः सञ्चारितसोऽद्भुतै-रत्युग्रममुद्राहतिवशात्समूर्च्छितस्यानिशम् ।
संसारऽत्र नियन्त्रितस्य निगडैर्मायामयैश्चौरवत्, मुक्तिः स्यान्मम सत्वरं कथमतः सद्भुत्तवित्तं विना ॥ ३९ ॥ (शार्दूल०)
दुष्प्रापं मकराकरे करतलद्रलं निमग्नं यथा, संसारेऽत्र तथा नरत्त्वमथ तद्प्राप्तं मया निर्मलम् ।
आतः ! पश्य विमूढतां मम हहा ! ! नीतं यदेतन्मुधा, कामक्रोधकुवोधमत्सरकुधीमायामहामोहतः ॥ ४० ॥ (शार्दूल०)
येनेह क्षणभङ्गुरेण वपुषा छिन्नेन सर्वात्मना, सद्बुव्यापारवियोजितेन परमं निर्वाणमप्याप्यते ।

श्रीतिस्तेन दृष्ट्वा ! मियतमानं क्रन्दुरागोद्भवा, क्रीता स्वल्पसुखाय मूढमनसा कोट्या मया काकिणी ॥४१॥ (शा०)

क्रीडाकारि परोपहासचनं तुष्टौ परव्यंसनं, कान्ता काञ्चनसुन्दराङ्गलतिका कान्तैव पृथ्वीतले ।

भव्यो द्रव्यसमर्जने किल महारम्भोद्यमः किन्तु रे !, भेदच्छेदनताडनादिविधिना रीद्रो महारौरवः ॥ ४२ ॥ (शार्दूल०)

कन्दर्पप्रसरप्रशान्तिविधये शीलं न संशीलितं, लोभोन्मूलनहेतवे स्वविभजो दत्तो न पात्रे मुदा ।

व्यामोहोन्मथनाय सद्गुरुगिरां तत्त्वं न चाङ्गीकृतं, दुष्प्रापो नृभवो मया हतधिया हा ! ! हारितो हारितः ॥४३॥ (शा०)

सौख्यं मित्रकलत्रपुत्रविभ्रभ्रंशदिभिर्भङ्गं, कासन्ध्यासभगन्दरादिभिरिदं व्याप्तं वपुर्व्याधिभिः ।

आतस्तूर्णमुपैति सान्नेधिमसौ कालः करालाननः, कष्टं किं करवाण्यहं तदपि यच्चित्तस्य पापे रतिः ॥ ४४ ॥ (शार्दूल०)

यो नासस्तव भूरिजन्ममरणैस्तत्किं न तेऽद्यापि ही ! !, निर्वेदो हृदि विद्यते ? यदनिशं पापक्रियायां रतिः ॥४५॥ (शार्दूल०)

नो स्कन्धेन समुन्नतेन धरसे चारित्रगन्ध्या धुरं, पृष्ठेनोपचितेन नैव वहसे प्रोच्चैरहिंसाभरम् ।

मिथ्यात्वाच्चयं पदाहतिवशाद्भो ! गाहसे त्वं यत-श्वेतस्तप्तशङ्क ! साङ्कृष्टवृष्विन्धं परिभ्राम्यसि ॥ ४६ ॥ (शार्दूल०)

प्राप्ते सत्कुलजन्ममानवभवे निर्दोषरलोपमे, नीरोगादिसमस्तवस्तुनिचये पुण्येन लब्धे सति ।

नोपात्तं किमपि प्रमादवशतस्तत्त्वं त्वया मुक्ये, रे ! जीवात्र ततोऽतिदुःखविपमे संसारचक्रे भ्रमः ॥ ४७ ॥ (शार्दूल०)

१ (मनोहरा) । २ शीघ्रम् । ३ (मिथ्यात्वमेवात्र, तस्य चय -समूहस्यम्) । ४ (अङ्गेन-पुयांशुपलशितचिह्नेन सहितो घृष्ट-शृण्डः) ।

क्रोधो न्यङ्कृतिभाजनं न विहितो नीतो न मानः क्षयं, माया नैव हता हताश ! नितरां लोभो न सङ्क्षोभितः ।
 रे ! तीव्रोत्कटकूटविचवशाग ! स्वान्त ! त्वया हारितं, हस्तासं फलमाशु मानवभवश्रीकल्पवृक्षोद्भवम् ॥ ४८ ॥ (शार्दूल०)
 वाल्ये मोहमहान्धकारगहने मग्नेन मूढात्मना, तारुण्ये तरुणीसमाहृतहृदा भोगैकसङ्गेच्छुना ।
 वृद्धत्वेऽपि जराऽभिभूतकरणग्रामेण निःशक्तिना, मानुष्यं किल दैवतः कथमपि प्राप्तं हतं हा ! ! मया ॥४९॥ (शा०)
 यस्यै त्वं लघु लङ्घते जलनिधिं दुष्टाटवीं गहसे, मित्रं वञ्चयसे विलुम्पसि निजं वाक्यकर्मं मुञ्चसि ।
 तद्वित्तं यदि दृश्यते स्थिरतया कस्यापि पृथ्वीतले, रे रे ! ! चञ्चलचित्त ! वित्तहृतक ! न्यार्वर्त्ततां मे तदा ॥५०॥ शार्दूल०
 अज्ञानाद्रितटे क्वचित्क्वचिदपि प्रद्युम्नगर्त्तान्तरे, मायागुल्मतले क्वचित्क्वचिदहो ! ! निन्दानदीसङ्कटे ।
 मोहव्याघ्रभयातुर हरिणवत्ससारथोरारटवी-मध्ये धावति पश्य सत्वरतरं कष्टं मदीयं मनः ॥ ५१ ॥ (शार्दूल०)
 सचरित्रपवित्रदारुचिंतं शीलञ्जवालङ्कृतं, गुर्वाशुगुणगुम्फनाद्दृढतरं सद्बोधपोतं श्रितः ।
 मोहग्राहभयङ्कर तर महासप्तावारानिधिं, यावन्न प्रतिभिद्यते स्वनतदाघतैः कुरङ्गीदृशाम् ॥ ५२ ॥ (शार्दूल०)
 किं भस्मप्रतिलेपनेन ! वपुषो धूमस्य पानेन ? किं, वञ्चत्यागशुगुस्तया किमनया ? किं ? वा त्रिदण्ड्याऽय्यहो ! !
 किं स्कन्धेन नतेन ? कम्यलभराज्जापस्य किं ? मालया, यामाक्षीमभिधावमानमनिशं चेतो न चेद्रक्षितम् ॥ ५३ ॥ (शा०)
 रोडुं बालमृणालतन्वुभिरसौ मत्तेभमुज्जृम्भते, भेषुं वञ्चमयं शिरीषकुसुमप्रान्तेन सन्नह्यति ।

१ (वि-विशेषेण व्या-समन्वाद्ब्रह्मणा-भवत्तु) ।

अपरित्यक्तः
 कषयायाणां
 वृथामनुज-
 त्वहारणा-
 त्यथात्ता-
 पादिः

॥ ४६ ॥

माधुर्यं मधुविन्दुना रचयितुं क्षाराम्बुधेरीहते, नेतुं वाञ्छति यः सतां पथि खलान्सूकैस्सुधास्यन्दिभिः ॥ ५४ ॥ (शार्दूल०)
 मुफ्त्या दुर्मतिमेदिनीं गुरुगिरा संशील्य शीलाचलं, बद्ध्वा क्रोधपयोनिधिं कुटिलतालङ्कां क्षपित्वा क्षणात् ।
 नीत्वा मोहदशाननं निधनतामाराध्य वीरव्रतं, श्रीमद्राम इव क्व मुक्तिवनितायुक्तो भविष्याम्यहम् ? ॥ ५५ ॥ (शार्दूल०)
 आहारैर्मधुरैर्मनोहरतरुहारैर्विहारैर्वरेः, केयूरैर्मणिरत्नचारुशिखरैर्दारैरुदारैश्च किम् ? ।
 प्राणान्पद्मदलाम्बुवारितरलाञ्जलात्वा जवाजीव ! रे, दानं देहि विधेहि शीतलपत्नी निर्वेदमास्वादय ॥ ५६ ॥ (शार्दूल०)
 ज्ञात्वा बुद्धुदभङ्गुरं धनमिदं दीपप्रकम्पं वपु-स्सारुण्यं तरलेक्षणाक्षितरलं विद्युच्चलं दोर्वलम् ।
 रे रे जीव ! गुरुप्रसादवशतः किञ्चिद्विधेहि द्रुतं, दानध्यानतपोविधानविषयं पुण्यं पवित्रोचितम् ॥ ५७ ॥ (शार्दूल०)
 श्रीखण्डपादपेनेव, कृतं खं जन्म निष्फलम् । जिज्ञासानां द्विजिहानां, सम्प्रन्धमनुरुन्धता ॥ ५८ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)
 किं ? तर्केण वितर्कितेन शतशो ज्ञातेन किं ? छन्दसा, किं ? पीतेन सुधारसेन बहुधा स्वाध्यायपाठेन किम् ? ।
 अभ्यस्तेन च लक्षणेन किमहो ! ! ध्यानं न चेत्सर्वथा, लोकालोकविलोकनैककुशलं ज्ञानं हृदि ब्रह्मणः ॥ ५९ ॥ (शा०)
 मां वाल्यादपि निर्निमित्तनिविडमोद्भूतसख्यश्रियं, दम्भारम्भ ! विहाय सत्वरतरं दूरान्तरं गम्यताम् ।
 पश्योन्मीलति मेऽधुना शुभवशाञ्जानोष्णरश्मिप्रभा, प्रालेयोत्करवद्भवन्तमनया द्रश्याम्यहं त्वां कथम् ? ॥ ६० ॥ (शा०)
 कारुण्याच्च सुधारसोऽस्ति हृदयद्रोहान्न हालाहलं, वृत्तादस्ति न कल्पपादप इह क्रोधान्न दावानलः ।

सन्तोषादपरोऽस्ति न प्रियसुहृदोभान्न चान्यो रिपु-युंक्तायुक्तमिदं मया निगदितं यद्रोचते त(द्भज)त्यज ॥६१॥ (शा०)
 औचित्यांशुकशालिनीं हृदय ! हे शीलद्वारागोज्ज्वलां, श्रद्धाज्ञानविवेकमण्डनवतीं कारुण्यहाराङ्किताम् ।
 सद्वीधाञ्जनरञ्जिनीं परिलसच्चारित्रपत्राङ्कुरां, निर्वाणं यदि वाऽऽसीह परमशान्तिप्रियां तद्भज ॥ ६२ ॥ (शादू०)
 यत्रार्त्तिर्न मतिञ्चमो न न रतिः ख्यातिर्न नैरोन्नतिः, न व्याधिर्न विधिर्निधिर्न न वधो ध्यानं न नाश्च्येयणा ।
 नो दास्यं न विलासवाससदनं हास्यं न लास्यं च नो, तत्सांसारिकपुण्यपापरहितं ध्येयं पदं धीधनाः ! ॥६३॥ (शादू०)
 तावद्भानुकराः प्रकाशनपरा यक्षेश्वरोऽप्यर्थवान्, सम्पूर्णन्दुमुखी प्रिया प्रियमयी माधुर्यहृद्या सुधा ।
 मुक्तादामगुणावलीपरिचितश्चैत्र(श्च)स्य चित्रोत्सवो, यावन्नैव विदन्ति हन्त ! हृदये सिद्धान्तवाक्योत्कराः ॥६४॥ (शा०)
 क्षणमपि न यस्य तिष्ठति, गुरुपदेशो नरेन्द्र इव हृदये । मन्त्ररहस्योद्गारी, मन्त्रीव स दूरतस्त्याज्यः ॥ ६५ ॥ (आर्यो)
 धर्मो यैर्निहतः प्रमादवशतः प्राप्तेऽपि मानुष्यके, कार्पण्येन विडम्बितौ सति धने यैरर्थकामावपि ।
 अत्यन्तं चलच्चित्तिग्रहपरैरप्याप्यते वा न वा, मोक्षः शाश्वतिकः प्रसा[प्रमो]दसदनं तेषां दवीयान्पुनः ॥६६॥ (शा०)
 आकाशेऽपि चिराय तिष्ठति शिला मन्त्रेण तन्त्रेण वा, बाहुभ्यामपि तीर्यते जलनिधिवेधाः प्रसन्नो यदा ।
 हृदयन्ते ग्रहयोगतः सुरपथे प्राणहेऽपि तागः स्फुटं, हिंसाया पुनराधिरस्ति नियतं गन्धोऽपि न श्रेयसः ॥६७॥ (शा०)
 निदानां च दिनानां च, यथा ज्योतिर्निर्भूषणम् । सतीनां च यतीनां च, तथा शीलमखण्डितम् ॥६८॥ (अनुपुबृत्तम्)

मायया राजते वेद्या, शीलिन कुलनालिका । न्यायेन मेदिनीनाथः, सदाचारतया यतिः ॥ ६९ ॥
 यावद्याधिविधाधया विधुरतामङ्गं न संसेवते, यावच्चेन्द्रियपाटवं न हरति क्रूरा जराराक्षसी ।
 तानन्निष्कलनिश्चलामलपदं कर्मक्षयायाधुना, ध्येयं ध्यानविचक्षणैः स्फुटतरं हृत्पद्मसम्बोदरे ॥ ७० ॥ (शार्दूल०)
 अज्ञानाधृतचेतसो मम महाव्यामूढतां मोहतां, कृत्वा धर्मघनं हृतं यदनिशं वाराणसीधूर्त्तवत् ।
 युक्तं तद्विहितं त्येदमपि ते युक्तं भवेद्धि व्रतं, मां पुण्याप्तगुरुप्रसादमधुना सन्त्यज्य निर्गच्छ रे ! ॥ ७१ ॥ (शार्दूल०)
 तन्नो नागपतेर्मुजङ्गयनिताभोगोपचारैः परं-स्तन्नो श्रीसखिलाससद्गमयतैः सारैर्सुरारैः किल ।
 तन्नो वज्रधरस्य देवयनिताक्रीडारसैर्निर्भरै-र्यत्सौख्यं वत वीतकाममनसां तत्त्वार्थतो योगिनाम् ॥ ७२ ॥ (शार्दूल०)
 मध्यक्षामतथा योपि-त्तपःक्षामतया यतिः । मुखक्षामतया चाश्वो, राजते न तु भूपणैः ॥ ७३ ॥ (अनुष्टुप्छन्दम्)
 तन्व्या श्रोत्रसायनेन वचसा सप्रेमसम्भाषितः, सर्पकोपविपाकपाटलरुचा संवीक्षितश्चध्रुपा ।
 सद्योगान्न तिलाग्रमात्रमपि यः सङ्क्षोभितुं शक्यते, रागद्वेषविवर्जितो विजयते कोऽप्येव योगीश्वरः ॥ ७४ ॥ (शार्दूल०)
 आताघायतलोचनातुरमिदं न्यकारवाङ्मनिन्दितं, वद्धभ्रूकुटिभालभीममधरप्रस्पन्ददुर्दर्शनम् ।
 व्यालोलालकसङ्कुलं कृशतनोः कोपेऽपि कान्तं मुखं, पश्यन्ति सरविह्वलीकृतहृदो ही !! कामिनां मूढता ॥ ७५ ॥ (शा०)
 कौशल्यं प्रविलीयते विकलता सर्वाङ्गमाश्लिष्यते, ज्ञानश्रीः प्रलयं प्रयाति कुमतिः प्रागल्भ्यमभ्यस्यति ।
 धर्मोऽपि प्रपलायते कलयति स्थेमानमंहः परं, यस्माच्छोकवशात्कथं स विदुषां ससेवितुं युज्यते ? ॥ ७६ ॥ (शार्दूल०)

क ? कफ्रात्तं मुखं नार्थाः, क ? पीयूषनिधिः शशी । आमनन्ति तयोरैक्यं, कामिनो मन्दबुद्धयः ॥७७॥ (अनुष्टुप्सुत्तम्)
 पशे कुरङ्गनिवहो [त्रि] न (?) पतत्यविद्वान्, दाहात्मातामकलयञ्चलभः प्रदीपे ।
 जानन्नहं पुनरमूर्न् करिकर्णलोलान्, भोगास्त्यजामि न तथापि क एप मोहः ? ॥ ७८ ॥ (वसन्ततिलका)
 ज्ञानमेव परं मित्रं, काम एव परः परः । अहिंसैव परो धर्मो, योषिदेव परा जरा ॥ ७९ ॥ (अनुष्टुप्सुत्तम्)
 धिक्कन्दर्प ! जगन्नयीविजयिनो दोःस्थामविस्फूर्जितं, विद्वान्कः किल तावकीनमधुना व्यालोकतामाननम् ।
 दृष्ट्वा यौवनमित्रमत्रपभवान्सर्पज्वराराक्षसी-चक्रान्तःपतितं विमुञ्चति न यः कोदण्डकेलिक्रमम् ॥ ८० ॥ (शार्दूल०)
 तृष्णावारितरङ्गभङ्गविलसत्कौटिल्यवह्नीरुह-स्तियक्त्रेक्षितवाक्प्रपञ्चकवरीपाशभ्रुवः पल्लवाः ।
 यस्या मान्ति न तुच्छके हृदि ततः स्थानं बहिः कुर्वते, कस्ताथश्चलचक्षुषः कुशलधीः संसेवितुं वाञ्छति ? ॥८१॥ (शा०)
 रे रे मोह ! हस्ताश ! तावकमिदं धिक्पौरुषोष्णभ्रिभ्रं, विस्रब्धं भवसागरे किल भवान्संयम्य मां क्षिप्तवान् ।
 सम्प्रत्यासुरूपदेसफलकः पारं मयातोऽस्म्यहं, शौण्डीर्यं तव विद्यते यदधुना दोषोऽस्तदा दर्शय ॥ ८२ ॥ (शार्दूल०)
 रे कन्दर्प ! किमाततज्यमधुना धत्से ? धनुस्त्वं मुधा, किं भ्रूलास्यकलासु पश्मलदृशः प्रागल्भ्यमभ्यस्यथ ? ।
 वैराग्याम्बुजिनीप्रवोधनपटुः प्रध्वस्तदोषाकरः, खेलत्येष विवेकचण्डकिरणः कस्तादृशामुत्सवः ? ॥ ८३ ॥ (शार्दूल०)
 अन्यं प्रियालापपथं नयन्ते, किञ्चित्कटाक्षैरपरं स्पृशन्ति ।
 अन्यं हृदा कञ्चन मन्त्रयन्ते, धिग्योपितां चञ्चलचित्तवृत्तिम् ॥ ८४ ॥ (इन्द्रवज्रा)

यात्रायै वचनक्रमं रचयतः पादौ परिभ्रान्तये, नेत्रे रोषकपायितानि वदनान्यालोकितुं स्वामिनाम् ।
धातश्चेन्न दयालुता तव हृदि स्थानं ववन्ध क्षणं, तत्किं हन्त !! परिश्रमोऽपि निकटीभूयं न सम्पन्नवान् ? ॥ ८५ ॥ (शा०)

रक्षाकृते धनलवस्य विमूढचेता, लोकः परं किमपि सन्तनुते प्रयत्नम् ।

तद्वक्षकोटिभिरनाप्यमपीदमायुः, कालो निकृन्तति न तन्ननु शङ्कतेऽपि ॥ ८६ ॥ (वसन्ततिलका)

वन्धो ! विधेहि किञ्चिदपरं स्वस्याधियासास्पदं, भ्रातर्मान ! भवानपि प्रचलतु त्वं देवि माये ! ब्रज ।

हंहो लोभसखे ! यथाऽभिलषितं गच्छ द्रुतं वश्यतां, नीतः शान्तरसस्य सम्प्रति लसद्वाचा गुरुणामहम् ॥ ८७ ॥ (शा०)

मनो न वैराग्यतरङ्गितं चे-दृथा तदा दानतपःप्रयासः ।

लायण्यमङ्गे यदि नाङ्गनानां, मुधा तदा विभ्रमवल्गितानि ॥ ८८ ॥ (रामा)

विश्वाः कलाः परिचिता यदि तास्ततः किं ?, तप्तं तपो यदि तदुग्रतरं ततः किम् ? ।

कीर्त्तिः कलङ्कविकला यदि सा ततः कि-मन्तर्विवेककलिका यदि नोद्धलास ॥ ८९ ॥ (वसन्ततिलका)

स्फूर्जद्योभकरालयक्रुहरो हुङ्कारगुञ्जारवः, कामक्रोधविलोलोचनयुगो मायानखश्रेणिभाक् ।

स्वैरं यत्र स वम्बमीति सततं मोहाह्वयः केसरी, तां संसारमहाऽर्ध्वीं प्रतिवसन्को नाम जन्तुः सुखी ? ॥ ९० ॥ (शा०)

! चतुर्विंशत्येवभिन्नाया उपजातैरेकादशोऽयं भेदः, यत्र तृतीयं चरणमिन्द्रवज्रायाः शेषं चरणत्रिकं चोपेन्द्रवज्राया भवति ।

एकः स वैवस्वत एव देवः, शौण्डीर्यशाली च महाव्रती च ।
पशौ च गीर्वाणपतौ च यस्या-विभिन्नमुद्रस्य दृशः पतन्ति ॥ ९१ ॥

(उपजातिः)

एतानि तानि मदनज्वलनेन्धनानि, दूरीकुरुष्व मयि वक्रविलोकितानि ।

(वसन्वतिलका)

उन्मीलतिस्म ललिताङ्गयधुना स एव, मन्मानसे शुचिविवेककलाविलासः ॥ ९२ ॥

प्रत्यक्षो नरकः स एष वधुधार्पिणे परायत्तते-त्येवं पूकुरुते जनः प्रतिकलं सर्वोऽपि विद्वानिह ।

तन्नारीवशवर्त्तिनोऽपि विषयान्कण्डूतिकल्पानयं, रोमाञ्चाद्दुरचर्चिताङ्गलतिकः किं वाम नैवोज्झति ? ॥ ९३ ॥ (शार्दूल०)

ता एवैताः कुबलयदृशः सैष कालो वसन्त-स्ता एवान्तःशुचिवनभुवस्ते वर्ये तै वयस्याः ।

(मन्दाक्रान्ता)

किन्तुभूतः स खलु हृदये तत्त्वदीपप्रकाशो, येनदानीं हसति हृदयं यौवनोन्मादलीला ॥ ९४ ॥

को देवो ? वीततमा, कः सुगुरु ? शुद्धमार्गसम्भाषी । किं परमं विज्ञानं ? स्वकीयगुणदोषविज्ञानम् ॥ ९५ ॥ (आर्यो)

यत्कारुण्यहिरण्यजं न न च यत्सन्मार्गताघोद्वं, नो यत्सयमलोहजन्म न च यत्सतोपमृत्स्नामयम् ।

यद्योग्यं न तपोविधानदहनज्वालावलीतेजसा, सिद्धिं याति ? कथं नृधान्यनिकरस्तस्मिन् कुपात्रे श्रितः ॥ ९६ ॥ (शार्दूल०)

हे मोहाहतजीव ! हुं शृणु वचः श्रद्धाऽस्ति चेत्कथ्यता, प्राप्तं किञ्चन सत्फलं भवमहाऽट्टव्यां त्वया आम्न्यता ।

आतनैव तथाविधं किमपि तन्निर्वाणदं तर्हि किं, शून्यं पश्यसि ? पङ्कवन्ननु गतं नोपक्रमे तिष्ठति ॥ ९७ ॥ (शार्दूल०)

शौक्ये हंसवकोटयोः सति समे यद्भ्रूतावन्तर, काण्ये कोकिलकाकयोः किल यथा भेदो भृशं भाषिते ।

पेल्ले हेमहरिद्रयोरपि यथा मूल्ये विभिन्नार्घता, मानुष्ये सदृशे तथाऽऽर्यखलयोर्दूरं विभेदो गुणैः ॥ ९८ ॥ (शाईड०)

त्वदृष्टिपातनिहताः खलु तेऽन्य एव, धैर्यव्रतं सुतनु ! ये परिमार्जयन्ति ।

(वसन्ततिलका)

अन्ये त्यमी शुचिविवेकपवित्रचित्ता-स्तार्किक विडम्बयसि ? मन्मथविभ्रमैः स्वप्न ॥ ९९ ॥

(वसन्ततिलका)

सम्पत्स्यते ? मम कदाचन तद्दिनं किं, सद्भयानरूढमनसः सततं भवेयुः ।

(अनुष्टुबृत्तम्)

आनन्दविन्दुविशदानि सुधामयानि, यत्रेक्षितानि मयि मुक्तिमृगक्षणायाः ॥ १०० ॥

(शाईड०)

ललितं सत्यसंयुक्तं, सुव्यक्तं सततं मितम् । ये वदन्ति सदा तेषां, स्वयं सिद्धैव भारती ॥ १०१ ॥

(शाईड०)

सिक्तः श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरोः शान्तोपदेशामृतैः, श्रीमन्नागपुरे चकार सदनं श्रीनेमिनाथस्य यः ।

श्रेष्ठी श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, पद्मानन्दशतं व्यधत्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ १०२ ॥

सम्पूर्णमुखीमुखे न च न च श्वेतांशुविम्बोदये, श्रीखण्डद्रवलेपने न च न च द्राक्षारसास्वादाने ।

आनन्दः स सखे ! न च क्वचिदसौ किं भूरिभिर्भाषितैः ?, पद्मानन्दशते श्रुते किल भया यः स्वादितः स्वेच्छया ॥ १०३ ॥

इति श्रीजिनवल्लभसूर्युपासकश्रेष्ठिवरधनदेवाङ्गज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं
वैराग्यरसनिधृतं वैराग्यशतमिलापराभिधानं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

नाशा मोहनलालेति, विख्यातं जगतीतले । सुविहितक्रियासक्तं, जैनशासनमण्डनम् ॥ १ ॥
गणितुं क्वाञ्चिरेपो दि, प्रशिव्यस्यापि शिष्यकः । भक्त्या सरति यं तिल्यं, भद्रं इदात्त सोऽन्यहम् ॥ २ ॥

इति श्रीपद्मानन्दकविप्रणीतं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि-देवचन्द लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धारै-

स्वग्मनपार्थप्रतिमाप्रकटनवाङ्मयचिकरणप्रवणश्रीमदभयदेवसूरिपट्टमभाकरसुविहितचक्रचूडामणिश्रीमज्जिनवल्लभसूरिवरप्रणीतं,
श्रीमज्जिनपतिसूरिपट्टप्रकाशनदिनकरश्रीमज्जिनेश्वरसूरिविनेयवरश्रीधर्मतिलकमुनिविरचितविवरणसमलङ्कृतम्.

उल्लासिक्रमेति प्रसिद्धाख्यं

लघ्वजितशान्तिस्तवनम् ।

(सञ्छायम्)

अजितशान्तिजिनौ सुवनत्रये, विजयशान्तिविधौ प्रथितौजसौ ।
समभिनम्य तयोः स्तवसङ्गतं, विवरण विदधे किमपि स्फुटम् ॥ १ ॥ -दुत०*

इह हि किलैकदा वर्णनातिक्रान्तानुपमभागधेयाः सुगृहीतनामधेया सकललोकसश्लाघ्यमहाहर्षविमलगुणमणिश्रेणयः

* "दुतविलिखितमाह नमो भरो ॥ ५० ॥" { नगण-भगण-सगण-रगण } पादे यतिरिति दूत्तरत्नाकर ।
{ III 511 511 515 }

सविप्रमुनिजनव्रातचूडामणयः स्वप्रज्ञाऽतिशयविशेषविनिर्दितामरसूरयः श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं
चतुर्विधश्रीश्रमणसघश्रेयस्कर समदशवृत्तप्रमाणं विशेषतः पाक्षिकादिपत्रिणि पाठ्यं चिकीर्षवः प्रथममुत्प्रेक्षालङ्कारसारं
शार्दूलच्छन्दसा वृत्तेन भगवस्तुतिप्रतिज्ञा चक्रिरे—

उल्लासिकमनक्खनिग्गयपहादंङ्छलेणंऽमिणं, वंदारुण दिसंत इव पपडं निघाणमग्गावल्लिं ।
(उल्लासिकमनसनिर्गतप्रभादण्डच्छलेनाङ्गिना, वन्दारुणा दिशन्ताविव प्रकट निर्वाणमार्गावल्लिम् ।)

कुंदिंदुज्जलदंतकंतिमिसओ नीरंतनानणंऽकुरु-क्करे दोवि दुइलसोलसजिणे थोसामि खेमंकरे ॥१॥ -शार्दूल०
(कुन्देन्दुज्वलदन्तकान्तिमिपतो निर्यञ्जानाङ्कुरो-त्करौ द्वावपि द्वितीयपोडशजिनौ स्तोष्यामि क्षेमङ्करो ॥ १ ॥)

विव०-स्तोष्यामि-कीर्तयिष्यामि । अहमित्यध्याहारः । कौ कर्मतापन्नौ ? द्वावपि । कौ द्वौ ? द्वितीयपोडशजिनौ
अजितशान्तिनामानौ । कीदृशौ ? क्षेमङ्करो ? क्षेमं-श्रेयः कुरुतः क्षेमङ्करो, तौ । पुनः किंविशिष्टौ ? दिशन्ताविव-प्रतिपा-
दयन्ताविव । 'इव'शब्द उत्प्रेक्षायाम् । काम् ? , निर्वाणमार्गावल्लिं-मोक्षपथश्रेणिम् । केवाम् ? , अङ्गिनां-प्राणिनाम् । किं-
विधानाम् ? , वन्दारुणा-नमस्कृतिकृताम् । कथम् ? , प्रकटं-[स्फुटं]स्पष्टम् । केन ? , उल्लासिकमनखनिर्गतप्रभादण्डच्छलेन ।

* "कल्पना काचिदौचित्या-थत्रार्थस्य सतोऽन्यथा । द्योतितेवादिभि शब्दै-रुत्प्रेक्षा सा स्मृता यथा ॥ ९० ॥" इति वाग्भटाकङ्करे ।
† "सूर्योर्धर्मसज्जलत्त ससुरव शार्दूलविष्ठीहितम् ॥ ९९ ॥" { माण -सगण -जगण -सगण -सगण -गण -गण -गण -गुह } द्वादशभि सप्तभिश्च दत्तिरिति वृत्तब्रह्मकार ।
{ ५५५ ॥ ५ ॥ ५५१ ॥ ५ ॥ ५५१ ॥ ५ ॥ }

ऋमाणां-अंहीणां नरा-नखराः, तेभ्यो निर्गता याः प्रभाः-कान्तयः, तेषां दण्डाः-सम्मिलितरुचिप्रपञ्चाः । उल्लासिन-ऊर्ध्व-
 मुखं गच्छन्तो ये ऋमनखनिर्गतप्रभादण्डाः, तेषां छलं-व्याजः, तेन । यः किल यं मार्गं दर्शयति स तदभिमुखं दण्डादिकं
 व्यापार्य दर्शयति, ततो भगवतोऽपि ऊर्ध्वोच्छसत्पदनखकिरणदण्डौ प्रणमतः प्रति मुक्तिमार्गं ऊर्ध्वं वर्तमानं दर्शयन्ताविवो-
 त्प्रेक्ष्यते । तथा पुनः कीदृशौ ?, निर्यञ्जानाङ्कुरोत्करो, ज्ञानस्याङ्कुराः, तेषां उत्करः-समूहः, निर्यन्-निर्गच्छन्,
 ज्ञानाङ्कुरोत्करो यकाभ्यां तौ निर्यञ्जानाङ्कुरोत्करो । कस्मात् ?, कुन्देन्दुज्वलदन्तकान्तिमिपतः । कुन्दं-माध्यं पुष्पं, इन्दु-
 श्वन्द्रः, तयोरिवोच्चयलाः-शुभ्रा ये दन्ता-रदास्तेषां कान्तिः-प्रभा, तस्या मिपं-व्याजः, तस्मात् । एतेन भगवतोऽज्ञानक्षेत्रत्व-
 मुक्तं स्यात् ॥ १ ॥

भगवत्स्वुत्तिप्रतिज्ञां [प्रतिज्ञाय] स्वस्य राभसिक्यविलसितं दर्शयितुं भगवत्स्वुतावसामर्थ्यमाह—
 चरमजलहिनीरं जो मिणिज्जंजलीहिं, वयसमयसमीरं जो जिणिज्जा गईए ।

(चरमजलधिनीर यो मिनुयादञ्जलिभिः, क्षयसमयसमीर यो जयेद्गत्या ।)

सयलनहयलं वा लंघए जो पएहिं, अजियमहव संतिं सो समतथो थुणेउं ॥ २ ॥ -मालिनी

(सकलनभस्तल वा लङ्घयेद्यः पदैः, अजितमथवा शान्तिं स समर्थः स्तोतुम् ॥ २ ॥)

१ "माघे भव माध्यम्" इत्यमरवृत्तौ । २ "नगमयययुतेय मालिनी भोगिलोकै ॥८४॥" { नगण -नगण -मगण -यगण -यगण } अष्टभिस्सप्तसभिश्च
 यतिरिति वृत्तरात्राहरे वृत्तीयेऽध्याये । { ||| ||| ||| \$\$\$ \$\$\$ \$\$\$ } 155 155 155

विव०-‘स समर्थः’ स शक्तः । किं कर्तुम् ? , स्तोतुं-उत्कीर्तयितुम् । कम् ? , अजितं-द्वितीयतीर्थंकरम् । अथवेति समुच्चये । शान्तिं च-पोडनं जिनम् । यः किम् ? , यो मिन्दुयात्-एतावदेतदिति प्रमाणं कुर्यात् । किम् ? , चरमजलधि नीर-स्वयम्भूरमणसमुद्रजलम् । कैः ? , अञ्जलिभिः-प्रसृतिभिः, इतरसरोवरादिजलमप्यञ्जलिभिर्मातुं न शक्यते, किं पुनः समुद्रस्य ? , तत्रापि स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य ? , पर तदपि यो मिन्दुयात् । तथा यो जयेत्-पराभवेत् । कम् ? , क्षयसमयसमीर-प्रलयकालयातम् । कया ? , गत्या-पादचङ्क्रमणेन । अन्योऽपि वातो गत्या जेतुं न शक्यते, कः पुनः क्षयसमयसमीरः ? , पर तमपि यः स्वगत्या पृथौ पातयित्वा पुरो याति । तथा [वा-अथवा] यो लङ्घयेत्-आ[अति] क्रमितुं समर्थः स्यात् । किन् ? , सकलनभस्तल-सर्वाकाशमण्डलम्, न पुनरेकदेशतः । [काभ्यां ? , पादाभ्यां] । समुद्रादिकमपि लङ्घयितुं न शक्यते, आस्ता नभस्तलम्, तत्रापि सकलम्, परं तदपि यो लङ्घयेत्, स समर्थः । ‘स्तोतुम्’ इति पदं त्रिष्वपि यच्छब्देषु प्रत्येकं योजनीयम् । अयसमिप्रायः-चरमजलधिनीरमानं क्षयसमयसमीरजयनं सकलनभस्तललङ्घनं च पटुरपि न कोऽपि कर्तुं समर्थः, एवं निरुपममहिमासमुद्रयोर्भगवतोगुणोत्कीर्तनसपीत्यर्थः ॥ २ ॥

यदि नाम एवं उक्तयुक्त्या भगवद्गुणोत्कीर्तने कस्यापि प्रागल्भ्यं नावलोक्यते, तर्हि किमिति तव तावत्तत्रोद्यमः ? कथं च तत्प्रमाणपदवीमारोक्ष्यतीत्याशङ्क्याह-

तद्वि दु बहुमाणुल्लासिभक्तिभरेणं, गुणकणमवि कित्तेहामि चिंतामणिब ।
(तथापि खलु बहुमानोद्दसिभक्तिभरेण, गुणकणमपि कीर्तयिष्यामि चिन्तामणिमिब ।)

अलमह्व अचिन्ताणंतसामत्थओ सिं, फलिहइ लहु सवं वंछियं णिच्छियं मे ॥ ३ ॥ —मालिनी
(अलमयथा अचिन्त्यानन्तसामर्थ्यादनयो, फलिष्यति लघु सर्वं वाञ्छित मिश्रित मे ॥ ३ ॥)

विय०—यद्यन्वेषमस्ति तथापि (हुरिति निश्चयेन) कीर्तयिष्यामि—स्तोष्ये । कम् ? , गुणकणमपि—गुणलेशमपि ।
अर्थादजितशान्त्योरिति गम्यते । यद्यपि भगवद्गुण एकोऽपि सामस्येन वर्णयितुं न शक्यते, तथापि गुणस्य लेशमप्यहं
उत्कीर्तयिष्यामि । केन ? , बहुमानोऽसिभक्तिभरेण । बहुमानेन—आन्तरप्रीतिविशेषेणोहासिनी—प्रवर्धमाना चासौ भक्तिः—
शिरोनमनाञ्जलिबन्धादिरूपा च, तस्या भरः—प्राग्भारस्तेन । ननु गुणलेशस्तवनेन किं सेत्स्यति ? इत्यत्राह—चिन्तामणिमिव—
चिन्तामणिसदृशं, यथा स्वल्पोऽपि चिन्तामणिः स्तुतः सर्वं समीहितं पूरयति, तथा भगवद्गुणलेशोऽपीत्यर्थः । अथवा
अलं—सूतं । एतन्मम प्रारब्धं सेत्स्यति न वेति विचारेणेति गम्यते । कुतः ? इत्याह—फलिष्यति—सम्पत्स्यते । किम् ? ,
वाञ्छितं—समीहितम् । कस्य ? , मे—मम । कीदृशम् ? , सर्वं—समस्तम् । आस्तां स्तवकरणमात्रं, अन्यदपि सेत्स्यतीत्यर्थः ।
कथम् ? , लघु—शीघ्रम् । पुनः कथम् ? , निश्चितं—निस्संशयम् । कस्मात् ? , अचिन्त्यानन्तसामर्थ्यतः । अचिन्त्यं—
चिन्तयितुमशक्यं, अनन्तं—अपर्यवसानं, तच्च तत्सामर्थ्यं च—प्रभावश्च, तस्मात् । कयोः ? , 'सिं' इत्यनयोरजितशान्त्योः ।
“वेदं—तदेतदोः उस्तमूर्भ्यां से—सिमौ” (८-३-८१ है०) इत्यनेन इदमः आमा सह सिमादेश इति ॥ ३ ॥

भगवन्माहात्म्यात् समस्तं वाञ्छितं सेत्स्यत्येवेति समर्थयितुं भगवन्नाममात्रस्यापि प्रभावातिशयं दर्शयन् भगवन्तौ
प्रति प्रणाममाह—

सयलजघहियाणं नाममित्तेण जाणं, विहडइ लहु दुट्टाणिट्टदोघट्टय(थ)ट्टम् ।

(सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण ययोः, विघटते लघु दुट्टानिट्टदोघट्टय(थ)ट्टः ।)

नमिरसुरकिरीडुग्घिटपायारविंदे, सययमजियसंती ते जिणिंदेऽभिवंदे ॥ ४ ॥ - मालिनी

(नम्रसुरकिरीटोदृष्टपादारविन्दौ, सततमजितशान्ती तौ जिनेन्द्रावभिवन्दे ॥ ४ ॥)

विघ०-[सततं-निरन्तरं] अभियन्दे-सर्वादरेण स्तुवे । कौ ?; तौ-जिनेन्द्रौ । किनामानौ ?; अलितशान्ती !
किपिधौ ?; नम्रसुरकिरीटोदृष्टपादारविन्दौ । नन्ना-नमनशीला ये सुरा वैमानिकादयस्तेषां किरीटानि-मुकुटानि, तैरुद्धृष्टे-
उत्तेजिते पादारविन्दे-चरणकमले ययोस्तौ । तावभिवन्दे, ययोः सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण, गृहीतेनेति शेषः । किं ?;
विघटते-विद्रयति । कः ?; दुट्टानिट्टदोघट्टय(थ)ट्टः । दुट्टानि-दुःखजनकानि च तानि अनिष्टानि च प्रियविप्रयोगादीनि,
तान्येय दोषट्टा-दृष्टिनस्तेषां घ(थ)ट्टः-समूहः । अत्र प्राकृतत्वात् नपुंसकत्वम् । कथम् ?; लघु-शीघ्रं । सर्वत्र प्राकृतत्वात्
द्वियचनेऽपि बहुवचनम् । एवमत्रेतेन्यपि वृत्तेषु शेषम् ॥ ४ ॥

सप्रत्यनयोरेव भगवतोः पदभक्तिप्रभावं दर्शयति—

पसरइ वरकित्ती बहुए देहदित्ती, विलसइ भुवि मित्ती जायए सुप्पवित्ती ।

(पसरति वरकीर्तिः वर्धते देहदीप्तिः, विलसति भुवि मैत्री जायते सुप्रवृत्तिः ।)

फुरद् परमतिप्ती देह संसारच्छिती, जिणजुयपयभत्ती ही अचिंतोरुसत्ती ॥ ५ ॥ - मालिनी
(स्फुरति परमवृत्तिः भवति ससारच्छिती, जिणजुगपदभक्तिर्ही अचिंत्योरुशक्तिः ॥ ५ ॥)

विष०-चर्तते । काऽसौ ? जिणजुगपदभक्तिः । जिणयोः-अजितशान्त्योः, युगं-युगं, तस्य पदाः-चरणाल्सेषु
भक्तिः-आन्तरा प्रीतिः प्रवर्तितक्षिरोनमनादिरूपा । कीदृशी ? अचिंत्योरुशक्तिः । अचिंत्या-चिन्तयितुमशक्या उर्वी-
गरिष्ठा शक्तिः-सामर्थ्यं प्रभादो यस्याः सा तथोक्ता । 'ही' इति शब्द आश्चर्ये । तथा च माघः-"ही विचित्रो विपाकः"
इति । कथं विज्ञायते ? इत्यत्राह-प्रसरति-विस्तारं गच्छति वरकीर्तिः-प्रधानं यशः, जिणपदयुगभक्ति इति गम्यम् ।
एवमेतदपि । तथा वर्धते देहदीप्तिः-उज्ज्वलते शरीरकान्तिः । तथा विलसति भुवि मैत्री-विस्फूर्जति क्षितौ प्रीतिः । तथा
जायते-सम्पद्यते शोभना सफलत्वेन प्रवृत्तिः-व्यापारः सुप्रवृत्तिः । तथा स्फुरति परमवृत्तिः-ब्रह्मसति परमसन्तोषः ।
भवति ससारच्छितीः-सम्पद्यते भवविच्छेद इति ॥ ५ ॥

अथ देवाङ्गनानां भगवद्विषये नृत्यपूजाप्रतिपादनद्वारेण स्तुतिमाह-

ललियपयपयारं भूरिदिग्गहारं, फुडघणरसभावोदारसिंगारसारं ।

(ललितपदप्रचार भूरिदिव्याङ्गहार, सुदृढघणरसभावोदारशृङ्गारसारम् ।)

अणिमिसरमणी जहंसणच्छेयभीया, इव पणमणमंदा कासि नदोवहारं ॥ ६ ॥ - मालिनी

(अनिमिपरमण्यो यद्दर्शनच्छेदभीता, इव प्रणमनमन्दा अकार्पुर्वूलोपहारम् ॥ ६ ॥)

विव०-अत्राप्रेतनवृत्तस्य 'युगह अजियसंती ते' इति तच्छब्दप्रधानं वाक्यं सम्बध्यते । ततश्च तावजितशान्ती
स्तुत-वर्णयंत । 'जदंसणच्छेयभीया इव पणमणमंदा कासि नदोवहार'मिति सम्बन्धः । अकार्युः-विद्युः । काः ?
अनिमिपरमण्यः । प्राकृतत्वादात्र विभक्तिलोपः । अनिसिपाः-देवाः, तेषां रमण्यः-स्त्रियः । काम् ?, नृत्योपहारम् । नृत्येन-
नर्तनेन उपहारः-पूजा, तम् । कीदृश्यः ?, प्रणमने-न्यङ्गमस्तककरणे मन्दाः-अलसाः । किल नर्तक्यः प्रायः
सम्मुखमवलोकयन्त्य एव नृत्यं कुर्वन्तीति स्वभावः । ततः कविनोत्प्रेक्ष्यते-च स्वभावतो, यद्दर्शनच्छेदभीता इव ।
ययोरजितशान्त्योर्दर्शनं-अवलोकनं भवशतेष्वपि दुष्प्रापं, तस्य छेदः-अन्तरायस्ततो मीता इव-चकिता इव, भूयोऽपि
दुर्लभं भगवद्दर्शनं इति तदन्तरायं प्रणामकालभाविनमव्यसहन्य इत्यर्थः । कीदृशं नृत्योपहारम् ?, ललितपदप्रचारं ।
ललिताः-रमणीयाः पदप्रचाराः-स्वचरणन्यासा यत्र, तम् । पुनः किंविधम् ?, भूरिदिव्याङ्गहारं । भूरयः-प्रभृता
दिव्याः-परमोत्कर्षशालिनो अङ्गहाराः-अङ्गविधेषा यत्र, तम् । भूयोऽपि कीदृक् ?, स्फुटघनरसभावोदारशृङ्गारसारम् ।
स्फुटः-व्यक्तः, घनः-सान्द्रो योऽसौ रसः-शृङ्गारो भावो-रतिस्ताभ्यां उदारो योऽसौ शृङ्गारो-विभूषाप्रकारस्तेन सारं-
प्रधानम् । भावशृङ्गारसाभ्यां चन्धुरमित्यर्थः ॥ ६ ॥

सम्प्रति भगवतोर्वर्णनार्पूर्वकं स्तुतिमाह—

युगह अजियसंती ते कयासेससंती, कणयरयपिसंगा छज्जए जाण सुत्ती ।

(स्तुत अजितशान्ती तौ कृवाशेषशान्ती, कनकरजःपिशङ्गा राजते ययोर्मूर्तिः ।)

सरभसपरिरंभारंभिनिपाणलच्छी-यणथणधुसिणंक्रुण्पंकपिंगीकयच्च ॥ ७ ॥ -मालिनी

(सरभसपरिरंभारंभिनिपाणलच्छी-यनस्तनधुगुणाद्धोत्पद्भिनीकृता इव ॥ ७ ॥)

व्याख्या—सुव-नुत भो भव्याः !, कौ कर्मतापनी ? , तौ अजितशान्ती । कीदृशौ ? , कृताशेषशान्ती । कृता-विहिता
 प्रदोषा-मन्पूर्णा जगन्नये शान्तिः-शिमं यस्माभ्यां तौ । ययोः किं ? , 'छञ्जण' इति राजते "राजिरग्य-छञ्ज-सह-रीर-रेहा"
 [८-४-१०० इ०] इति 'सञ्जि' धातोश्छञ्जादेशः । काऽसौ ? , मूर्तिः-तनुः । कीदृशी ? , कनकरजःपिशाङ्गा । कनकस्य
 रजः-चूर्णं, तद्वत् पिशाङ्गा-पीता, भगवतोः सुवर्णं-यर्णां मूर्तिरेपः स्वभासः, परं कविनोत्प्रेक्षयते-न स्वभायतः, किं तर्हि ? ,
 सरभसपरिरंभारंभिनिर्वाणलच्छीघनस्तनधुगुणाद्धोत्पद्भिनीकृतेव । सरभसं-सौदसुक्यं यथा भवति, एवं परिरंभ-
 आडिद्धं, तं आरभते-करोतीत्येवंशीला सरभसपरिरंभारभिणी, सा चासौ निर्वाणलक्ष्मीश्च-मुक्तिनायिका च, तस्या
 पनी-पीनां च तौ स्तनी च, तयोर्योऽसौ घुगुणाद्धः-कुङ्कुमविभूषा, तस्योत्कृष्टः पद्मो-द्रव्यः, तेन पिङ्गीकृतेव-पिञ्जरितेव ।
 म्भिन्नादिसाः सस्माः शृङ्गारिण्यो नवयीनने निजस्तनकलशयोः कुङ्कुमेन मण्डनं कुर्वन्ति । ततो यदा गाढानुरागेण
 प्रियतमस्याडिद्धं कुर्वन्ते तदा तत् स्तनमण्डनेन तस्याङ्गं पिञ्जरितं भवति, भगवतोरपि मुक्तेर्बधूत्वेन निरूपिताया आलिङ्गनं
 मग्भाव्यैवमुत्प्रेक्षयतेति भावः ॥ ७ ॥

सम्प्रति प्रमाणसुप्रतिष्ठस्याद्वादोपदेशकत्नद्वारेण भगवतोः स्तुतिमाह—

बहुविहनयमंगं वस्तु णिचं अणिच्चं, सदसदणभिलप्पालप्पमेगं अणेगं ।

(बहुविधनयमङ्गं वस्तु नित्यमनित्यं, सदसदणभिलप्पालप्पमेकमनेकम् ।)

इय कुनयविरुद्धं सुप्पसिद्धं च जेसिं, वयणमवयणिल्लं ते जिणे संभरामि ॥ ८ ॥ —मालिनी

(एवं कुनयविरुद्धं सुप्रसिद्धं च ययो-वचनमवचनीयं तौ जिनौ संभरामि ॥ ८ ॥)

व्याख्या—तौ-अजितशान्ती संभरामि-ध्यायामि । कीदृशौ?, जिनौ-रगादिदोषजयिनी, आत्माविति यावत् । आसिद्धिं दोषक्षयमुच्यते, सा विद्यते ययोस्तावाशौ । आप्तत्वं च प्रमाणोपपन्नार्थवादित्वेनानुमीयते इति भगवतोर्वचनविद्युद्धिमाह-
'जेसिं' ययोर्वचनं स्याद्वादसन्नद्धसंयतो द्वादशाङ्गरूपं "अत्यं भासइ अरिहा, सुत्तं गुंथंति गणहरा निउणं" इति वचनादस्तीति गम्यते । कीदृशम्?, 'इयं'-एवंप्रकारवस्तुप्रतिपादकम् । तमेव वस्तुप्रकारमाह—वस्तु वर्तते । किं-रूपम्?, अनन्तधर्मात्मकं वस्तु स्वमतधर्मविशिष्टं नयन्ति-गोचरयन्ति संवेदनमारोपयन्तीति नयाः, वस्त्वेकदेशपरामर्शा इत्यर्थः । तथा चोक्तम्—"एकदेशविशिष्टोऽर्थो, नयस्य विषयो भूतः" इति [न्यायावतारः श्लो० १९] । ते अनन्तधर्माध्यासित-
स्याद्दस्तुतस्तेषां अनन्तता, तथापि सर्वत्र प्रसिद्धत्वात् सप्त भेदा वर्णयन्ते । अन्येषां तेष्वेवान्तर्भावात् । ते चामी-नैगम-
सङ्घट्ट-व्यवहार-कञ्जुसूत्र-शब्द-सममिच्छै-यभूताख्याः सप्त नयाः । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोऽप्यर्थनयाः, अर्थमेव प्राधान्येन शब्दोपसर्जनमिच्छन्ति । शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः, शब्दप्राधान्येनार्थमिच्छन्ति ।

* अर्थं सायन्तेऽईन्द्रः, सुत्तं प्रामन्ति गणधरा निगुणम् ।

(१) तत्र नीगमनेदं गच्छन्, गणया-निगम्यन्ते-त्रिविधं परिच्छिद्यन्ते निगमा-घटादयोऽर्यास्तेषु भवो नीगमः । अत्रगामान्यरितोपागमरूपं यस्मिन्नो न पृथगेन प्रकारेण गमः-परिच्छेदो नीकगमः । अयं हि सत्तालक्षणं महासामान्य-मसान्तरगामान्यमिति च द्रव्यतरगुणद्वयकर्मतरनीयत्वादीनि तथाऽन्यविशेषानसाधारणरूपलक्षणान् अत्रान्तरविशेषांश्च परमा-द्यागिरापदादीन् शुद्धार्थान् यादभिधेति । अयं च नीगमः सामान्यविशेषात्मकरस्तुसमाश्रयणेऽपि न सम्यग्दृष्टिः, भेदेनैव सामान्यविशेषयोसाश्रयणान्, तन्मताश्रितनीयाधिकरीशेषिस्त्वत् ॥ १ ॥

(२) अमुना बहुदातुं दरयते-तत्र चतुर्हति ममस्तविशेषप्रतिषेधद्वारेण सामान्यरूपतया सकलं वस्त्विति सद्ब्रह्मः । तथादि-अत्रशुनानुत्पन्नान्त्रिरैकस्वभावरमेव मत्तारूपं यस्तु, सत्ताव्यतिरिक्तस्य त्वयस्तुत्वं, तत्रविषयणस्येवेति । स च सद्ब्रह्मः सामान्यरितोपागमरूपं यस्मिन्नः सामान्यांशास्यैवाश्रयणान्मिम्यादृष्टिः, तन्मताश्रितत्तात्पर्यवत् ॥ २ ॥

(३) स्पष्टदातव्यं तु स्वस्वरूपमिदं-स्यत्रद्रियते लीकिकैरनेनाभिप्रायेणेति व्यवहारः । अयं तु मन्यते, यथा-लोकप्राहमेव यस्तु, न तु यथा शुष्ककार्तिकैः स्वाभिप्रायलक्षणातुगतमुच्यते तथाभूतं, आगोपालाद्भनादिप्रसिद्धत्वाद्ब्रह्मस्वरूपस्येति । अत्रमन्तुत्वात्स्यप्रोक्त्यात्मकरत्वनशुपगमान्मिम्यादृष्टिः, तथाविधरथ्यापुरुषवत् ॥ ३ ॥

(४) साग्रत्वं ऋतुपूर्वाभिप्रायः कल्पते-तत्र ऋतु-प्रगुणं अतीतानागतवस्तुपरित्यागेन वर्तमानक्षणवर्तिवस्तुनो रूपं गृह्यति-निदृष्टितं गमयतीति ऋतुपूर्वः । अस्याभिप्रायः-अतीतस्य विनष्टत्वात् अनागतस्यालब्धलाभत्वात् खरवि-गाजारिभ्योऽपिदिप्रमाणतया नार्थक्रियानिर्वर्तनसमत्तम् । अर्थक्रियाक्षमं वस्तु, तदभावात् तयोर्वस्तुत्वमिति ऋतुपूर्वः ।

अयमपि सामान्यविशेषोभयात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणात् शौद्धोदनिवन्न सम्यग्-
दृष्टिः, कारणभूतद्रव्यानभ्युपगमेन तदाश्रितस्य विशेषस्यैवाभावात् ॥ ४ ॥

तदिदमर्थस्वरूपनिरूपणप्रवणानां नयानां मतमुपवर्णितम् । अधुना शब्दद्वारकाणां मतमुपवर्ण्यते—

(५) इदं साधारणमात्रं त्रयाणामभिप्रायाकृतं, यदुत-शब्द एवार्थः, न ततो भिन्नोऽर्थः । तथाचानुमानम्-यस्मिन्
प्रतीयमाने यन्नियमेन प्रतीयते तत्ततो न भिद्यते, यथा शब्दस्वरूपं शब्दात्, प्रतीयते च शब्दे प्रतीयमाने नियमेनार्थः,
तस्मान्न ततो भिन्नः । सम्प्रत्ये[कै]कमतं कथ्यते-तत्र शब्द्यते-आह्वयतेऽनेनाभिप्रायेणार्थ इति शब्दः । अयमभि(मन्यते)
गम्यते-रूढितो यावन्तो ध्वनयः कस्मिंश्चिदर्थे प्रवर्तन्ते, यथेन्द्रशक्रपुरन्दरादयः, अमी(ते)षां एकोऽर्थो वाच्यः इति ।
अयं चार्थशब्दपर्यायोभयरूपस्य वस्तुनः शब्दपर्यायस्यैव समाश्रयणान्निमध्यादृष्टिः ॥ ५ ॥

(६) साम्प्रतं समभिरूढ उच्यते-पर्यायाणां नानार्थतया समभिरोहणात् समभिरूढः । नह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थ-
तामिच्छति । तथाहि—घटनाद् घटः । कुटनात् कुटः । कौ भातीति कुम्भः । न हि घटनमेव कुटनमिति, शब्दप्रवृत्ति-
निमित्तस्य न परस्वानुगतिसिति । तदयमपि मिथ्यादृष्टिः, पर्यायाभिहितधर्मवद्वस्तुनोऽनाश्रयणात्, गृहीतप्रत्येकावयवान्ध-
हस्तिज्ञानयत् ॥ ६ ॥

(७) एवम्भूताभिप्रायस्त्वेवं-यदैव शब्दप्रवृत्तिनिमित्तं चेष्टादिकं तस्मिन् घटादौ वस्तुनि भवेत्, तदैवात्तौ युवतिमस्तका-
रूढ उदकाद्याहारणक्रियाप्रवृत्तौ घटो भवति, न निर्व्यापारः, शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तशून्यत्वात्, पटादिवत् । इत्येवम्प्रकारस्य

भार-अर्थस्य गमाश्रयणादेरम्भूतनयो भवति, तदयमप्यनन्तधर्माध्यासितस्य वस्तुनोऽनाश्रयणान्मिथ्याहृष्टिः, रत्नावल्य-
 यने परमरागादौ कृतरत्नात्स्वीव्यपदेशुल्लसत् ॥ ७ ॥

तदेवं सर्वेऽपि नयाः प्रत्येकं साधारणाः सन्तो मिथ्याहृष्टयोऽस्योन्यं स्वव्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं भजन्ते, तदुक्तम् (?) ॥
 ततश्च यदुचिधा-नानामरारा नयभङ्गा-अभिप्रायविशेषविकल्पा यत्र तद् बहुविधनयभङ्गं, सर्वनयविषयधर्मात्मकमित्यर्थः।
 तथा नित्यं द्रव्यात्मरुतया, अनित्यं पर्यायात्मरुतया । तथा सत्-स्वकीयद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया भावात्मकं, असत्-
 परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया तन्मात्रात्मकम् । तथा अनभिलाष्यं-चचनागोचरधर्मात्मकत्वेनावकव्यम्, अभिलाष्यं-
 पणनगोचरपरधर्मस्वभावात्त्वेन वक्तव्यम् । तथा एकं-सामान्यात्मकं, अनेकं-विशेषात्मकं । एवं परस्परविरुद्धधर्मात्मकमेवेति
 प्रतिपादकमित्यर्थः । एवंविधं च सत् कीदृशं जिनवचनम् ?, कुनयाः-सदात्मकमेव वस्तु इति साह्वयाः, असदात्मकमेवेति
 नापरमिहाः, नित्यमेवैकमेवेति साह्वयाः, अनित्यमेवानेकमेवेति च वीद्वाः, अभिलाष्यमेवेति वैयाकरणाः, अनभि-
 लाष्यमेवेति च वीद्वाः, 'प्रतिक्षणं नन्धरमितरव्यावृत्तं च वस्तु, तच्च न शब्दगोचरः, शब्दस्य स्थिरसामान्यरूपार्थ-
 वियत्वात्' इति हि वीद्भराब्दान्तः, अनन्तधर्मात्मके वस्तुनि एकमेव धर्म, सदात्मकमेव वस्तित्वत्यादि सावधारणमभि-
 मन्यमाना मिथ्याहृष्टित्वेन कुस्तिता मतविशेषास्तेषां विरुद्धं-असमञ्जसतया प्रतिभासमानं । ननु नित्यमनित्यपरिहारेण
 व्यवस्थितं; अनित्यमपि नित्यपरिहारेण, भावाभावयोः परस्परभावात्मकत्वात्, एवं च सदादिष्वपि वाच्यम्, तत
 एकत्र विरुद्धधर्मात्मकत्वप्रतिपादकं भगवद्भजनं कथं मिथ्याहृष्ट्यामेव विरुद्धतया प्रतिभासत इत्युच्यते ?, इत्याशङ्क्याह-

‘सुस्पसिद्धं च’-प्रमाणोपपन्नम् । तथाहि-अयमात्मा आत्मत्वापरिच्युतेर्नित्यः, देवत्वादिपर्यायविनाशाच्चानित्यः । यदि चायं सर्वथाऽपि नित्य एव स्यात् ? तर्हि न देवत्वादिपर्यायविनाशः स्यात् । अथ सर्वथाऽप्यनित्य एव स्यात् ? तर्हि देवत्वादिपर्यायस्वेवात्मत्वस्यापि विनाशाद्देवत्वपर्यायत्यागेन मनुष्यपर्याये सति आत्मव्यपदेशो न स्यात् । तथाऽयमात्मा स्वद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावात्मकत्वेन सन् परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावात्मकत्वेनासन् । यदि चाऽयं सर्वथा सन् स्यात् ? [तदा] घटाद्यात्मकत्वस्यापि प्राश्या जडोऽपि स्यात्, यदि च सर्वथाऽप्यसन् स्यात् तदा स्वद्रव्याद्यात्मकत्वेनापि न भावरूपः प्रतिभासेत । तथाऽयमात्माऽऽत्मत्वादिधर्मात्मकतयाऽभिलाष्यः, घटत्वादिधर्मात्मकतया त्वनभिलाष्यः । यदि च सर्वथाऽप्यभिलाष्यः स्यात् ? तदा घटाद्यात्मकोऽप्युच्येत । किञ्च-केचिद्धर्माः सन्तोष्यनभिधेयाः । तथाहि—

“इक्षुक्षीरगुडादीनां, माधुर्यस्थान्तरं महत् । तथाऽपि न तदाख्यातुं, सरस्वत्याऽपि पार्यते ॥ १ ॥”

परयानुभवसिद्धा वरुणशक्या अपि सन्त्यनन्ता धर्मा इति सिद्धम् । तथाच—

“पुण्यगणिज्ञा भावा, अणंतभागो च अणभिलष्यणं । पुण्यगणिज्ञाणं पुण, अणंतभागो सुयनिवद्धो ॥ १४१ ॥”

विशेषावश्यकमाष्यम् ।

इति सिद्धान्तचोऽतीवोपपन्नं-सम्पन्नम् । तथा यदि सर्वथाऽप्यनभिलाष्योऽयमात्मा स्यात् ? तदा आत्मशब्दादहंप्रत्ययगोचरस्य चिद्रूपस्य पदार्थविशेषस्य प्रतीतिर्न स्यात् । किञ्च-“शब्दो नार्थप्रतिपादक” इति चे प्रलपन्ति ते “अहं मौनी”ति

१ मयास्तीया भावा, अत्यन्तभागस्य (एव) अणभिलाष्यणम् । मयापनीयानां पुनरत्यन्तभागः सुयनिवद्धः ॥ १ ॥

प्रतिपादकयत् स्वव्यापातकप्रतिज्ञाप्रतिपादनपरा न सहदां वार्त्तनीयाः । तथाऽयमात्मा सामान्यरूपेण द्रव्यत्वादिना एकः, द्रव्यक्षेत्रकालस्यभागादिना सर्वत्रव्यापृत्तेन रूपेणानेकः । यदि चैकरूप एव सर्वथा स्यात् ? तदैकः सुखी अन्यो दुःखी पुरुः स्यपिति अन्यो जागर्ति इत्यादिभेदो न प्रतिभासेत । अथ नानारूप एव सर्वथा स्यात् ? तवाऽयमा(त्माऽयमा)त्मैत्येकरूपोऽयमासौ न स्यात् । तदनर्थेव गत्या सर्वेऽपि पदार्था व्याख्येयाः । तदुक्तम्—

“आदीपमान्बोमसप्तस्पर्शं, स्वाद्वादमुद्राऽनतिभेदिवस्तु । तन्नित्यमेवैकमनित्यमन्य-दिति त्वदाज्ञाद्विपतां प्रलापाः ॥५॥”

[अन्ययोगव्यवच्छेदद्वाराशिक्षा]

परं च प्रतिभासमुद्गरप्रतिहतं स्वाद्वादे विरोधोद्भावनं नोत्यातुमपि शक्नोतीत्यर्थः । अतएव ‘अवयणिज्जं’ अवचनीयं, विरोधाभावादशक्यदोषोद्भावनमित्यर्थः ॥ ८ ॥

इदानीं भगवतोर्ध्यानप्रभावाविर्भावद्वारेण स्तुतिमाह—

पसरइ तियलोए ताव मोहंघयांरं, भमइ जयमसन्नं ताव मिच्छत्तच्छन्नं ।

(प्रसरति त्रेलोक्ये तावन्मोहान्धकारं, भ्रमति जगदसंघं तावन्मिष्यात्वच्छन्नम् ।)

पुरइ फुडफलंताणंताणाणंसुपूरो, पयडमजियसंतीक्षाणसूरो न जाव ॥ ९ ॥ —मालिनी

(सुरति सुदफलदन्तशाणांशुपूरं, प्रकटमजितशान्तिध्यानसुरो न यावत् ॥ ९ ॥)

व्याख्या-प्रसरति-व्याप्तिं करोति । किं तत् ? मोहान्धकारं, मोहः-पुत्रमित्रकलत्रादिषु स्नेहरूपमोहनीयकर्म निवास
एवान्धकारं मोहान्धकारम् । कः ? त्रैलोक्ये-जगत्रये, कथं ? तावत् । तथा भ्रमति-विपरीतं प्रवर्तते । किं तत् ? जगत्-
भुवनम् । कीदृक् ? असंज्ञे-धर्माधर्मादिविशिष्टविज्ञानविकलम् । कीदृशं सत् ? मिथ्यात्वच्छन्नं, मिथ्यात्वेन-सम्यक्त्वा-
भावेन छन्नम्-आच्छादितम् । कथं ? तावत् । यावत् किं ? यावन्न स्फुरति-यावन्नोदेति । कोऽसौ ? अलितशान्तिध्यानसुरः ;
अलितशान्त्योर्ध्यानं-शुक्लध्यानरूपं, तदेव सुरः-आदित्यः । कथं ? प्रकटं-कर्मरजःपटलानावृतम् । कीदृशः ? स्फुटफल-
दनन्तानन्तज्ञानांशुपूरः, अनन्तं च तत् ज्ञानं-केवलखंडं च, तदेवांशुपूरः-किरणसमूहः । स्फुटं-(प्रगटं) व्यक्तं, फलशुद्धसन्
अनन्तज्ञानमेवांशुपूरो यस्य स तथोक्तः । यथा-यावदेवादित्यो नोदेति तावदेवान्धकारं जगति प्रसरति; तावदेव च निद्रा-
चिद्युत्चित्तन्यं जगद् भवति । तस्मिंस्तुदिते नान्धकारं नापि निद्रयाऽचित्तन्यम्, एवं तावदेव जगति मोहः प्रसरति; तावदेव
च जगत् मिथ्यात्वेन निद्रारूपेण चैतन्यविकलं भवति; यावद् भगवतोः शुक्लध्यानं अनन्तज्ञानोत्पादकं नोदयमासादयति,
यदा तु भगवतोः शुक्लध्यानात् त्रैलोक्यप्रकाशकं केवलज्ञानमुत्पद्यते तदा भगवतोर्देशनया मोहो मिथ्यात्वं च समूल-
मुन्मूल्यते इति भावः ॥ ९ ॥

सम्प्रति भगवतोर्गणनामाहात्म्यमाह—

अरिहरिर्दिप्टिण्डुण्हंशुचोराहिवाही-समरडमरमारीरुद्रबुधोवसग्गा ।
(अरिहरिर्दिवृण्णोष्णान्शुचीराधिब्याधि-समरडमत्सारिरौद्रशुद्रोपसर्गाः ।)

पठयमजियसंतीकित्तणे झत्ति जंती, निविडतरतमोहा भक्तरालुंखियष ॥ १० ॥ - मालिनी

(प्रलयं अणितशान्तिरीर्तने श्रुतिगति यान्ति, निविडतरतमओपाः भाक्तरालुद्विक्ता इव ॥ १० ॥)

व्याख्या-श्रीअजितशान्तिवर्णने सति श्रुतिगति-शीघ्रं यान्ति-गच्छन्ति । कम् ? प्रलयं-क्षयम् । के ? अरिकरिहरितृष्णो-
प्यान्नुचौराधिव्याधिगमरटमरमारिरीद्रुद्रोपसर्गाः । अरयः-शत्रवः, करिणो-हस्तिनः, हरयः-सिंहाः, तृष्णा-पिपासा,
उर्याः-आतपः, अम्बु-जलं, चीराः-तरकराः, आधयो-मनोजनितपीडाविशेषाः, व्याधयो-ज्वरभगन्दरादयः, समरः-सङ्ग्रामः,
दमरो-रानकृतोपद्रवः, मारिः-कुपितभूतपिशाचादिकृतप्राणिक्षयः, रौद्रधुद्रोपसर्गाः-भयानककूराशयव्यन्तरादिविहितोप-
द्रवाः । एतेषामितरेतरद्वन्द्वममासः । अत्रोपमानमाह-क इव प्रलयं यान्ति ? निविडतरमओपा इव-अतिगाढान्धकार-
प्रकरा इव । अत्रोपमानमपन इव शब्दो विशेषणपदाम्ने न्यस्तोऽप्यत्र विशेष्यपदपुरो योज्यते । कीदृशाः ? ' भक्तरालुं-
खियषे' ति । भारकरेण-आदित्येन आलुङ्खिताः-सृष्टाः । ' सृष्टाः-फास-फंस-फरिस-छिव-छिलाहा-ऽऽलुंखा-ऽऽलिहाः']
[८-४-१८२ हे०] इत्यनेन सृष्टोरालुङ्खादेश इति ॥ १० ॥

अथ भगवतो रूपस्यध्यानद्वारेण स्तुतिमाह-

निचियदुरियदारुहितज्ञाणगिगजाला-परिगयमिव गोरं चितियं जाण रूवं ।

(निचिण्डुरिखदारुशीमध्यानाग्निज्वाला-परिगतमिव गोरं चिन्तितं ययोः रूपम् ।)

कणयनिहसरेहकंतिचौरं करिजा, चिरथिरमिह लच्छि गाढसंयंभियव ॥ ११ ॥ —मालिनी

(कनकनिकपरेखाकान्तिचौरं कुर्यात्, चिरथिरमिह लक्ष्मी गाढसंस्तम्भितामिव ॥ ११ ॥)

व्याख्या-ययोः श्रीअजितशान्त्योः रूपं कर्तृचिन्तितं-ध्यातं सत् [इह जगति] कुर्यात् । काम्?, लक्ष्मीम् । कीदृशीम्?, चिरस्थिरां । चिरं-चिरकालं स्थिरां-निश्चलाम् । कामिव?, गाढसंस्तम्भितामिव । गाढं-अत्यर्थं संस्तम्भिता-सम्यग्रनियन्त्रिता, तामिव । यथा गाढं नाराचादिना पाञ्चालिका चिरं स्थिरा भवति, एवं यद्रूपध्यानाल्लक्ष्मीरित्यर्थः । कीदृशं रूपम्?, गौरं-अवदातम् । कियन्मानेन गौरमित्याह-कनकनिकपरेखाकान्तिचौरं । कनकल-स्वर्णस्य निकपः-कपपट्टस्तत्र रेखा कनकनिकपरेखा, तस्याः कान्तिर्द्युतिस्तां चोरयति-अनुकरोति यत् तत्तथा । अत्र गौरत्वे उत्प्रेक्षामाह-निश्चितदुरितदारुदीप्तध्यानाग्निगालपरिगतमिव । दुरितानि-दुष्कृतानि, तान्येव दारुणि-इन्धनानि दुरितदारुणि, ध्यानमेवाग्निः-यद्विष्याग्निः, निश्चितानि-अनेकभवशतेषु सञ्चितानि-उपाजितानि यानि दुरितदारुणि, तैरुदीष्टिः-उज्ज्वलितो योऽसौ ध्यानाग्निस्तस्य ज्वाला-कीला, तथा परिगतं-व्याप्तम् । 'इय'शब्दोऽत्रोत्प्रेक्षावचनः ॥ ११ ॥

अथ पुनर्भगवत्तत्स्यैव ध्यानस्य फलविशेषद्वारेण स्तुतिमाह—

अटविनिवडियाणं पत्थियधुत्तासियाणं, जलहिलहरिहीरंताण गुत्तिट्टियाणं ।

(अटविनिपठितानां पार्थिवोत्थासितानां, जलहिलहरिहीरिद्रियमाणानां गुप्तिस्थितानाम् ।)

जलियजलपजाटालिगियाणं च क्षाणं, जणयइ लहु संति संतिनाहाजियाणं ॥ १२ ॥ - मालिनी
 (गच्छित्तग्यलनग्याललिङ्गितानां प ध्यानं, जनयति लघु शान्तिनाथाजितयोः ॥ १२ ॥)

म्यास्या-शान्तिनाथानितयोर्ध्यानं-संस्मरणं कर्तुं [चिन्तिम्, लघु-शीघ्रम्] । जनयति-करोति । काम् ? शान्ति-
 शिपम् । फेयान् ? अर्थाद् ध्यानकर्षणम् । कीदृशानाम् ? अदधिनपतितानाम् । अटव्यां-अरण्ये; सार्थविच्छुद्धानादि-
 वारणेन निपतितानां-मंसितानाम् । तथा पार्थिवोन्नसितानाम् । पार्थिवैः स्वदेशपरदेशोद्भवैरुपतिभिरुन्नसितानां-ता(भा)-
 पितानाम् । तथा जलधिउद्दहिरिद्रियमाणानां, यानभङ्गादिनाऽन्तःपाते सति समुद्रधीचीभिरितस्ततः प्रेर्यमाणानाम् । तथा
 गुम्फिसितानां, गुप्ती-कारागारे स्थितानां-प्रक्षिप्तानाम् । तथा ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां, ज्वलितो-दीप्यमानश्चासौ
 ज्वलनो-दायानलाविलक्षणश्च, तस्य ज्वालाः-शिलास्ताभिः आलिङ्गिता-व्याघ्रात्तेषाम् । अत्र प्रथमं शान्तिनाथनाभोच्चारणं
 ततोऽगितत्वानुप्रासकारणात् छन्दोभङ्गभयाद् वा ॥ १२ ॥

अथ साध्याग्यपरित्यागपूर्वकं धारिनाङ्गीकारं भगवतोर्वर्णयन् प्रार्थनामाह-

हरिकरिपरिकिञ्चं पक्षपाइक्खपुनं, सयलपुहुविरज्जं छड्डिउं आणसज्जं ।
 (हरिकरिपरिकीणं पक्षपादातिपूर्णं, सकलशुद्धिवीरण्यं छर्दित्वा आह्लासज्जम् ।)

तणमिय पडलगं जे जिणा सुत्तिमगं, चरणमणुपवत्ता हुंतु ते मे पसन्ना ॥ १३ ॥ -मालिनी
 (एणमिय पडलमं यो जिनौ सुत्तिमगं, चरणमनुपपन्नौ भवतस्तौ मे प्रसन्नौ ॥ १३ ॥)

व्याख्या-तौ-अवितशान्ती भवतां-स्याताम् । कीदृशौ भवताम्?, [इति] विशेषणे तात्पर्यम् । प्रसन्नौ-प्रसादपरौ । कस्य?, मे-मम तौ प्रसादपरौ भवताम् । यौ जिनौ किंविशिष्टौ?, अनुप्रपन्नौ-अङ्गीकृतवन्तौ । किम्?, चरणं-चारित्र्यम् । कीदृशः?, मुक्तिमार्गं । मुक्तौ-मुक्तिपत्तने मार्गं इव-पन्था इव, मुक्तिमार्गं, चरणमेव हि मुक्तिगमने मार्गः, यदुच्यते-
“सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्याणि मोक्षमार्गः” । [त० १-१] किं कृत्या?, छर्दित्या-परित्यज्य । किम्?, सकलपृथ्वी-राज्यम् । कीदृशम्?, हरिकरिपरिकीर्णम् । हरयः-केकाणवाह्नीकादिदेशोद्भवा जाल्यास्तुरङ्गमाः, करिणो-भद्रजातीयसप्ताङ्ग-भ्रमतिष्ठितमवद्गजालैः परि-समन्तात् कीर्णं-व्याप्तम् । तथा पुनः किंविशिष्टम्?, पक्पादातिपूर्णं । पक्वाः-रिपुनिग्रहसमर्थाः पदातयः-पत्तयस्तैः पूर्णं-युक्तम् । कदाचिद्राज्यमपि पराभवपात्रं-विडम्बना(कारकं)पात्रं ब्रह्मदत्तचक्रिण इव भवति, तदा परित्यागोचितं भयतीत्याशङ्क्याह-आज्ञायां-आदेशे सज्जं-प्रगुणं च तत्, सकलसामन्तैः सुरेन्द्रैरपि योजितकरकमलैः शासनं शिरसि धार्यते इति भावः । किमिव त्यक्तं राज्यं?, तृणमिव । किंविधम्?, पटलम् । यथा पटलम्-वस्त्राञ्चला-यलम्बितृणमाच्छेद्य त्यज्यते तथा तादृशमपि राज्यं छर्दितमिति भावः ॥ १३ ॥

सम्प्रति रमणीया(मर)रमणीवन्दनीयत्वप्रतिपादनद्वारेण स्तुतिमाह—

दृणससिवयणाहिं फुल्लनीलुप्पलाहिं, यणभरनमिरीहिं सुट्टिगिज्जोदरीहिं ।
(दृणमन्त्रिवदंमिभिः फुल्लनेत्रोत्पलभिः, खनमरनम्राभिर्मुष्टिप्राहोदरीभिः ।)

नल्लिपमुपलयाहिं पीणसोणित्थलीहिं, सप सुररमणीहिं वंविद्या जेसि पाया ॥ १४ ॥ - मालिनी

(ललितवगुण्यताभिः पीनमोणिसलीभिः, सदा सुररमणीभिः वन्दिताः ययोः पादाः ॥ १४ ॥)

म्याल्या-“दुनु ते मे पसन्ना” इति पूर्ववृत्तस्यं तच्छब्दवाच्यं अत्रापि सम्बध्यते । ययोः श्रीअजितशान्त्योः पादाः-कृमाः
 वन्दिता-प्रणताः । काभिः?, सुररमणीभिः । सुरा-भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कर्मामानिकास्तेषां रमण्यः-कामिन्यस्ताभिः ।
 कथम्?, मदा । कीटशीभिः?, क्षणशशिचन्दनाभिः । क्षणः-पूर्णिमारूपं पर्णं, तस्य शशी-चन्द्रः, तद्भव वदनं-मुखं यासां
 तान्मयोफास्ताभिः । तथा फुल्लनेत्रोत्पलाभिः । नेत्राण्येवोत्पलानि-इन्दीवरणि नेत्रोत्पलानि, फुल्लानि-तिनिमेषत्वेन सदा
 विरुत्तराणि नेत्रोत्पलानि-लोचनकमलानि यासां तास्तयोक्ता[स्ता]भिः । तथा स्तनभरनद्याभिः । स्तनयोः-कुचयोर्भरः-
 प्राग्भारो गुरुत्वं, तेन नद्या-नताङ्ग्यः, ताभिः । ‘नमिरीहिं’ति “शीलाचर्यस्येः” [८-२-१४५ है०] अनेन शीलाचर्यस्य
 इर(१)प्रत्ययस्य इरादेशः । तथा मुष्टिग्राह्योदरीभिः । मुष्टिना ग्राह्यमुदरं यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । लक्षणयुक्ता हि स्त्रियः कृशो-
 दरा एव भवन्ति । तथा ललितभुजलताभिः । ललिते-मनोहरे भुजलते-चाहुलते, बाहुवह्यौ यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । तथा
 पीनघोणिस्यलीभिः । पीना-उपचिता श्रोणिस्यली-कटितटी यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । लता-स्थलीशब्दौ शोभावचनौ ॥ १४ ॥

साम्प्रतं परमपुरुषार्थहेतुसंयमानुष्ठानविघ्नभूतरोगापहारं भगवतः सकाशात् प्रार्थयति-

अरिसकिटिमकुट्टगंठिकासाइसार-कलयजरपणलूजासाससोसोदराणि ।
 (जटाः किटिमकुट्टमन्यिकासातिसार-क्षयञ्जरप्रणलूजासासशोषोदराणि ।)

नहसुहदसणच्छीकुच्छिकनाहरोगे, मह जिणजुयपाया सप्पसाया हंतु ॥ १५ ॥ - मालिनी
(नलमुखदशनाक्षिकुक्षिकर्णादिरोगान्, मम लिन्युगपादाः सप्रसादाः हन्तु ॥ १५ ॥)

व्याख्या-जिनयुगपादाः । जिनयोः-अजितदान्त्वोर्युग्-युग्मं, तस्य पादाः-क्रमाः । किंविशिष्टाः ? , सप्रसादाः-प्रसत्ति-युक्ताः, मै-मम हरन्तु-अपनयन्तु । कानि ? , अर्शः-किटिभ-कुष्ठ-ग्रन्थि-कासा-ऽतिसार-ञ्चर-व्रण-छूता-श्वास-शोषो-दराणि । अशांति-गुदादुराः, किटिभो-जह्वाचरणसन्धिभावी रोगविशेषः; कुष्ठं-त्वणिकारविशेषः; ग्रन्थिर्वातरकोद्भवो मांसोपचयः, कासातिसारौ प्रसिद्धौ, क्षयो-धात्वपचयः, ज्वरः-तापः, व्रणः-गण्डः अष्टाविंशतिभेदभिन्नः, छूता-द्वात्रिंशद्भेदभिन्ना दुष्ट-स्फोटिकाः, श्वासः-श्वासातिरेकः, शोषः-कण्ठोष्ठताल्वादिशोषः, उदरं-उदररोगः, जलोदरकठोदरादिः । अत्रेतरेतरद्वन्द्व-समासः । तथा नल-मुख-दशना-क्षि कुक्षि-कर्णादिरोगान् । नखाः-पुनर्भवः, मुखं-वदनं, दशना-दन्ताः, अक्षि-चक्षुः, कुक्षिः-जठरं, कर्णौ-श्रुती । नखाश्च मुखं च दशनाश्च अक्षि च कुक्षिश्च कर्णौ च नलमुखदशनाक्षिकुक्षिकर्णा इति समाहार-द्वन्द्वः । तत् आदिर्येषां कण्ठादीनां ते कर्णादयस्तेषां रोगा-आमयास्तान् ॥ १५ ॥

इदं सर्वश्रेयस्करं सर्वविघ्नहरं स्तवनं प्रति भव्यान् प्रवर्तयितुमाह-

इय गुरुदुहतासे पक्खिए चाउमासे, जिणवरदुगयुत्तं वच्छरे वा पवित्तं ।
(इति गुरुदु-सत्रासे पाक्षिके चालुगसि, जिनवयुगलोत्रं वत्तरे वा पवित्रम् ।)

पठद् सुणद् सज्ज्ञापद् द्वापद् चित्ते, कुणद् मुणद् विग्यं जेण घापद् सिग्यं ॥ १६ ॥ - मालिनी
(पठ्ठ शृणुव स्वाप्यायत ध्यायत चित्ते, कुण्ठ जानीत विग्यं येन घातयत शीघ्रम् ॥ १६ ॥)

व्याख्या-भो भव्याः ! यूयं इति-उक्तप्रकारेण जिनवरयोः-अजितशान्त्योर्द्विकं-युग्मं, 'तस्य
मोत्रं-स्नानम् । कीदृशम् ? , पवित्रं-प्रधानम् । किम् ? , पठत-अधीष्टं पट्टिकादौ लिखित्वा, तथा शृणुत-आकर्णयत
युक्तोऽपंतथ कथ्यमानं, स्वाध्यायत-गुणयत विकथात्यागेन, ध्यायत-सरत पदपदार्थादिचिन्तनेन, चित्ते-मनसि
गुरुत-रिपत आतंरोद्रपरिहारेण, कदाचिदपि चित्तान्मा मुञ्चतेत्यर्थः । 'मुणहे'ति "ज्ञो जाणमुणो" [८-४-७ है०]
इत्यनेन शपातोर्मुणादेशः, तेन सूत्रार्थतो जानीतेत्यर्थः । पठनादेः प्रस्तावविशेषमाह-पक्षे भवं पाक्षिकं पर्व, तस्मिन् ।
तथा चतुर्षु मासेषु भनं चातुर्मासं पर्व, तस्मिन्, तथा वत्सरे-पर्युपणापर्वणि । वा शब्दः समुच्चये । कीदृशो पाक्षिके चातुर्मासे
संगतरे वा पर्वणि ? , गुरुदुःसत्रासे । गुरुदुःखानि-भवान्तरोपचितदुष्कर्मप्रभाषण्यत्तानि, तानि त्रासयति-भाषयते,
परमनिर्जराहेतुत्वेन नाशयतीति भावः, गुरुदुःसत्रासं, तस्मिन् । एतत्पठनादौ हेतुमाह-येन-स्तोत्रपठनादिना कारणेन
घातयत-यिनाशयत । किं तत् कर्मतापद्मम् ? , विघ्नं-धर्मान्तरायम् । कथम् ? , शीघ्रं-ज्ञादिति, पठनानन्तरमेवेत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ स्तोत्रं समर्पयन् स्तोत्रं प्रति भगवन्ती श्रेयस्करणविघ्नापहारौ प्रार्थयति-

इय विजयाजियससुपुत्त ! सिरिअजियजिणेसर !, तद् अइराविससेणतणय ! पंचमचक्कीसर ! ।

(इति विजयाजितचतुसुत्र ! श्रीअजितजिनेश्वर !, तथा अचिराविश्वसेनतनय ! पञ्चमचक्कीश्वर ! ।)

तित्यंकर! सोलसम संतिजिण! बह्यह! संतंह, कुरु मंगलमर्वहरसु दुरियमखिलं यि शुणंतह ॥१७॥ - द्विपदी
(तीर्थद्वार! पोडशम शान्तिजिन! बह्यभ! सतां, कुरु मङ्गलमपहरसु दुरितमखिलमपि सुवताम् ॥ १७ ॥)

व्याख्या-हे श्रीअजितजिनेश्वर! विजयाजितशत्रुपुत्र! तथा शान्तिजिन! अचिराविश्वसेनतनय! पञ्चमचक्रीश्वर!, तीर्थद्वार! पोडशम], बह्यभ!-अभीष्ट!। केपाम्?, सतां-साधूनाम्। एतानि सर्वाणि सम्बोधनपदानि। एवंविधरूपं भगवन्! कुरु-विधेहि। किम्?, मङ्गलं-श्रेयः। तथा-अपहरस्व-अपनय। किं तत्?, दुरितं-दुष्कृतम्। किंविशिष्टम्?, अखिल-मपि-समस्तमपि। केपाम्?, सुवतां-सुवनं पठताम्। कथम्?, इति-पूर्वोक्तप्रकारेण। अत्र 'जिनबह्यभे'ति अनेन कविना भङ्गयन्तरेण स्वनाम सूचितं वर्तते। पुरा हि श्रीजितशत्रुमहाराजविजयादेव्यौ सारिद्युतेन क्रीडतः। देवी च सर्वदा हारयति। यदा च भगवान् श्रीअजितस्वामी मूर्ते विजय इव वैशाख्यशुक्लत्रयोदश्यां निशीथसमये श्रीविजयविमानतः श्रीविजयादेव्याः कुशाववातरत् ततः प्रभृत्येव विजयादेवी कदापि न हारयति स्म। ततो मातापितृभ्यां प्रभोरजितेति नाम कृतम्। तथा श्रीविश्वसेनमहाराजमण्डल इव योगिमण्डलैः विफलितमहामान्त्रिकतान्त्रिकाद्यु-

३ मुदितप्रतिक्रमणमुक्तिकाद्यु "संधुय" (संस्तुत) इति। २ "मम" इति च पाठान्तरम्। ३ कृतेऽध्यायाखे गात्राक्षिपं लक्षणं कुत्राप्येतसा द्विपद्याः, केवलं यत्किञ्चिदक्षित्वाद्दिहोऽयं नामनिर्देशः। किञ्च-दृष्टत्वात् सादृश्यमस्ति 'जय त्तिदुअणे'त्यादिसुबबृत्तेन, यद्यपि तस्य 'रोलावृत्त'मित्युक्ति-विपमम्भमदावापुत्रिवासिना रामचंद्रदीवानापराक्षिणा 'जय त्तिदुअण' स्वस्य गौंभरणुवादे, परं न सक्षावतीति बहुलक्षणं तत्र, "एकादशमधिचिरति" रिनि लक्षभोक्षिवा'जय त्तिदुअण' स्वदेऽपि च चतुर्दशमधिचिरतिरप्यादिति।

पापं ग्लपितगरुडजनताकायं कृतान्तमायमश्रिपं महारक्ष इवोत्थितमभूत् । तच्च भाद्रपदकृष्णसप्तमीनिशीथसमये श्रीसर्वाय-
सिद्धिमहायिमानतोऽतिविह्वलयजनतोपकारायेव श्रीविश्वसेनराजप्रणयिन्याः श्रीअचिरादेव्याः कुक्षिशुक्तिपुटमचिन्त्यधाम्नि
भगवत्सतीर्णमात्रेपि तथा प्रपलायितं यथाऽनुद्भूतमियासीत् । ततोऽस्य प्रभावात् सर्वत्र शान्तिरभूदिति मातृपितृभ्यां
भगवतः शान्तीत्यभिधा चक्रे । अतो यद्यपि भगवन्तः सर्वेऽपि विजयहेतवः श्रेयोहेतवश्च तथापि विशेषतो विजयः
शान्तिश्चैताभ्यामेव चक्रे, इत्येतयोरेव योगपद्येन पाक्षिकादिपर्वणि स्तोत्रमभिधीयते । नचैतदनागमिकम्, यतः श्रीमहा-
वीरेशिष्यश्रीनन्दिपेणमहर्षिणाऽपि विशेषतः पाक्षिकादिपर्वणि पाठ्यं श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं कृतमस्ति, इति तदनु-
क्रममनुवर्तमानः श्रीजिनचन्द्रभस्तरिरपि तथैव चकार । अत्र प्रथमं वृत्तं शार्दूलच्छन्दसा, ततो वृत्तपञ्चदशकं मालिनी-
छन्दसा, अन्तिमं वृत्तं द्विपदीछन्दसा विरचितमस्तीति भावः ॥

इति श्रीधर्मतिलकमुनिविरचिता श्रीगङ्गासिक्कमस्तोत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

[वृत्तिकृत्प्रशस्तिः]

शश्वत्तापरजोजडत्वशमिका सच्छायतादायिका, धृताचारुचरित्रमुल्यकगुणैः प्राप्ता च काञ्चिच्चिन्त्यम् ।
येषां कीर्तिपटीजगत्प्रयर्जनैः सम्प्राप्य नक्तं दिवं, व्यापार्येत भजेत नो मलिनतां शीर्येत वा न क्वचित् ॥ १ ॥

१ उपलभ्यते ऋषिर्षीमश्रेमिजिनशिष्य इत्यपि, यथा-“श्रीनेमियवनाद्यात्रा-ऽऽगतः सर्वैरुजापहम् । नन्दिपेणगणेशोऽत्रा-जितशान्ति-
त्वाय द्ययात् ॥ १ ॥” इति विविधपटीयैकव्यन्तर्गते राजुजयकल्पे, एवमेव राजुजयमहाकल्पेऽपि ।

तेषा युगप्रवरसूरिजिनेश्वराणा, शिष्यः स धर्मतिलको मुनिरादधाति ।
व्याख्यामिमामलितशान्तिजिनस्तवस्य, स्वार्थं परोपकृतये च कृताभिसन्धिः ॥ २ ॥ - युग्मम् ।
विचक्षणैर्ग्रन्थसुवर्णमुद्रिका, विचित्रविच्छित्तिभृ(वृ)ता विनिर्मिता ।
यदीयनेत्रोत्तमरत्नयोगतः, श्रियं लभन्ते क्षितिमण्डले पराम् ॥ ३ ॥

तैः श्रीलक्ष्मीतिलको पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरा प्रयत्नेन ॥ ४ ॥ युग्मम् ।
नयनंकरशिखीन्दुं(१३२२), विक्रमवर्षे तपस्यंसितपद्भ्याम् ।
वृत्तिः समर्थिताऽस्या, मानं च सर्विशक्तिस्त्रिदशती ॥ ५ ॥

सवत् १५८७ वर्षे । ग्रंथाग्रं ॥ ३२० ॥

संवत् १३२२ वर्षे फाल्गुनसुदि ६ कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्यश्रीधर्मतिलकगणिभिः । समाप्तमिति । शुभं भवतु ।

१ ' स्याद्यपस्यः फाल्गुनिक ' इत्यमर । २ विक्रमपुराणश्रीमन्वितकृपाचन्द्रसूरिसत्त्वचिन्मोपस्याया प्रतिदृष्टे मान्तवर्षय युषिककालेब ।

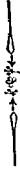

श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के-

पूचंपुरीयपेत्तयामपरित्यागपुरस्सर नवाङ्गवृत्तिविधायकश्रीमदभयदेवसूरेरुपसम्पन्नोपसम्पच्छिष्य-

कविचक्रशशश्रीमज्जिनवल्लभसूरिपुरन्दरगुम्फितम्

धर्मशिक्षाप्रकरणम् ।

नत्या भेषिगताङ्गोऽहमभयं नष्टाभिमानं कुंधं, विशं वैद्धितशोणिंमक्रमनखं धण्यं सतामिष्टदम् ।
विद्यापेकपिभुं × जिनेन्द्रमसतुष्टंभ्याऽस्यं पादां" भये, वेद्यं ज्ञानवतां विमशीविशदं धर्म्यं पदं प्रस्तुवे ॥ १ ॥ चक्रम् ।
भो भो भव्या ! भवाब्धो निरयधिविपुरे यम्भ्रमद्भिर्भवद्भि-ईष्टान्तैश्चोछकाद्यैर्दशभिरसुलभं प्रापि कृच्छ्राक्षरत्वम् ।
तद्येत्दोत्रादिसामग्र्यपि समधिगता दुर्लभैवेति सम्यग्, मत्वा माहाकुलीनाः कुलत कुशलतां धर्मकर्मस्वजस्रम् ॥ २ ॥

* विनेन्द्रस्य । † चरणम् । ‡ सत्तारे ।

× भिर्गणिते च दृष्टेत्पशरेणु 'त्रिनवउभगणियचनमिद'मिति वाष्येन चक्रबन्धे स्वाभिधान ग्रन्थकर्त्रा ।

§ धर्मगन्धनिधन रणामम् ।

तत्त्व-भक्तियैत्येषु सकलपक्षे गुणिजने रैकरिथे विरक्तिः, प्रीतिल्लेखे प्रतीतिः शुभगुरुषु भवाद्भीतिरुद्धाल्मनीतिः ।
क्षान्तिर्दान्तिः स्वर्गान्तिर्गुणैर्ब्रह्महतिरबलवान्तिरान्तिरौत्से, ज्ञीप्सो दित्सां विधित्सां श्रुत-धन-विनयेष्वबुधीः पुस्तके च ॥३॥

[१]-व्यपोहति विपद्भरं हरति रोगमस्यत्यर्थं, करोति रतिमेधय-लतुलकीर्त्तिः[तः] श्रीगुणान् ।
तनोति सुरसम्पदं वितरति क्रमान्मुक्तां, जिनेन्द्रवहुमानतः फलति चैत्यभक्तिर्न किम् ? ॥ ४ ॥

सद्गणेदे प्रभुतत्तन्यभिलपति मुदा कामधेनुः प्रवेष्टुं, चिन्तारत्नं तदीयं श्रयति करमभिप्रैति तं कल्पशास्त्री ।
स्वः श्रीतत्सङ्गमाय स्पृहयति यतते कीर्त्तिकान्ता तमाशुं, तं क्षिप्रं मोक्षलक्ष्मीरभिसरति रतिर्यस्य चैत्यार्चनादौ ॥५॥१॥

[२]-चक्रे तीर्थकरैः स्वयं निजगदे तैरेव तीर्थेश्वरैः, श्रीहेतुर्भवहारि दारितरुजं सन्निर्जराकारणम् ।
सद्यो विघ्नहरं हृषीकदमनं माङ्गल्यमिष्टार्यकृद्, देवाकर्षणकारि दुष्टदहनं त्रैलोक्यलक्ष्मीप्रदम् ॥ ६ ॥

इत्यादिप्रयितप्रभावमयनी-विल्यातसह्यविदां, मुखैः ख्यापितमाशु शाश्वतसुख-श्रीकृष्णपाणिप्रहम् ।
आशंसादिविमुक्तविधिना श्रद्धाविशुद्धाशयैः, शक्तिव्यक्तिसुभक्तिभिरनि-ध्येयं विधेयं तपः ॥७॥ २ ॥ शुभम् ।

[३]-ज्ञानादित्रयवाङ्मनो गुणिजन-स्तत्सङ्गमात्सम्भवेत्, स्नेहस्तेषु स तत्त्वतो गुणिगुणैः-कारत्याद्गुणेष्वेव यत् ।
तस्मात्सर्वगसद्गुणानुमननं तस्माच्च सर्वज्ञं, यस्मात्सर्वशुभं गुणिव्यतिकरः कार्यः सदायैस्ततः ॥ ८ ॥

* उद्या-प्रतासा आत्मनीतिरुद्धारमनीति, "उद्यो हस्तपुटे चक्षो, तलाघायां देहजानिले" इति हेमाचरणमसम्बुतो ।

स ज्ञातश्चन्द्रिकाभिः स च किल नृगतृष्णाजलैरेव तृप्तः, खान्जैर्मालां स धत्ते शिरसि स शशशृङ्गीयचापं विभक्तिं ।
 मागालेप स्थवीयः स्यलतलसिकता-सैलहेतोर्यं उज्ज्वल, सङ्गं ज्ञानक्रियाव-दुणिभिरपि परं धर्ममिच्छेच्छिवाय ॥९॥३॥

[४]-रामभेदच्छेदसेद-व्यसनपरिभना प्रीतिमीतिप्रमीति-क्लेशाविश्यासहेतुं प्रशमदमदया-बह्वरीधूमकेतुम् ।
 अर्थ निःशेषदोषा-नुरभरजननप्रावृण्याम्बु घूल्वा, लूत्या लोभप्ररोहं सुगतिपथरथं धत्त सन्तोषपोषम् ॥ १० ॥
 निद्रामुद्रां विनैन स्फुटमपरमचै-तन्यबीजं जनानां, लक्ष्मीतृष्णौषभावः प्रकटमपटलः सन्निपातोऽन्निदोषः ।
 सिद्ध शीराब्धिप्राप्ति-न्यभजदियमपां सर्पणालीचगल्यं, कल्लोलेभ्यश्चलत्वं स्मृतिमतिहरणं कालकूटच्छटाभ्यः ॥११॥४॥

[५]-नीवा भूरिभिदा अजीयविधयः पयैव पुण्याश्रवौ, भिन्नौ पद्मगुणसप्तधा प्रकृतयः पापे ब्यशीतिः स्मृताः ।
 भेदान् संरयन्धयोः पृथगया-ऽऽहुः सप्तपञ्चाशतं, मोक्षो देशविनिर्जरेति च नव श्रद्धत्त तत्त्वानि भोः ! ॥ १२ ॥
 सर्वज्ञोक्तमिति प्रमाघटितमि त्यक्षोभ्यमन्यैरिति, न्यायस्थानमिति स्फुटकममिति स्याद्वादधीभागिति ।
 युक्तया युक्तमिति प्रतीतिपदमि-त्यक्षुण्णलक्ष्मेति सत्, सप्त द्वे नव चेत्येवैत बहुधा तत्त्वं विवक्षावशात् ॥ १३ ॥ ५ ॥

[६]-सम्यग्ज्ञानगरीयसां सुवचसां चारित्रवृन्दीयसां, तर्कन्यायपटीयसां शुचिगुण-प्रागभारवृन्दीयसाम् ।
 विद्यामन्त्रमहीयसां सुमनसां भव्यप्रजमेयसां, धत्तोच्चैस्तपसां विकाशियशसां सम्यगुरूणां गिरः ॥ १४ ॥
 मुक्तौ गन्तारि मोहहन्तारि सदा शास्त्रस्थितौ रन्तारि, ध्यानध्यातारि धर्मधातारि वर-न्याख्यातारि ज्ञातारि ।
 विद्वद्भर्तारि शीलधर्तारि तमः-स्लोमं तिरस्कृत्तारि, द्वेषच्छेत्तारि रागभेत्तारि गुरौ भक्ताः स्थ वाग्वेत्तारि ॥ १५ ॥ ६ ॥

[७]-श्रोत्रसर्पहृत्सर्पन्मृतिजनजरा-राक्षसे नोकपाये, क्रूरोरुश्चापदौघे विपसतमकपा-येद्धदावाग्निदुर्गे ।
मोहान्धा भोगवृष्णा-ऽऽतुरतरलदृशो भूरि वम्भ्रम्यमाणा-स्त्राणाय प्राणभालो भगवन्गहने क्लेशमेवाश्रयन्ते ॥ १६ ॥

सुखी दुःखी रङ्को नृपतिरथ निःस्वो धनपतिः, प्रमुदासः शत्रुः प्रियसुहृद्वुद्धिविशदधीः ।
भ्रमत्यभ्याधृत्स्था चतसृषु गतिन्वेवमसुमान्, हहा ! ! संसारेऽस्मिन् नट इव महामोहनिहतः ॥ १७ ॥ ७ ॥

[८]-सख्यं सासपदीनमुत्तमगुणाभ्यासः परोपक्रिया, सत्कारो गुरुदेवताऽतिथियति-व्यायत्यनुप्रेक्षणम् ।
स्वश्लायापरिवर्जनं जनमनः-प्रेयस्त्वमधुद्रता, सप्रेमप्रथमाभिभाषणमिति प्रायेण नीतिः साम् ॥ १८ ॥

तथापश्यायथार्थस्फुटमितमधुरोदारसरोच[ता याक्]ते वा, के(?)[चे]तश्च क्षोभलोमसयभयमदनद्रोहमोहप्रमुक्तम् ।
कार्यं देहं च गेहं व्रतनियमशमौचित्यगान्भीर्यैर्धैर्य-स्यैर्धैर्दार्यैर्यचर्याविनयनयदया दाक्ष्यदाक्षिण्यलक्ष्म्या ॥ १९ ॥ ८ ॥
[९]-श्रीत्या मीत्या च सर्वं सहति क्लिप्त[दा]ने(?) -ऽव्यश्रुतेऽचेष्टमेवं, कार्यं कुर्यात् क्षमी य-न्न तदिह कुपितः स्पष्टमेतज्जनेऽपि ।
तस्माद्[त्यु]प्युग्रराग-द्विषि निषति रिपौ सर्वशास्त्रोदितायां, सर्वाभीष्टार्थलाभप्रभवकृतिसदाऽर्थं चिं तद्यत् क्षमायाम् ॥ २० ॥

दशनिधयतिधर्मस्यादिभं क्षान्तिरङ्गं, विमलगुणमणीनां रोहिणाद्रिः क्षमय ।
वदिति कुशलवह्निप्रोहसहासलीला, कुसुमसमयमुच्चैर्धत्त रोपप्रमोषम् ॥ २१ ॥ ९ ॥

[१०]-विद्याकन्दसिद्धण्डः कुगतिसुरगृह-प्रोहसत्केतुदण्डः, प्रद्वेषश्लेषहेतुः सुगतिलज्जिनि-स्तारविस्तीर्णसितुः ।
शायं सत्सद्गन्वा व्यसनकुलगृहं रागयागाड्ययज्ञा, हारिष्टं शिष्टतायाः करुणवशगता तद्दमेऽतो यतश्चम् ॥ २२ ॥

प्रेक्षन्नाप्रभिन्नोत्कृष्टकरटिपटाकुम्भकीलकुल्या, वेगव्यस्तककुद्युद्भटभटपटलीलूनचक्राम्बुजानि ।
 सुप्त्रोद्भावरुग्न्धव्यतिकरफिफलायस्तदाखाण्यमीक्ष्णं, भूयांसः प्रापुरत्र क्षयमिति करणैः कार्यमाणा रणानि ॥२३॥१०॥
 [११]-मानः सन्मानविघ्नः स्फुटमविनयकृत्-क्रोधयोधः प्रवोध-ध्वंसी वैरानुवन्धी प्रणयविमथनी सव्यपाया च माया ।
 लोभः सप्तोभहेतु-र्ध्वसनदात्तमहा-धामकामोऽपि वामो, व्यामोहायेति जित्वा-ऽन्तरमरिविसरं स्वस्य शान्तिं कुरुष्वम् ॥ २४ ॥
 कान्ताऽपि तापं विरहदहनजं हन्त ! ! चित्ते विधत्ते, क्रीडा व्रीडा मुनीनां मनसि मनसिजो-द्वामलीलाऽपि हीला ।
 गात्रं पात्रं विचित्र-प्रकृतिकृतसमा-योगरोगव्रजानां, सोऽहं मोहं निहन्तुं तदपि कथमपि प्रेमरक्तो न शकः ॥२५॥११॥
 [१२]-अर्थे नि.सीन्नि पाथ.गुनजवजयिनि प्रेम्णि कान्ताकटाक्ष-प्रक्षेपस्थेन्नि धाम्नि क्षयपवनचले स्थान्नि विद्युद्विलोले ।
 जीयाती वातयेगा-हतरुमलदल प्रान्तलम्बोदविन्दु-व्यालोले देहभाजा-मिह भवविपिने सौख्यवाञ्छा वृथैव ॥ २६ ॥
 उद्धामक्रोधगृध्रे-ऽधिकपरुपरवो-त्तालतृष्णाशृगाली-शालिन्युद्यन्मनोभू-ललितकिलकिला-रावरागोग्रभृते ।
 इर्ष्याऽमर्षादिदंष्ट्रो-रुक्तकलहमुख-द्वेपवेतालरौद्रे, हा ! ! ससारदमशाने भृशभयजनने न्यूपुषा* क्वास्तु भद्रम् ? ॥२७॥
 [१३]-चथुर्दिशु क्षिपन्ती क्षपयति झगिति प्रेक्षकाक्षीणि साक्षा-ल्लीलालोलसाङ्गी जगति वितनुते-ऽनङ्गसङ्गाङ्गभङ्गान् ।
 रोदस्वेदप्रभेदान् प्रथयति दवथु-स्तम्भसरम्भगर्भान्, चाला व्यालावलीव भ्रमयति भुवनं चेतसा चिन्तितताऽपि ॥२८॥

* "दशोष्णु" इत्यमराणयाए 'नि' उपसर्गपूर्वं 'उ' भव्ययेन सह 'वस' धातो रूपनिष्पत्तिः ।

- कालुष्यं कवसद्यया-चपलता लीलाचलछोचनाद्, विम्बोष्ठाद्गुरुरागिता कुटिलित-ञ्चूवकृतो वक्रता ।
नाभीतोऽपि च नीचता कुचतटात् काठिन्यमन्वर्थतो, यामानां वत तुच्छता परिचयाहृदायलगा श्रुवम् ॥२९॥१३॥
- [१४]-रांगद्वेपमोदारंतिरितिर्भयशुंग-जन्मचिन्तोऽजुंगुंसा-मिथ्यात्वाज्ञानंहास्या-धिरिति मंदे[न]नि-द्राविषांदान्तरायाः ।
संसारार्त्तगर्त्त-व्यतिकरजनका देहिनां यस्य नैते, दोषा अष्टादशाऽऽऽः स इह तदुदिते कारतु शङ्काऽवकाशः ? ॥३०॥
विद्वत्त्रेयसि सद्गरीयसि परा-नन्दाश्रयस्थेयसि, स्फीतश्रेयसि नाशितनसि सदा सम्यग्गुणव्यायसि ।
सद्गानौकसि धर्मवेधसि हुता-विद्याप्रितान्नि[नौ](?)घसि, क्रोऽनन्तौजसि तारतेजसि जिने सन्दे[ग्धि]दि (?) वृन्दीयसि ॥
- [१५]-उद्यद्दरिद्र्य[रहर्ग]रंह(?)मसितपरशुर्दुर्गुत्पुदुद-द्वारस्फारापिधानं विपयविपधरासगृथ्य[ः] खगेन्द्रः]श्वगेन्द्रः ।
क्रुद्धहुर्योधयोधप्रतिभटपटलीमोहरोह-प्रेक्ष्यतीक्ष्णधुरप्रमदमदकरिकूरकुप्यन्मृगारिः ॥ ३२ ॥
संपत्कन्दर्पपांशुप्रकरखरमरुनद्गुदुद्गदंश-क्षमाभृद्भ्रमोलिरु(?)][क्र]द्धिरनुपशामदयोद्वाहवर्षान्बुवाहः ।
मिथ्यात्वाप्यतथरफुरदमृतरसः प्रोहसहोभवहृदि-च्छेदच्छेकासिपत्रं श्रुतमिह तदिति ज्ञाप्यमध्याप्यमाप्य ॥३३॥१५॥
- [१६]-तेने तेन मुयांशुधामधवलं विश्वकृस्वकीयं यदो, दौर्भाग्यदुरभाजि तेन ममृदे दारिद्र्यमुद्रा द्रुतम् ।
चक्रे केदमशक्ति[चक्रि]कमला तूर्णं स्वहस्तोदरे, पात्रत्राकृतमत्र येन विधिना स्वं स्वं नयोपाजितम् ॥ ३४ ॥
प्रोहसि गुणमक्षिभिः प्रन (?)][प्रत्स]सृते कीर्त्या त्रिलोकाङ्गणे, सौदैर्यरुक्कृपे श्रिया प्रवृथे बुद्ध्या जजृम्भे भृशम् ।
स्वर्लक्ष्म्या ददृशे सतर्पमभितो वीक्षाम्भूवे शिव-प्रयस्या विधिदानदानुरसकृत् कैर्वा न लिल्ये ? शुभैः ॥३५॥१६॥

[१७]-ब्राह्मदाहकमेव पावकमिव प्रायोऽविनीतं जनं, प्राप्नोत्येव कदाचनपि न खलु स्वैष्टार्थसिद्धिं क्वचित् ।
 तस्मादीदितदानकल्पत्रिदपि-न्युहासितिःश्रेयस-श्रीसम्बन्धविधानयान्नि विनये यत्नं विदध्याद्बुधः ॥ ३६ ॥
 मूलं धर्मद्रुमस्य द्युपतिनरपति-श्रीलताकल्पकन्दः, सौदर्याह्वानविद्या निखिलसुखनिधि-वश्यतायोगचूर्णाः ।
 सिद्धाज्ञानन्त्रयन्त्रा-धिगममणिमहा-रोहणात्रिःसमस्तं, [सा]धं प्रत्यधितन्त्रं त्रिजगति विनयः किं न किं साधु धत्ते ? ॥ ३७ ॥

[१८]-संसारान्वनीषिपद्धनदयः कोपाग्निपायोनिधि-मिथ्यावाप्तवित्तारिदमरुन्मोहान्धकारांशुमान् ।
 तीव्रव्याधिलताशित्तासिरतिलान्तस्तापसर्पसुधा-सारः पुलकलेखनं भुवि नृणां सञ्ज्ञानदानप्रपा ॥ ३८ ॥
 भिष्यात्पोदंवदैवै व्यसनशतमहा-श्यापदे शोकशङ्का-ऽऽतङ्काया एव ग[व]र्त्तं मृतिजननजरा-ऽपारविस्तारिवारि ।
 आधिव्याधिप्रयन्धोद्भुरतिमिमकरे घोरसंसारसिन्धौ, पुंसां पोतायमानं दह[द]ति कृतधियः पुस्तकज्ञानदानम् ॥ ३९ ॥
 शिक्षा भैव्यमृणां *गणाय मयका-ऽनर्धमर्देनस्तलं, दग्धं वह्निरभाणिं येयमनया वैर्त्तत योऽमंत्सरः ।
 नम्यं धंक्रमृतां जितत्वमपि स-हृद्व्यधार्थपादैःपरं, रन्ताऽसौ शिवसुन्दरीस्तनतटे रुन्द्रे नरः सादरम् ॥ ४० ॥ चक्रम् ॥

समाप्तं धर्मशिशाप्रकरणम् कृतिजिनवल्लभगणिन इति ॥
 इति श्रेष्ठि-देवचन्द-लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धारे ग्रन्थाङ्कः ९१

* शापपत्रवदन्नाप्येतेष्वङ्किताक्षरेषु 'गणिसिगमलुमषचगमद.' इत्यनेन पात्रयेन चक्रबन्धे प्रकटित स्वाभिधानं ग्रन्थकृतिः । अत्रैव पृथक्प्रकृतौ
 साक्षिप्रायप्येवचक्रबन्धयोः ।

सुरतद्रष्टे श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

पद्मलिङ्गिकरणम् (सटीक)	२-८-०
सन्देशरौलावली (दृष्टदृष्टियुगा)	२-०-०
सवेगाद्राजाला (सहाया-अपमो विभाग)	२-८-०
जयतिहुश्रगद्योत्रम् (सटीक)	०-३-०
आरुणदीपाटिकर्याचित 'दुरियरसमीर' खोत्रम् (सटीक)	०-८-०
अष्टमरद्योत्रम् (सटीक)	०-८-०
ईर्यापिकी पदार्थिका (त्रयसोमीया, सटीका)	१-०-०
पौषपरदार्थिका (जयसोमीया, सटीका)	१-०-०
श्रीराजधरित्रम् (स० खोत्रपद)	मेट
" " (आरुण, विषयसमचित)	२-०-०
सैलबन्धनकुण्डम् (सटीक)	२-४-०
कदरापुत्रम् (बराहवाणाल्या)	
प्रत्यक्षरियमहाशाल्वम्	
नामाधारिगतकम्	
गायसहृषी	

विधिमांगप्रपा	१-०-०
धर्म० उत्सुनखण्डनम्	मेट
वैराग्यशातकम् (मूल-हाया-शब्दार्थ-भावावसहितम्)	१-०-०
साधुपत्रप्रतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-शब्दार्थयुक्तम्)	१-०-०
श्रावक " "	०-४-०
पत्रप्रतिक्रमणादि सूत्रम् (मूलमात्र, शास्त्री)	१-८-०
राष्ट्रदेवसिप्रतिक्रमणसूत्रम् (" ")	१-८-०
श्रीजिनदत्तसूरिचरित्रम् (पूर्वाह्नम्)	१-८-०
" " (उत्तराह्नम्)	१-८-०
बृहत्सूचनावली	१-०-०
श्राकृतव्याकरणम्	१-८-०
प्रसोचरमन्त्री (भाग १-२-३ हिन्दी)	१-०-०
हृष्यहृदयदुपणम् (भाग १-२ हिन्दी)	मेट
कृपाविनोद	"

सूचना—उपरोक्तग्रन्थानामपि प्रथमा पोष्टव्ययन दातव्यमेव भविष्यति ग्राहकैरिति ।

प्राप्तिसूचन—श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डार-गोपीपुर-श्रीतन्त्रादी उपाध्य, सुरत

सोहमयिष्ये श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

दादनागुलकानि (सटीकानि)	१-०-०	नवपदादितपविधिसंग्रहः	०-१०-१
पदस्यानप्रकरणम् (सटीकं)	०-६-०	पंचप्रतिक्रमणादिसूत्रम् (मूलभाष्यं शास्त्री)	०-१०-०
भक्त्यागमसूत्रम् (सटीकं)	०-६-०	” ” (” गुजराती)	०-४-०
कल्याणमन्दिराद्यम् (सटीकं)	०-६-०	पंचप्रतिक्रमणसूत्रम् (गुर्जरशब्दार्थभाष्यार्थयुक्तम्)	भेट
सामाचारिनातकम्		राइदेवसी प्रतिक्रमणसूत्रम् (मूलं शास्त्री)	०-२-०
गाथासहस्री		” ” (” गुजराती)	भेट
विधिमार्गत्रया	भेट	दादासाहैवकी पूजा (शास्त्री)	भेट
श्रीपाठपरिचयम् (श्लोकखण्डम्)	१-२-०-०	जिनदत्तसूरिजी जीवनचरित्र (गुजराती)	भेट
” ” (श्रावणं, दिव्यनुवाद्युतं)	भेट	जिनकुशलजीवनप्रभा (गुजराती)	भेट
आत्मप्रबोधः	१-०-०	जिनचंद्रजीवनचंद्रिका (गुजराती)	भेट
साधुपंचप्रतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-शब्दार्थयुक्तम्)	१-०-०	सप्तसरणादिस्तोत्रसंग्रहः	
श्रावक ” ” (” ”)			

अभय ग्रन्थमाला-वीकानेर प्रकाशितानि पुस्तकानि—

सुगमप्रथमतलिनचन्द्रसूरि (हिन्दी)	१-०-०	दादा श्रीजिनकुशलसूरि (हिन्दी)	०-४-०
द्वेतिहासिककाण्डसंग्रहः (मालीनतरास)	१-६-०	मण्डिपारी श्रीजिनचन्द्रसूरि (हिन्दी)	०-२-०
सूचना—उपायनलभ्यानामपि ग्रन्थाना पोष्टव्ययनं दातव्यमेव भविष्यति प्राहवैरिति ।			
प्राप्तिस्थलं—श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डार-महावीरस्वामी-ज्ञान-मन्दिर, पायपुनी, मुंबई-३			

इति सदीकचैरायशतकादिग्रन्थपञ्चकं समाप्तम् ।

इति श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभाई-जैन-पुस्तकोद्वारे-ग्रन्थाङ्कः ९२